DE SCHOLIIS ARISTOPHANEIS QUAESTIONES MYTHICAE.

SCRIPSIT CAROLUS BURTON GULICK.

SCHOLIA perlegenti in Aristophanis comoedias scripta tribus fere annis abhinc mihi in mentem venit eis operam dare examinandis quibus historiae fabulaeque deorum referuntur ut, si quid mihi forte eveniret prospere, fontes et auctores scholiastae accuratius demonstrarem ac definirem.[1] cum autem in universum quibus ex viris doctis antiquis scholia emanarint satis constat[2]— nam quis Phaïnum, Symmachum, Didymum, Euphronium, Callistratum, denique Aristarchum nostri poetae interpretes fuisse nescit? —mihi quidem id tantum restabat ut locos scholiastae nonnullos recognoscerem subtilius, ut qua ratione Didymus aut Symmachus studia sua in scriptores rerum fabularium superiores exercuerit magis eluceret. nam Apollodorus, ut opinor, qui vel maxime fabulas mythicas indagavit et tractavit, quanti momenti fuerit non satis adhuc expositum est. hunc igitur laborem suscepi, huius aliorumque hominum rebus similibus deditorum auctoritatem apud nostrum explicare, tractare, statuere. neque enim tam sperare audeam ad has res cognoscendas nova me adlaturum esse praesidia atque adiu-

---

[1] de scholiis historicis iam disseruit copiose Guilelmus Meiners in *Diss. Halens.*, vol. xi (1890), pp. 219 seqq.; de rebus divinis feriisque partim modo Paulus Stengel, Berol. 1880: *Ad res sacras cognoscendas cuiusnam sint momenti scholia Aristophanea.*

[2] cf. O. Schneider, *de veterum in Aristophanem scholiorum fontibus*, Sundiae, 1838, quem librum me non potuisse inspicere valde lugeo; vir tamen clarus, Didymi auctoritate paene neglecta, nimium videtur Symmachi sollertiae ac scientiae tribuisse; cf. A. Schauenburg, *de Symmachi in Aristophanis interpretatione subsidiis*, 1881. ac de scholiis Aristophaneis bene meriti sunt R. Schnee: *Ein Beitrag zur Kritik der Aristophanes-Scholien*, 1879; et praecipue G. Stein, *Scholia in Lysistratam*, cuius in libro magistri facile conspici potest manus praestantissimi Wilamowitzii; M. Schmidt, *Didymi Chalcenteri Fragmenta*, pp. 289 seqq.

menta quam recta et vera propositurum. quod si mihi quidem hoc contigerit, illos Alexandrinos eruditos, quibus hodie in Germania maximo studio atque eventu optimo opera navatur — utinam hic quoque in patria nostra tam penitus cogniti essent![1] — in lucem ac scientiam paullulum protulisse, gratias omnibus meis praeceptoribus qui me harum rerum cupiditate cognoscendarum incitaverint iustissimas referam semperque habebo.

sed quicumque haec scholia minutius et scrupulosius examinare velit statim in opera incipienda offendat difficultates graves, quia editio eorum a Dindorfio et Duebnero anno 1843 publicata parum ad usum criticorum hodiernum sufficit, adeo ut multas ob causas quae tum grammaticos tum historicos attingant verba etiam nunc scholiastae persaepe medicina egeant. ac Suidae auctoritatem, quae quantum ad hanc rem valeat iam diu vidit Bernhardy, ostenderunt autem dilucide Buenger et Zacher,[2] in illa editione ferme neglexerunt viri docti. eis autem qui codicis instar tertii — nam Ravennas Venetusque et aetate et auctoritate ceteris longe antecedunt — Suida uti voluerunt ego equidem adstipulor.

quod igitur mihi est propositum iam satis apparet. dum enim e scholiis eligam ea imprimis quae ad fabulas deorum heroumque pertineant, de aliis quoque haud raro dicam quae huic rei germana esse videantur, cum diffusius quam brevius maluerim disputare; nam et quanti sint ea ad historias fabulares cognoscendas aliis aliunde collatis subsidiis decernere conabor, et auctoritatem Apollodori, vel si quis alius talium rerum scriptor eadem tractaverit, quantum apud nostrum valuerit diiudicare proposui.

quibus iam expositis nunc ad ipsam rem et disputationem ingredior.

I. — DE DIIS ANTIQUISSIMIS.

De eis qui in deorum numero ante Iovis regnum a genealogis feruntur numinibus nec multa nec gravia tradit scholiasta, quamquam Chaos, Noctem, Amorem, Iapetum (*Nub.* 998), Rheam vel

[1] vid. Jebb, *Classical Greek Poetry*, p. 229 sq.

[2] Bernhardy, Suid., praef., p. xlviii. O. Buenger, *de Aristophanis ap. Suid. rell.*, Diss. Argent., i. 149. K. Zacher, *Aristophanes-Scholien*, pp. 564–565.

Opem, quorum nomina apud poetam ipsum invenit, memorat. sunt loci hi: *Av.* 697, ἡ δὲ ὅλη σύστασις, ὅτι ἐκ τοῦ πτερωτοῦ Ἔρωτος τὰ ὄρνεά ἐστιν. ἀτόπως μὴν καὶ ἀπιθάνως τῇ γενεαλογίᾳ κέχρηται. verba haec, licet locutio ἀτόπως καὶ ἀπιθάνως, sicut illud οὐκ ὀρθῶς, Didymum grammaticum sapiat, tamen ad eum vix referenda esse censeo, id quod ex schol. 704 apparet. atque ad v. 695 scholiasta, qui de ovo tantum quo Castor et Pollux nati sunt[1] cogitat, de illo quo secundum Orphicos[2] ortus sit mundus nihil suspicatur. cave autem eundem putes scholiastam plane ignorasse genealogos veteres: *Av.* 693, Χάος ἦν καὶ Νύξ· ταῦτα οὐκ ἀναγκαῖον ἀπευθύνειν πρὸς τὰ Ἡσιόδου[3] ἢ πρός τινα ἄλλου τινὸς γενεαλόγου, — quibus ex verbis constat illum tantum abesse ut origines deorum neglexerit, ut ne discrepantias quidem ex inventione poetae fictas corrigere temptaverit neque corrigendas censuerit, utpote talium varietatum apud poetas crebrarum peritus.

Nub. 424, Rav.: Χάος λέγει τὸν ἀέρα, παρὰ τὸ κεχύσθαι. Stoicum est hoc,[4] quod ego ex antiquissimis fontibus ductum esse sentio. chaos enim, inquit, aer est, vel τὸ κενόν, ut Stoici dicebant. Hesychius autem, cui dum Diogenianum Pamphilumque sequitur, Didymus fonti est ultimo,[5] s. voce χάος postquam Hesiodi *Theog.* 116 explicavit dicit continuo: καὶ τὸ κενόν, ait, ἀπὸ τοῦ κεχύσθαι.

vide iam sis scholium partim mutilum, neque in Ravennati neque in Veneto repertum, ad *Nub.* 247: γεγονέναι πρῶτον μὲν τοὺς κατὰ Ὀφίωνα καὶ Εὐρυνόμην· δεύτερον δὲ τοὺς κατὰ Κρόνον καὶ Ῥέαν, οὕστινας Ὅμηρος [*Il.* 5. 898] Οὐρανιώνας· τρίτον δὲ τοὺς Διὶ τὴν ἀρχὴν καταλύσαντας[6] τὴν ἐκείνων, οὓς Ὀλυμπίους κλῄζομεν. Eurynomen vero Oceani Tethyosque filiam memorat Ps.-Apollodorus 1. 2. 2;[7] atque Oceanitidem Eurynomen Ophionemque antiquissimos deorum parentes secundum Orphicos vetustiores notum est fuisse.[8] quod

---

[1] cf. infra, p. 150. [2] Roscher, *Lexicon*, p. 1345.

[3] Hes. *Theog.* 116, Acusilaus, *FHG*, i. 100, Müll.

[4] Philo, περὶ ἀφθαρσίας κόσμου, 5.

[5] Stemma est hoc: Didymus — Theonis *lex. comicum* — Iulius Vestinus — Diogenianus — Hesychius. vid. Naber, *Phot. Lex.*, p. 18; cf. p. 9.

[6] haec fere sunt verba eadem de re Aristocriti ap. Schol. *Vesp.* 846.

[7] cf. 3. 12. 6; Schol. Ap. Rh., 1. 498.

[8] Orph. Fragm., 35. 503, Abel; Mayer, *Giganten und Titanen*, p. 234.

autem formam Ὀφίωνα, non Ὀφιονέα, quae versu hexametro parum accommodari possit, servat noster, et illum arbitreris sicut Schol. Ap. Rh. et Ps.-Apollod. ex Orphicis haec delibasse; sed scholium hoc melioribus codicibus ignotum potius Tzetzae tribuendum est, qui eadem ratione verbisque similibus hanc rem tractaverat ad Lycophronis v. 1191.

homines seniles stultosque vocari Κρόνους id est quasi Saturnos testatur schol. *Nub.* 998, 397, 929, 1070, *Vesp.* 1480, *Plut.* 581, quibus ex locis scholiastam comoediam antiquam penitus cognovisse manifestum est.[1] omnia igitur ad haec pertinentia Didymi sunt, qui etiam bene vivere Saturno rege homines sciebat: *Nub.* 821, *ἀρχαῖοι οἱ μωροὶ ἐκαλοῦντο ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ* Κρόνου *ἐκείνων ἀρχαίων καὶ ἀπραγμόνων ἀνδρῶν.* quam opinionem de pristina humani generis felicitate Saturni temporibus iam apud Cratinum reperies.[2]

ad Didymum quoque referenda sunt pauca quae feruntur de Cybele vel Magna Matre, quam deorum matrem esse secundum poetas dicit noster.[3] cf. enim schol. *Av.* 877 cum schol. Soph. *Philoct.* 391 et 401:

Schol. *Av.*	Schol. *Phil.*
Κυβέλην *φασὶ τὴν* Ῥέαν, *παρὰ τὰ* Κύβελα *ὄρη.*[4] *ὀρεία γὰρ ἡ θεός, διὸ καὶ ἐποχεῖται λεόντων ζεύγει.*	*ὀρεστέρα· ὀρεία· ἡ αὐτὴ δέ ἐστι τῇ γῇ. ἐν δὲ τοῖς ὄρεσι τὰ μυστήρια αὐτῆς γίνεται . . . . ἐπὶ ἅρματος γὰρ λεόντων ὀχεῖται ἡ* Ῥέα.

noster vero his verbis insequitur: ὁ δὲ Δίδυμος, inquit, *μητέρα* Κλεοκρίτου, *ὅτι ὡς γυναικίας καὶ κίναιδος κωμῳδεῖται. ἐν δὲ τοῖς μυστηρίοις τῆς* Ῥέας *μαλακοὶ πάρεισι.* haec vero quasi e thesauris deprompsit Didymus non ex ullo libro de fabulis scripto, sed de Aristarchi vel Apollonii commentariis, qui de eodem Cleocrito disputaverunt ad *Ran.* 1437. id quoque hanc corroborat sententiam, Didymum vel quemlibet etiam ante eum haec scripsisse, quod Cybeles turritae aut

---

[1] cf. Athen., 3. 113 A, 9. 403 F; Alex. Frag., 62 K.

[2] Frag. 165 K (Athen., 6. 267 E); vid. etiam Hes. *Opp.* 111, quem versum tamen eiecerunt Goettling et Schoemann.

[3] *Ach.* 745; cf. *Plut.* 431, ubi eam cum Cerere confudisse videtur.

[4] cf. Strab. 12. 567, *ἀπὸ τῶν* Κυβέλων *ἡ* Κυβέλη.

turrigerae mentionem non facit, cum poetae primi Romani hoc epitheton usurparint.[1] denique illud πάρεισι, quod Suidas s. Κλεόκριτος in παρῆσαν perperam mutavit, antiquitatem atque aetatem indicat ipsi poetae supparem.

ac de Tellure, quam Γαῖαν vel Γῆν Graeci appellabant, pauca vero sed mentione nihilominus digna refert scholiasta. monstra et prodigia Terra nata sunt, ut videtur: *Av.* 1745 (Rav. Ven. Suid.), καὶ τὰς χθονίας κλῄσατε· Εὐφρόνιος, τὰς φοβεράς. πάντα γὰρ τὰ δεινὰ τῆς γῆς γενεαλογοῦσιν.

ii autem qui haec tradunt poetae indicantur a schol. Ap. Rh. 1. 761, qui postquam sententias Homeri et Pherecydis laudavit addit haec: ἀλλ' ἐροῦμεν ὅτι οἱ ποιηταὶ τοὺς τερατώδεις κατὰ τὸ σῶμα γῆς εἶναί φασιν. οὕτω γὰρ καὶ Καλλίμαχος τὰ δεινὰ τῶν θηρίων γῆς εἶναι ἔφη. sed id quod Callimachus in suis narrationibus dicit, ex illis usurpavit qui theogonias id est origines deorum ante se fecerunt, qua re Euphronium quoque veri similius est Pherecydem hoc loco secutum esse.[2]

neque vero mirum est si Tellus χθονία appellabatur, neque desunt vestigia apud nostrum illius religionis dirae.[3] adfero enim scholium hoc, quo cassitam traditur avem fuisse Telluri sacram, *Av.* 471: τὸν δὲ κορυδὸν ἔνιοι κορυδαλὸν λέγουσι. Γῆς δὲ ἱερὸν ὄρνιν νομίζουσιν εἶναι. causam fortasse perspicies ap. schol. Theocr. 7. 23, quoniam hae aves maxime prope sepulcra nidos construebant.[4] Theocriti scholiastam comicum inspexisse plane manifestum est, cum is similem eius quam ex Aesopo ipse poeta (*Av.* 473) historiam tradit. nunc autem adpono aliud in Theocritum scholium et scholiastam Plat. *Euthyd.* 291 B, quibus facile perspiciatur haec cum nostro ambo cognata esse.

Schol. *Theocr.*	Schol. *Platonis.*
κόρυδοι ὄρτυξιν ὅμοιοι ὄρνιθες οὓς ἔνιοι κορυδαλοὺς καλοῦσι, καὶ Ἀθηνᾶς ἱεροί.	κόρυδοι ὄρνιθες ὄρτυξιν ὅμοιοι οὓς ἔνιοι μὲν κορυδάλλους (sic) φασί, Γῆς καὶ Ἀθηνᾶς ἱεροί.

---

1 Preller-Plew,[3] i. 530, adn. 4; Verg. *A.* 7. 785; Ov. *F.* 4. 219.

2 Gigantum enim Terra mater erat Ps.-Apd. 2. 1. 2, ut omittam Typhoea (schol. *Eq.* 511, qui cum schol. Plat. *Phaedr.* 230 A convenit), Gorgonem (Eur. *Ion.* 989), Pythonem (schol. Aesch. *Eum.* 2).

3 cf. Eur. *Iph. Taur.* 1259 seqq.

4 λέγονται δὲ ἐπιτύμβιοι, ὅτι τάφοις ὡς ἐπιπολὺ ἐνδιατρίβουσιν.

viro sane docto in adnotationibus ad schol. Theocr. (pp. 143–144 ed. Dübn.) locus scholiastae Theocritei corruptus esse videtur, cum alauda, inquit, non Minervae sacra fuerit. scholiastam autem Platonis ignorat. mihi contra his locis omnibus collatis videntur vestigia hic servata esse commentarii Didymei integrioris, ex quo uberrime deduxit schol. Platonis, qui utriusque nomina deae conservaverit et Terrae et Minervae.

non aliena videbantur esse numina Vestae ac Telluris. sic enim explicat scholiasta verbum Κουροτρόφῳ, *Thesm.* 299: *εἴτε τῇ γῇ εἴτε τῇ ἑστίᾳ, ὁμοίως πρὸ τοῦ Διὸς θύουσιν αὐτῇ.*[1] iterum vestigia commentarii in comoediam antiqui unusquisque fortasse hic agnoscere volet, cum apud comicos[2] illud *ὦ γῆ καὶ θεοί* saepius offendat iusiurandum. ceterum vide quod comprobare conatus sum infra, p. 157.

Cereris autem dona plane videntur cum Telluris mixta *Av.* 970: Πανδώρᾳ· *τῇ γῇ. ἐπειδὴ πάντα τὰ πρὸς τὸ ζῆν δωρεῖται,* R. *ἀφ' οὗ καὶ ζείδωρος καὶ ἀνησιδώρα,* V. quae Hesychius et Photius s. Πανδώρα integra ad verbum exscripserunt, qua re sine dubio e lexico Theonis, Didymo auctore, haec defluxerunt.

II. — DE DIIS OLYMPIIS.

Ἀφροδίτη.

De Venere ex Asia aut Papho Cypri urbe in Graecorum religionem cultumque adscita scholiasta quidem nihil memorat, nimirum quod illud Κυπρογένεια appellativum in Lysistrata sola exstitit, quam in fabulam scholia adhuc exilia curtaque adservantur. sed quoniam formam Τριτογένεια simillimam de Minervae ad *Eq.* 1189 explicavit, huiusque ortum deae prope Tritonem lacum rettulit, conicere licet hic quoque in commentariis vetustioribus ad *Lys.* 551 olim de Venere Cypria disputatum esse, quae opinio eo firmatur, quod in *Lys.* 347 ne Τριτογένεια quidem explicatur.

neque enim in schol. *Av.* de hac dea notitia manet integra, nam in *Av.* 1251 Ravennas exhibet haec: *εἷς* Πορφυρίων· *ἀντὶ τοῦ ὁ γίγας*

---

[1] infra, pp. 118, 129.

[2] vid. Antyllum ap. Athen. 3, p. 118 E; anonymum ap. eundem, 13. 570 D.

ὁ τῷ Διὶ πολεμήσας, ὃν ἐχειρώσατο Ἀφροδίτῃ,[1] quae, etiam si illud Ἀφροδίτῃ pro Ἀφροδίτη aliorum codicum legamus, ut Iovem intellegamus Veneris causa Porphyrionem subegisse, tamen a Ps.-Apollodoro, qui et Iovem illum fulmine percussisse, Herculem autem sagittis confecisse tradiderit, prorsus discrepant.[2] locum igitur in Ravennate servatum plane esse mutilum patet, quem tamen ex alio scholio ad *Av.* 553 complere licet. ibi enim legimus haec: ὦ Κεβριόνα· ἐπιτηδείως δὲ τὸν πορφυρίωνα παρέλαβεν, καὶ ὅτι ὄρνις καὶ ὅτι εἷς τῶν γιγάντων ὅμοιος τῷ Κεβριόνῃ, ὃν ἐχειρώσατο ἡ Ἀφροδίτη. ergo verbum ὃν non ad Porphyrionem, sed ad Cebrionen spectat, atque illa ὅμοιος — Κεβριόνῃ e Ravennate ad v. 1252 exciderunt.[3]

at ne Cebriones quidem gigas aliis ex auctoribus mihi notus est.[4] Kockius vero gigantem aliquem in fabulis Atticis vulgo traditum hoc loco putat esse fusum cum Porphyrione. et videtur mihi quidem vir summus partim in veritatem incidisse; nam quae scholiasta de Cebrione adfert ea tota e poetae verbis ipse finxit, Cebrionem autem gigantem fuisse ne poeta quidem aperte dicit, quam ob rem non ineptum mihi videtur aliam e Pausaniae Atticis (i. 14. 7 fin.) interpretationem quaerere; ibi enim periegetes, δῆμος δέ ἐστιν, inquit, Ἀθηναίοις Ἀθμονέων, οἳ Πορφυρίωνα (noli hunc eundem atque illum putare) ἔτι πρότερον Ἀκταίου βασιλεύσαντα τῆς Οὐρανίας (h.e. Ἀφροδίτης) φασὶ τὸ παρὰ σφίσιν ἱερὸν ἱδρύσασθαι. λέγουσιν δὲ ἀνὰ τοὺς δήμους καὶ ἄλλα οὐδὲν ὁμοίως καὶ οἱ τὴν πόλιν ἔχοντες. quibus satis liquet historias de Venere ac Porphyrione alias aliis in locis pervulgatas esse, illumque Cebrionen, qui nullam re vera cum Porphyrione societatem habebat, heroem quendam Atticis fabulis cognitum fuisse.

atque alium velim locum huc adferre, qui nullas licet ad fabulas pertineat, testimonium tamen est rei satis gravis unicum[5]: *Ach.* 992

---

[1] ita in R. scriptum est; vid. Martin, *Scolies*, etc.

[2] Strab. vii., frag. 27 (ii. p. 462, Mein.). et dissimilia refert schol. Pind. *Pyth.* 8. 23.

[3] [Immo rectius putabimus haec verba ad *Av.* 553 perperam esse inserta, et ὃν pronomen ad Porphyrionem respicere. Etenim testimonio Pausaniae, quem paulo post laudat noster Gulickius, sat apparet aliquid fuisse commercii inter Venerem et Porphyrionem, sive is monstrum fuit seu heros Atticus. Neque enim illud veri simile, duos fuisse Porphyriones. — F. D. A.]

[4] Stoll. ap. Roscher. s. Kebriones illius mentionem omisit (p. 1012).

[5] vid. Brunn, *Gesch. d. Gr. Künstler*, ii. 53.

(R. V. Suid. s. ἀνθέμων), Ζεῦξις ὁ ζωγράφος ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀφροδίτης ἐν ταῖς Ἀθήναις ἔγραψεν Ἔρωτα ὡραιότατον, ἐστεμμένον ῥόδοις. ego equidem de templo Veneris quae dicitur ἑταίρας scholiastam cogitare credo. nam de illo Piraeei Veneri Uraniae dicato (schol. *Pac.* 145) hic quidem non agitur. neque enim illud quod Pausanias (1. 14. 7) memorat fanum Veneris Uraniae noster significat, primum quod ille ἱερόν, hic autem ναόν id appellat, deinde quod, cum huius statuam deae a Phidia factam commemoraverit, Zeuxidis picturam, hac sane haud minus insignem futuram, praetermisit. denique nec ad Veneris aedem Pandemi haec licet referre, cum idem Pausanias (1. 22. 3), dum alias quidem Veneris et Suadelae effigies tractat, de hac tabula silet. opus autem Zeuxidis in aede qualis fuit Veneris Hetaerae[1] ab improbis praecipue celebrata, quia ille non tam ad mores instruendos quam ad animos captandos pinxisse fertur,[2] credibile est exstitisse. ac Didymum de hoc templo quaesisse ex Hesychio Photioque constat, quorum vero hic tradit ἑταίρας Ἀφροδίτης ἱερὸν Ἀθήνησιν· ἀπὸ τοῦ συνάγειν ἑταίρους καὶ ἑταίρας. ille tandem cuiusnam doctrinam secutus est? hoc certe ac manifeste ex Athenaeo (571 C) elucet; nam hic, quem Didymi scientiam compilasse consentaneum est,[3] auctoritatem Apollodori velut si ipse hunc legisset sic adfert: ἀπὸ τῆς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις καλουμένης Ἑταίρας Ἀφροδίτης. περὶ ἧς φησιν ὁ Ἀθηναῖος Ἀπολλόδωρος ἐν τοῖς περὶ τῶν θεῶν (*FHG*, i. 431) οὕτως· Ἑταίραν δὲ τὴν Ἀφροδίτην, τὴν τοὺς ἑταίρους καὶ τὰς ἑταίρας συνάγουσαν. quod si res ita se habet, non possum quin nostrum quoque scholium referam inter Apollodorea.

de feriis in Veneris et Adonidis honorem habitis quae Adonia vocantur agitur schol. *Pac.* 420,[4] *Lys.* 389, 396, 898. hanc ad rem spectat etiam, ut opinor, scholium *Plut.* 179, cuius, quippe quod causas narrat cur Veneris delubrum illius Ἀνοσίας in Thessalia ob mulierum facinus dicatum sit, non alienum a proposito videtur hoc loco meminisse: καί φασιν ὅτι ζηλοτυποῦσαι αἱ Θετταλαὶ γυναῖκες ἐφόνευσαν αὐτήν (h.e. Laida meretricem), ξυλίναις χελώναις τύπτουσαι ἐν

---

1 Hesych. Phot. s. Ἑταίρας Ἀφροδίτης; Philetaerus comicus ap. Athen., p. 559 A.

2 Aristot. *Poet.* 6, ὁ μὲν γὰρ Πολύγνωτος ἀγαθὸς ἠθοποιός, ἡ Ζεύξιδος γραφὴ οὐδὲν ἔχει ἦθος, ex quo intellegere licet a Zeuxidis ingenio opera flagitiosa haud aliena fuisse.

3 vid. Christ, *Gr. Litt.*, p. 540.

4 cf. Bekk. *Anec.* 345. 31.

τῷ ἱερῷ τῆς Ἀφροδίτης, πανηγύρεως οὔσης ἐν ᾗ ἄνδρες οὐ παραγένοντο. διὸ τούτου ἕνεκα λοιμὸς κατέλαβε τὴν Θετταλίαν ἕως ὕστερον ἱερὸν ἐποίησαν ἀνοσίας Ἀφροδίτης, ἐπειδὴ αἱ γυναῖκες ἐν τῷ ἱερῷ ἀνόσιον τετολμήκασι φόνον.[1] quibus vero Polemonem fuisse auctorem iam aliis visum est comparantibus Athenaeum 13, p. 589 (=Polemon. frag. xx, Pr.), quam opinionem corroborat Helladius ap. Phot. Bibl. 872 (pp. 533–534, Bekk.), qui Polemonis sententiam e Didymo (cf. 872, init.) laudaverat. ergo hoc scholium, licet e Ravennate Venetoque exciderit, cum tamen Suidas referat s. Χελώνη, ex integrioribus Didymi commentariis in codices inferiores deductum esse affirmare non dubito.

ferias quas tum cum Laida invidia impulsae "ligneis scabellis" interfecerunt mulieres celebrabant scholiasta certe non nominat; scimus tantum nefas fuisse mares adesse atque concelebrare. sed haud dubium est quin Adonia, quibus sacris viros non adesse patet ex poeta (*Lys.* 392[2]), hoc quoque loco significentur. quae si ita sint, illud ξυλίναις χελώναις magis intellegamus; nam quod viri docti dixerunt, his verbis intellegenda esse scabella lignea, ratione caret. non enim scabella, sed pulvinaria parva vel lectulos quosdam[3] equidem ea puto fuisse, in quibus quasi lectisterniis positas Adonidis et Veneris imagines portarent mulieres, ut priore die feriarum amores atque conubium eorum ante oculos repraesentarent,[4] postridie autem imitarentur eius mortem doloremque Veneris.

Adonidis apro interfecti mentionem facit schol. Ven. *Ach.* 793, de historia autem tacet: πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων οὐ θύουσι χοίρους τῇ Ἀφροδίτῃ, ὡς βδελυττομένῃ διὰ τὸν Ἄδωνιν αὐτόν.[5] vide sis quam scite ac docte de hac re noster loquatur: nam πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων, inquit, h.e. non omnes, suem Veneri victimam esse ingratam credunt, ex quibus constat illum nonnullos saltem intellexisse Graecos suem aut aprum deae immolare. cuius sane rei testimonia certa, etiam si rara, apud scriptores comperi antiquos. nam Veneri sues apud

---

[1] cf. Plut. *Amat.* 21, qui tamen aedem Veneris dicit ἀνδροφόνου.

[2] cf. schol. ad loc.; Plut. *Alc.* 18. 3, *Nic.* 13. 9.

[3] cf. illam vocem idem indicantem χελωνίδα ap. Iudith. 14. 14, ubi de Holophernis cadavere dicitur ἐπὶ τῆς χελωνίδος νεκρόν, quod false interpretatur Suidas ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας vid. Fabricium in Sext. Empir. adv. Math. i. 246 (p. 654, Bekk.).

[4] Theocr. 15. Adonidem in pulvinari reclinantem videas in *Mus. Greg.* i. tab. 93.

[5] Ps.-Apollod. 3. 14. 4.

Argivos immolatas esse sacris quae *ὑστήρια* vocarentur factis testatur Callimachus.[1] itidem apud Aspendios quoque Argivorum colonos morem obtinuisse hunc dicit Dionysius Periegetes.[2] tum si alium conferas comicum Antiphanem (1. 61 K), nostrum videbis e toto corpore commentariorum in comoediam veterem et novam quae dicitur haec usurpasse; is enim Antiphanes eadem de Cypriis testatur.[3] quod si hoc e comoedia antiqua testimonium allatum est, referendum ad Didymum sine dubio est, cum etiam Hesychius[4] scire videatur eadem. quae porro ipsum ex Apollodoro Didymum cognovisse has propter causas puto. sues Veneri Castnietidi sacrificatos esse, teste Callimacho, dicit Strabo (9, p. 438), qui deinceps his pergit verbis: *οἱ δ' ὕστερον ἤλεγξαν οὐ μίαν Ἀφροδίτην μόνον, ἀλλὰ καὶ πλείους ἀποδεδεγμένας τὸ ἔθος τοῦτο.* at illo *οἱ δ' ὕστερον* Apollodorum esse intellegendum iam ostendit Niesius,[5] ut illum quidem pateat in Veneris religionem non Castniae solum sed etiam aliis in locis morem receptum hunc esse cognovisse. haec vero citavi verba ut disceptationem apud litteratos antiquos quandam hac de re exstitisse monerem, quam fortasse sub illo *πολλοί* latere cernamus.

Stoicis autem, qui cum fabulis tum ingeniis deorum *ἐξ ἀλληγοριῶν* id est per quandam significationem explicandis gauderent tribuenda videtur esse sententia schol. *Pac.* 40, ut satis arbitror me posse monstrare nostro cum Cornuto collato:

Schol. *Pac.* 40, R. et V.	Cornut. *N. D.* 24.
μύροις μὲν γὰρ ἡ θεὸς ἥδεται. διὸ καὶ τοὺς ὗας ἀλλοτρίους εἶναί φαμεν τῆς θεοῦ, βορβορώδεις γάρ, προσφιλεῖς δὲ τὰς πελειάδας διὰ τὸ τιθασὸν καὶ καθαρὸν αὐτῶν.	*ἀνάπαλιν δ' ὗς διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν ἀλλοτρία αὐτῆς εἶναι δοκεῖ. περιστερᾷ δὲ τῶν ὀρνέων χαίρει μάλιστα, τῷ καθαρὸν εἶναι τὸ ζῷον καὶ φιλοφρονητικόν.*

---

[1] ap. Athen. 3, pp. 95 F–96 A.

[2] *ἔνθα συοκτονίῃσι Διωναίην ἱλάονται*, v. 853; cf. Bernhardy ad loc., p. 760. mirificum illud sacrificium non videtur Aspendiis alius attribuisse; sed optime Dionysius meminit, cuius quasi fortuito possunt indicio civitatis origines Argivae restaurari.

[3] cf. Joh. Lyd. *de mens.* 4. 45; W. R. Smith, *Religion of the Semites*, i. 272; Creuzer-Guignaut, lib. vi, c. 5, p. 662; Frazer, *Golden Bough*, ii. 51.

[4] s. Ἀφροδισία ἄγρα; cf. Diogenian. i. 89, Eust. *Il.* 1183. 17.

[5] *Mus. Rhen.* 32. 267, 275.

de Veneris in promunturio Κωλιάδι quod nominatur cultu codex Rav., id quod mirum est,[1] plura quam Venetus tradit, cum de nominis origine haec refert (*Nub.* 52): Κωλιὰς[2] ναός ἐστι τῆς Ἀφροδίτης οὕτω καλούμενος,[3] ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος τὴν προσηγορίαν λαβών. νεανίας γάρ τις Ἀττικὸς ἁλοὺς ὑπὸ Τυρρηνῶν καὶ δεσμώτης δουλεύων παρ' αὐτοῖς,[4] ἐρασθείσης αὐτοῦ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἔχοντος καὶ ἀπολυσάσης ἦλθεν εἰς οἰκείαν,[5] καὶ οὕτως ἐλευθερωθεὶς εὐχαριστήριον τῇ Ἀφροδίτῃ τῆς σωτηρίας[6] ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἀφ'[7] ἧσπερ ἡρπάγη ναὸν ἱδρύσατο. Κωλιάδα δὲ προσηγόρευσε τὸν τόπον ἀπὸ τῶν κώλων ἃ ἐν τοῖς δεσμοῖς κατεπονεῖτο. quibus etiam addit Suidas: οἱ δέ, ὅτι Ἴωνος θύοντος ἱερεῖον κωλῆν ἱέραξ ἥρπασε καὶ ἐπ' ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐκάθισεν, ὅθεν ὁ τόπος Κωλιὰς ἐκλήθη . . . quibus nisus copiis scholium in Veneto corruptum sic scribo: Κωλιὰς δὲ ἐκλήθη ὅτι θύοντος τοῦ Ἴωνος (V. ἱερέως) ἱερεῖον κωλῆν (V. κωλῆς) ἱέραξ ἥρπαζεν καὶ ἐπ' ἐκείνῳ (V. ἐπέκεινα) τῷ τόπῳ ἐπεκαθέσθη, ὅθεν ὁ Κωλιὰς ἐκλήθη. quod in codicibus inferioribus e superioribus amplius confectum est longum mihi est exscribere. maximam vero cum his similitudinem habent Eustathius (in Dionys. P. 591[8]) et Etym. Magn. (550. 41). quis vero auctor fuerit remotior quem his de rebus compilaverit Symmachus[9] incertum est. cum Eustathium quidem manifesto ex isdem quibus codd. inferiores nati sunt libris res cognovisse videamus, Symmachus quin Didymo usus sit nihil dubium est.[10]

quod rursus scholiasta dicit, illud promunturium cum simile esset hominis femori ita nominatum esse an verum sit haud scio. similia apud schol. *Lys.* 2 invenies: Κωλιάδος Ἀφροδίτης ἱερόν ἐστιν ἐν τῇ Ἀττικῇ. ὁ δὲ τόπος καλεῖται Κωλιάς. ἔστι γὰρ ἐκκείμενος,[11] ὅμοιος[12] ἀνθρώπου κώλῳ. antiqui utique grammatici e terrae figura nomen ductum esse id censebant, quod fortasse etiam illud Minervae

---

1 vid. Zacher, p. 673.

2 cod. κωλιός teste Martino, κωλιοί Zachero, corr. Suid.

3 ita interpunxi.

4 δουλεύων, παραυτά, Suid.

5 cod. οἰκίαν.

6 supplevi e Suida.

7 cod. ἐφ', corr. Suid.

8 cf. eundem *ad Il.*, p. 324, 3, ὅτι δὲ κῶλα ἰδίως καὶ ἐπὶ ποδῶν, ἡ Κωλιὰς Ἀφροδίτη δηλοῖ, κῶλα τοιαῦτα ἐκλύσασα δεσμοῦ, ὡς ἐν ἄλλοις δεδήλωται.

9 cf. Stein, p. ii.

10 cf. Harpocrat. s. Κωλιάς.

11 ita scripsi, Steinio praeeunte, pro illo ἐγκείμενος (Dind.); cf. Hesych., Phot., *Suid.* s.v., Eust. *in Dion.*, p. 591. Hesychius ἀκτή, inquit, εἰς θάλασσαν ἐξέχουσα.

12 ὅμοιος R, ὁμοίως alii.

epitheton ζωστηρία[1] docet, cum Preller-Robert[2] id quoque ad terram in formam cinguli curvatam spectare arbitretur. atqui mos erat antiquis haud ignotus, utcumque verbum aliquid vix intellectum invenissent, historias ad hoc explicandum commenticias fingere ut causa nominis probaretur.[3] itaque quoniam ignorabant sane veteres illud Κωλιάδα ductum esse a nomine Hymetti montis pristino et Pelasgico Καλιά, ubi Venus antiquitus maximo cum studio culta esset, alii quidem alias causas rettulerunt.[4]

de Genetyllide dea haec ad *Nub.* 52 mirifice scripta legimus: *οἱ μὲν τῶν περὶ τὴν Ἀφροδίτην ἀξιοῦσι θεῶν μίαν εἶναι διὰ τὸ γενέσεως αὐτὴν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις αἰτίαν προϊσταμένην τῶν γάμων καὶ τῶν ἐπὶ τοῖς γάμοις μυστηρίων, ὅθεν καὶ παρὰ Ῥωμαίοις Βένερις γενετρίκις ἐν τοῖς φόροις ἐστίν, κτλ.* immo Veneris cultum Genetricis ut matris Aeneadum primus instituit divus Iulius A.U.C. 708[5] neque umquam, quod sciam, velut Iunonem Lucinam vel Dianam Genitalem eam invocarunt puerperae.[6] scholium igitur hoc in Veneto conservatum e recentissimis illatum est.

at minime certe mirum est si Venerem cum deabus quae parturientibus praesideant apud scholiastam coniungi reperimus, primum quod fanum illius deae templo Cereris quoque in Coliade promunturio adiacebat, ut utraque inter deos γαμηλίους Thesmophoriis simul invocarentur,[7] deinde quod Venus ipsa a Graecis interdum ut Ilithyia vel Iuno Lucina colebatur.[8] scholia autem vetustiora in eo exhibent constantiam, quod poetam fideliter secuta Genetyllidem

---

1 *CIA.* i. 273.

2 *Gr. Myth.*[4] i. 194, adn. 5 ad fin.

3 quae fabulae hodie eleganter dicuntur "aetiologicae." aliam praeterea causam vide ridiculam in Cod. Vat. 1294 (Zacher, p. 609): *ἀνήρ τις φθείρας κόρην ἐκ τῶν κώλων ἤτοι τῶν ποδῶν ἐκρεμάσθη καὶ λυθεὶς ἐκ τῆς θεοῦ ἱερὸν ἱδρύσατο Κωλιάδος Ἀφροδίτης ἐπονομάσας*!

4 cf. Suid. Κύλλου πήραν, Busolt, *Gr. Gesch.*[2] i. 172.

5 Preller-Jordan, *Röm. Myth.*[3] i. 443.

6 cf. Ennium potissimum *Ann.* v. 53 Vahl., ubi sic orat Ilia: te sale nata precor Venus, te genetrix patris nostri, et Serv. *G.* 2. 380: Genetrici vero id est Romanae.

7 Preller, *Dem. u. Pers.*, p. 355. Daremberg et Saglio, p. 1042.

8 Paus. 9. 27. 2; Harrison et Verrall, p. 186. cf. illam etymologiam miram ap. Festum s. Cypria: quod ei [Veneri] primum in Cyprio insula templum sit constitutum, vel quia parientibus praesideat, quod Graece *κύειν* parere sit!

ferunt non ipsam esse Venerem, sed deam vel quasi genium cum ea sociatum. vide scholl. *Thesm.* 130, *Nub.* 52, *Lys.* 2, quae inter Symmachea tantum refert Stein (p. ii).

decet vero hoc loco pauca dicere et de Gratiis, quas cum Venere praecipue societatem habuisse et quasi vinculum scit noster (*Pac.* 41), ubi Ravennas, Ἀφροδίτης μὲν γὰρ καὶ Χαρίτων πολλὴ κοινωνία, exhibet. ceterum quod in Veneto cautius traditur δοκεῖ γάρ πως κοινωνία εἶναι τούτων τῶν θεῶν, nescio an ab alio grammatico scriptum sit doctiore, qui aliis quoque dis eas nonnumquam coniungi sciret.[1] de numero earum scholium Iuntinum (ad *Nub.* 773) quod vulgo fertur tradit; nam etiam aetate illius sculpturae Claromontanae[2] Gratias fuisse tres certum est. nomina autem cum noster Aglaiam, Thaliam, Suadelam dederit, Pausanias tamen[3] Hesiodum[4] commemorat Aglaiam, Thaliam, Euphrosynen vocasse, addit autem haec: κατὰ ταὐτὰ δὲ ἐν ἔπεσίν ἐστι τοῖς Ὀνομακρίτου . . . Ἑρμησιάνακτι δὲ τῷ τὰ ἐλεγεῖα γράψαντι τοσόνδε οὐ κατὰ τὴν τῶν πρότερον δόξαν ἐστὶν αὐτῷ πεποιημένον, ὡς ἡ Πειθὼ Χαρίτων εἴη καὶ αὐτὴ μία. qua re nostrum Scholium, licet sit satis recens, e viro aliquo fluxit haud indocto, qui Suadela una e Gratiis pro Euphrosyne memorata eo monstraverit elegicos Alexandrinos, quorum in numero Hermesianactem fuisse notum est, se inspexisse.

restat ut epitheti mentionem faciam deae proprii in cod. Puteano ad *Thesm.* 392 reperti, quod a viris doctis nondum satis animadversum esse videtur. nam ad verbum μυχοτρόπους, quo poeta mulieres fallaces et subdolas notat, adnotatum invenio: μυχία ἡ Ἀφροδίτη, quod etiam ap. Guignaut[5] legitur auctoribus non laudatis, exstatque eodem modo in Bruchmanni *Epithetis Deorum.*

cetera quae de hac dea narrantur omnibus nota sunt et antiquis et recentibus, ut auctores statuere nequeamus. talia sunt quae de donis Paridis tradit noster (*Av.* 1104), quae profecto in primis e Cypriis poemate cyclico cognita sunt. in his igitur non moramur.

---

[1] scholl. *Pac.* 456, *Ach.* 989. Gratias (an Horas?) cum Apolline coniunctas memorat Paus. 9. 35. 1; cf. Harrison et Verrall, p. 383; Dar. et Sagl., p. 312; H. Hom. *in Ven.* 95.

[2] in Bibl. Vat. Harrison et Verrall, p. 382.

[3] 9. 35. 3. sic etiam schol. vet. Pind. *Olymp.* 14. 20.

[4] *Theog.* 906–908.

[5] *Religions de l'antiquité*, lib. 6, c. 5, p. 661. et Iunonem ita appellat, p. 607, adn. 2; cf. p. 566. Latona quoque μυχία dicitur ap. Euseb. *praep. ev.* iii. 84.

Ἀπόλλων.

Apollinis Milesii Didymis praecipue culti mentionem facit schol. *Lys.* 1281: ἀπὸ Διδύμου (ita) τῆς Μιλήτου τόπου Διδυμαῖος Ἀπόλλων καλεῖται. Steinius vero Blaydesio praeeunte Διδύμων scripsit.

Apollo Νάπαιος a Lesbiis celebratus memoratur a schol. *Nub.* 144, ubi Lobeckii correctura a Dindorfio recepta est. noster enim, postquam Apollonii sententiam Molonis filii refutavit, oracula non genuina esse nisi versibus epicis vel hexametris scripta sint, exemplum Pelopis adfert: ἐν Λέσβῳ δὲ ναπαίου[1] Ἀπόλλωνος ὁ δοθεὶς Πέλοπι (nempe χρησμός), αἰτοῦντος αὐτὸν ἀνάθημα τοῦ θεοῦ τὴν ἄρνα τὴν χρυσῆν, ἕτερα παρέχοντι κειμήλια. historiam de agna illa aurea quae fratribus Atreo et Thyestae rixam conviciumque praeberet iam narraverat Euripides.[2] non autem hunc, sed Anticlidem virum Alexandrinum vel maxime rerum sacrarum studiosum,[3] in libro qui inscribebatur Νόστοι, noster est secutus.

atque scientiam illius dei apud Lesbios solum culti itaque nominati — qui saltus incoleret pecudesque tueretur quae ibi pascerentur — Hellanico[4] certe omnes debuerunt antiqui, quoniam deum hoc nomine alibi cultum non videntur novisse.[5] ego autem saltus omnes temporibus priscis Apollini pastori sacros fuisse arbitror, ut ubicumque pascua gregesque essent et numen quod eis praesideret praesto foret. alios igitur Apollines Ναπαίους fuisse exspectandum est, atque plus semel animadverti illud νάπος etiam apud Pindarum una cum Apolline memoratum esse.[6] Apollinem pastorem venerabantur antiqui ut pestem gregibus averteret. cum autem vulgo pestilentias oriri crederent a pecoribus atque inde in homines incidere,[7] eundum deum in urbibus et vel maxime Athenis[8] colebant

---

[1] Lobeck, *Agl.* p. 267, pro γοναπαίου.

[2] *Or.* 998; cf. 812, *El.* 718, *I. T.* 812, 191.

[3] vid. Susemihl, *Gr. Litt. d. Alex. Zeit*, 1. 358. fortasse scholiasta Anticlidis scientiam per Istrum delibavit. Wellmann, *de Istro Callimachio*, pp. 43, 63–67.

[4] ἐν Λεσβιακοῖς, Steph. B. s. Νάπη.

[5] atque ita res se habet de illo Apolline Μαλλόεντι. Steph. B. s. Μαλλόεις, auctore eodem Hellanico. cf. Bekk. *An.* 3. 1187.

[6] cf. Pind. *Pyth.* 5. 38 et 6. 9; Schol. Pind. *P.* 1. et 5. 4; Didymi Fragm. p. 240.

[7] Schol. *Il.* 21. 448.

[8] Paus. 1. 3. 4; cf. 8. 41. 8.

ut Ἀλεξικακόν aut Ἀποτρόπαιον, quod memorant scholl. *Pac.* 422, *Plut.* 438, 359, cod. Par. *Plut.* 854.

haud dubium est quin Didymus de Apolline qui Λύκειος dicitur id repetierit quod veteres plerique sentiebant, cum illius nominis non a lucendo, sed a lupis originem duceret. nam et in schol. Soph. *Electr.* 6. et apud Hesych. s. λυκοκτόνος lupos esse deo sacros affirmat, Aristarchi principio, qui haec animalia infesta esse Apollini censebat, sententia refutata. scholium igitur ad *Av.* 369[1] ex ipso Didymo ductum adferendum est: *τὸ παλαιὸν τοὺς λύκους ἀπέκτεινον ἐν τῇ Ἀττικῇ, καὶ νόμος ἦν λυκοκτονεῖν. διὸ ὁ μὲν φονεύων τέκνον λύκου τάλαντον ἐλάμβανεν, ὁ δὲ τέλειον δύο. ὅθεν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα λύκειον καὶ λυκοκτόνον φασίν.* cum vero Eustathius ac Suidas[2] formam ἀπέκτεννον conservarint, illam apud nostrum quoque legere malo, quia ipsis verbis perspicere licet haud dubie vestigia legis alicuius priscae, quae stipendium pro lupis caesis iubebat dari.

absurdum scilicet omnibus videbitur qui hanc rem sine opinione iam praeiudicata indagaverint nexum et societatem, ut ita dicam, dei Apollinis cum lupis in mentem cultorum recentioribus tantum temporibus incidisse credere.[3] ipse enim Roscherus[4] lupum in Apollinis religionem immissum fatetur non per falsam etymologiam solum, sed propter causam aliquam quae iam diu perobscura atque adhuc ignota sit. ceterum hoc est observandum, lupum fuisse symbolum vel imaginem victoris aeque atque ferae trucis saevique.[5] sed quam ob rem lupus deusque una religione cultuque ita coniuncti sint e moribus elucet ac notionibus gentium barbarorum qui hodie usque haud dissimilia credant. sunt enim quibus videtur homini cuique, genti, nationi, denique populis cunctis animum quendam extra suum corpus in beluis residere, quae cum vitas tueantur

---

[1] cf. Suid. s. *φεισόμεθα*; Eust. 1604. 11: *φαεινὸν φαεννόν, κλεεινὸν κλεεννόν. οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κτείνω κτέννω, οὗ χρῆσις καὶ ἐν τῷ "τὸ παλαιὸν λύκους ἀπέκτεννον ἐν τῇ Ἀττικῇ," καὶ "νόμος ἦν λυκοκτοννεῖν. καὶ τῷ κτείναντι μὲν τέκνον λύκου τάλαντον δίδοσθαι, τῷ δὲ τέλειον, δύο."*

[2] tribus codd. Choeroboscus ap. Cram. *An. Ox.* 2. 233, formam *κτέννω* Aeolicam dicit.

[3] quod tamen sentire videntur, Müll. *Dor.* ii. 304–305; Welck. *G. G.* i. 431, 473; Curt. *Gr. Etym.*[5] 161; Dar. et Sagl., p. 317.

[4] Rosch. *Lex.* p. 443.

[5] Mannhardt, *Antike Wald- u. Feld-Kulte*, 336.

curentque, tum idcirco ab eis coluntur. talia quidem animalia venerabantur, ut notum est, indigenae quae patriam olim nostram incolebant, quae suo sermone "totem" barbarice nominabant. cuius vero religionis mirae sane atque incultae vestigiorum apud Graecos obliti sunt homines post elegantes urbanique facti, ut illum deum priscum Arcadum et Atticorum rusticorum ei qui Lucis vel Solis et sibi et populis Asiaticis numen fuisset plane adsimularent.[1]

historiam Ionis Apolline nati atque Creusa Erechthei filia Xuthique uxore tangit schol. *Av.* 1527: *κατ' ἔλλειψίν ἐστι τοῦ Ἀπόλλωνος. δέον γὰρ εἰπεῖν, ὁ πατρῷος Ἀπόλλων, ἢ ἄλλος τις τῶν θεῶν. πατρῷον δὲ τιμῶσιν Ἀπόλλωνα Ἀθηναῖοι, ἐπεὶ Ἴων, ὁ πολέμαρχος Ἀθηναίων, ἐξ Ἀπόλλωνος καὶ Κρεούσης τῆς Ξούθου ἐγένετο.* adde quoque schol. *Nub.* 1468.

verbis illis *ἢ . . . θεῶν* concludas nostrum alios quoque censuisse deos praeter Apollinem Athenis *πατρῴους* nominatos esse, quam nonnullos opinionem inter Athenienses ipsos habuisse constat.[2] deinde voce *πολέμαρχος* id exprimitur, quod Ionem propter temporum discrepantias Attici in numerum suorum heroum dubitabant adsciscere,[3] quem advenam in Atticam pervenisse recte rettulit Ponticus Heraclides 1. 1, qui de hac re verbo utitur *συνοικήσας*.[4] nunc restat ut scholiastae auctorem quaeramus. cum enim historici atque Atticarum rerum[5] scriptores Ionem fuisse Xuthi, non Apollinis filium tradidissent, illos quidem nostrum neglexisse manifestum est. sed Harpocratio eadem fere, quae scholiasta tradit, perhibet auctore Aristotele; hic autem, quoad invenire potui, primus Ionem *πολέμαρχον*

---

[1] Plin. *H. N.* 8. 82; E. Abbot, *Hist. Gr.* i. 68; Dar. et Sagl., p. 314 (s. Apollon); Harrison et Verrall, p. 219. Iuppiter quoque Lycaeus apud Arcades colebatur, Dar. et Sagl., p. 317. lupos in Arcadia permultos fuisse testatur Ps.-Apollod. 2. 5. 6. qui tamen totemismum, ut ita dicam, apud Graecos fuisse negaverint hoc respiciant Porphyrii (*de Abstinent.* 4. 16, p. 254 N.): *τὴν γὰρ κοινότητα ἡμῶν τὴν πρὸς τὰ ζῷα αἰνιττόμενοι διὰ τῶν ζῴων ἡμᾶς μηνύειν εἰώθασιν, κτλ.*

[2] vide sis quo modo Socrates ap. Plat. *Euthyd.* 302 C, Dionysodorum, qui Iovem *πατρῷον* dixit, reprehendat.

[3] cf. Stein ad Herod. 8. 44, qui verbo de Ione *στρατάρχης* utitur; sic Eust. ad Dionys. P. 423.

[4] Salmasius igitur in errorem incidit, qui pro *οἰκήσαντος* ap. Harpocr. Ἀπ. πατρ. *οἰκίσαντος* legeret; cf. Paus. 1. 31. 3.

[5] Herod. 7. 94, 8. 44; Ephorus ap. Strab., pp. 383, 397; Philoch. ap. Harp. s. *βοηδρομία*; Paus. 1. 31. 3, 7. 1. 2.

dixit.[1] huius igitur de libro sumpta quae legimus in schol. *Av.* 1527 et *Nub.* 1468. Aristoteles denique ante oculos habuit Euripidem.[2]

ad eundem arbitror Aristotelem ea quoque referenda esse quae in argumenti parte quarti *Ranarum* nugis ineptiisque recentissimi grammatici mixta Apollinis certamen cum Marsya commemorant:[3] ὡς τῷ ὑπὲρ φύσιν Ὁμήρῳ τις ἀνώνυμος ἤριζε Σάτυρος, Ἡσιόδῳ δὲ Κέρκωψ, ἢ πλέον εἰπεῖν, Εὔρυτος μὲν τοξικῇ, Μαρσύας δὲ μουσικῇ τῷ Ἀπόλλωνι, κτλ. nunc conferas Laertium Diogenem (2. 46), qui Aristotelem de similibus altercationibus notabilibus disserentem sic laudat: τούτῳ (h.e. Socrati) τις, καθά φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τρίτῳ περὶ ποιητικῆς, ἐφιλονείκει Ἀντίλοχος Λήμνιος καὶ Ἀντιφῶν ὁ τερατοσκόπος, ὡς Πυθαγόρᾳ Κύλων Κροτωνιάτης· καὶ Σύαγρος Ὁμήρῳ ζῶντι, ἀποθανόντι δὲ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος· καὶ Κέρκωψ Ἡσιόδῳ ζῶντι, τελευτήσαντι δὲ ὁ προειρημένος Ξενοφάνης, κτλ.

pro illo musici nomine Σάτυρος a scholiasta exhibito vix sufficit illud Diogenis Σύαγρος subponere, cum ne hanc quidem formam omnes codices praebeant, quam apud Eustathium (*Il.* 4. 20) iterum falsa scriptura legimus: ὡς καὶ Αἰλιανὸς ἱστορεῖ, μετὰ Ὀρφέα καὶ Μουσαῖον Σύαγρος γέγονε ποιητής. quod si eius auctorem Aelianum[4] ipsum scrutamur, hunc non Σύαγρον, sed Οἴαγρον re vera scripsisse apparebit: Οἴαγρός τις ἐγένετο ποιητὴς μετ' Ὀρφέα καὶ Μουσαῖον, ὃς λέγεται τὸν Τρωικὸν πόλεμον πρῶτος ᾆσαι, μέγιστης οὗτος ὑποθέσεως λαβόμενος καὶ ἐπιτολμήσας ταύτῃ. cuius verba extrema diligenter sunt consideranda, quippe quae, sicut noster, testantur insolentiam illius Oeagri, qui ultro cum ipso Homero contenderet. quibus locis expensis mihi quidem persuasum est scholiastae verbum Σάτυρος esse in illud Οἴαγρος mutandum.[5]

Apollinis pugnam Delphicam cum Pythone serpente leviter perstringere videtur scholiasta ad *Pac.* 453,[6] quem ex ipsius verbis Callimachum secutum esse patet. praeterea notandum est Apollodorum

---

[1] *Resp. Athen.* 3. 2; cf. Paus. 2. 14. 2.

[2] quae ad schol. *Av.* 1527 attinent, iam indicarunt Kaibel et Wilamowitz (frag. i), causis rationibusque non allatis. omiserunt schol. *Nub.* 1468, quem locum huc pertinere ex Polluc. 8. 85 patet. Adde *Nub.* 984, *Pac.* 46.

[3] Dind.-Dübn., p. 274 a, 35.

[4] *V. H.* 14. 21.

[5] Oeagrus nominatur Orphei pater (Ap. Rh. 2. 703; 1. 23, alii).

[6] scholium hoc omissum est in Rav. et Ven.

saltem pro fonte de hac re habere eum non potuisse. ille[1] enim etymologiam sive originem verbi ἰηπαιών quam dissimillimam profert, ut deus ἤιος nominatus sit ἀπὸ τοῦ κατὰ κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι, qua sententia ille ab Aristarcho, Callimacho, Timotheo, nempe ut Stoicis imbutus rationibus, distat.[2]

de Apolline qui dicitur Ἀγυιεύς quae noster tradit (*Vesp.* 875; cf. *Thesm.* 489) e Dieuchida historico Megarensi illata sunt. is quidem ut qui eo tempore scriberet cum fabulis commenticulisque admodum delectarentur homines, res gestas cum fabulis saepius permiscebat.[3] cuius autem ex verbis, licet sint corrupta a librariis, facile illum perspicitur cultus originem Apollinis Ἀγυιέως, id est qui viis praesidet, e Doribus duxisse. atque eodem ex fonte hausit Harpocrationis auctor.[4]

hoc vero notandum est, nostro quidem semper fere curae esse palam dicere Apollinem esse eundem ac Solem,[5] quod non accidisset si temporibus ille recentioribus scripsisset, cum iam ii di plane apud scriptores confusi essent.[6] qua re nusquam apud scholiastam verbum opus est Ἥλιον in Ἀπόλλωνα corrigere, id quod voluerunt quidam ad *Eq.* 729 et *Plut.* 1054.

Solem atque Apollinem quamquam non discrevit Philochorus,[7] non tamen ea ad illum, sed ad Apollodorum quae dixit scholiasta referenda suspicor. hunc enim de Solis Apollinisque similitudine fuse ac studiose disseruisse docet Heraclides in *Allegoriis Homericis*.[8]

an hoc quoque scholium ex eodem Apollodoro ductum sit pro certo nequeo equidem affirmare: *Pac.* 410, ἐπιεικῶς δὲ οἱ βάρβαροι

---

[1] frag. 7, ap Macrob. I. 17, 19, in libro quarto decimo περὶ θεῶν. Ephorus quidem hanc historiam ita tractabat ut veras causas rationesque rei fabulari inmisceret. Strab. 9. 422; Christ, p. 279; Busolt,[2] i. 157.

[2] E. M. 469. 53; schol. *Il.* 10. 391; Bergk. *P. L. G.*[4] 3. 624. de paeane cf. etiam scholl. *Pac.* 555, *Av.* 772, *Plut.* 636.

[3] Susemihl i. 532.

[4] Qui Dieuchidam ἐν τῇ γ' τῶν Μεγαρικῶν laudat. cf. Suid.; Bekk. *An.* 331. 32; Zonarae Lex., p. 20.

[5] *Nub.* 595, 571; *Pac.* 410; *Plut.* 8.

[6] cf. Bekk. *An.* 331. 33, 443. 33; Tzetz. *Lyc.* 208.

[7] E. M. 768 = Phot. et Suid. s. Τριτοπάτορες.

[8] *Alleg. Hom.* 6–7, ἠκρίβωται δ' ἡ περὶ τούτων ἀπόδειξις καὶ Ἀπολλοδώρῳ, περὶ πᾶσαν ἱστορίαν ἀνδρὶ δεινῷ.

τόν τε ἥλιον καὶ τὴν σελήνην θεῶν μᾶλλον πάντων σέβουσι. διὰ τοῦτο καὶ τὴν Δῆλον καὶ τὴν Ἔφεσον οὐ διελυμήναντο. ὁ μὲν γὰρ ἥλιος Ἀπόλλων ἐνενόμιστο, ἡ δὲ Ἄρτεμις σελήνη. quae vero ad Apollinem atque Delum insulam attinent, eorum auctor est Herodotus.[1] Persas autem templo quoque Ephesio pepercisse verum licet sit,[2] quo pacto noster quidem cognoverit plane me fugit. Timaeum fortasse Tauromenitam, quem potissimum de beneficiis quaesisse quibus Persae illi templo favebant apparet ex ipsa reprehensione Artemidori apud Strabonem[3] commemorata, auctor inspexit scholiastae. neque inter se congruunt hic et Diodorus,[4] qui Persas refert Graecorum urbes adgressos aedificiaque populatos omnia delubrum celeberrimum deae solum quae Ἡμιθέα diceretur integrum reliquisse. eum autem de locis Aegaeo mari adiacentibus disserentem auctorem secutum esse Apollodorum monuit Bethius.[5]

Aristaeum filium Apollinis et Cyrenes novit schol. *Eq.* 894, qui eum laserpicii usum herbae pretiosissimae[6] primum invenisse solus,[7] ni fallor, docet. sed alia quidem alii memorant bona ab illo inventa hominibusque donata, quorum venationem schol. Pind. *Pyth.* 9, 113, Diod. 4. 81, schol. Ap. Rh. 2. 498[8] una commemorant. at scholiasta Pindari in eo cum nostro convenit, quod Aristaeum et μέλιτος εὑρετήν appellat; his autem donis addit Diodorus (4. 81) γάλακτος πῆξιν, vel caseum. his igitur comparatis rebus facile perspicitur altera ex parte scholiastas Pindari Aristophanisque, ex altera vero Diodorum et Apollonii interpretem ad eundem fontem congressos, varia et quae sibi cuique placeret sumpsisse. at scholiastam Apollonii et Diodorum usque libellum a Dionysio qui dicitur Scytobrachione saeculo fere septimo post urbem conditam scriptum, sicut Ps.-Apollodorum atque Hyginum, ante oculos habuisse multis comprobavit indiciis Bethius.[9]

---

[1] 6. 97. cf. schol. *Pac.* 407, 410.

[2] vid. Brisson *de regum Persar. princip.* ii. § 32; Creuzer-Guignaut, lib. iv, c. 4, p. 113; cf. p. 126, adn. 6.

[3] Strab. 14, p. 640.

[4] 5. 62.

[5] *Herm.* xxiv. (1889), p. 402 seqq.

[6] vid. Stein. ad Herod. 4. 169.

[7] nisi quod eadem tradit Suid. s. Σίλφιον.

[8] qui auctores laudat Pherecydem, Ariaethum, Agroetam ἐν πρώτῳ Λιβυκῶν, Mnaseam, Acesandrum ἐν τοῖς περὶ Κυρήνης.

[9] Quaestiones Diodoreae, p. 54 sq.

num igitur dubites fateri et Didymum, sive quis potius illa scholia in Pindarum et Aristophanem composuerit, ad eundem Dionysium quasi magistrum remeasse?

Apollinis servitutem quam apud Laomedontem Troianorum regem is una cum Neptuno passus erat iam ab Homero relatam tangit schol. *Av.* 584: μισθοφορεῖ δέ· τοῦτο δὲ εἶπεν ἐπεὶ Λαομέδοντα τῆς τειχοδομίας μισθὸν ᾔτησεν. cf. *Thesm.* 110: ὃς τὴν Ἴλιον ἐτείχισεν. verbum τειχοδομίας videas unde in scholiastae mentem occurrerit ex *Il.* 21. 444: ἤ τοι ἐγὼ Τρώεσσι πόλιν πέρι τεῖχος ἔδειμα.

non ineptum esse puto duos locos (schol. *Nub.* 133 et *Plut.* 604) proferre, qui cum Didymo attribuendi sunt tum haud satis animadversi sunt a doctis viris: Βοιωτοῖς γὰρ ἀναστάτοις ὑπὸ Θρᾳκῶν γενομένοις καὶ περὶ ἀποικίας μαντευομένοις εἶπεν ὁ θεὸς ἐκεῖ κατοικεῖν ἔνθα ἂν ἴδωσι λευκὸν κόρακα, οἱ δ' ἐν Θετταλίᾳ παρὰ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον εἶδον περιιπταμένους τοὺς τοῦ Ἀπόλλωνος ἱεροὺς κόρακας, οὓς παῖδες ἀφῆκαν γυψώσαντες ὑπὸ μέθης, καὶ τελεῖσθαι τὸν χρησμὸν φήσαντες ἐνταῦθα κατῴκησαν. sic schol. *Nub.*; eadem habet schol. *Plut.* 604, ubi ἀπὸ Θρᾳκῶν quod codices praebent ego in ὑπό[1] mutaverim. corrige etiam hic illud περὶ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον pro παρά. neque mihi quidem liquet cur vir summus ad Diod. 19. 53 illud Παγασιτικόν in Παγασητικόν mutaverit. nam forma Παγασιτικόν ex illo Παγασίτῃ κόλπῳ ap. Ps.-Dem. xi. 26 firmatur.

haec Didymi verba variis sane modis alii exscripserunt multi, quorum conferas Zenobium (3. 87), unde cum Menandri comici faciat mentionem Didymum manifestum est similia certe etiam si non plane eadem ut proverbium ἐς κόρακας explicaret aliis in partibus commentariorum suorum identidem attulisse. a Zenobio porro[2] certiores facti sumus Aesopum Aristotelemque de causis illius proverbi oriundi eum legisse. Didymi autem verba neglegenter ut videtur exscripsit in suo lexico Pausanias apud Eust. 1746. 65.

sed alio quoque modo scholiasta noster usui est, quod vir doctus Naberus in Photii editione non satis perspexit. etenim ea quae apud lexicographum mutilate et corrupte tradita ille non exputavit, sic fere apparet esse supplenda, Phot. ἐς κόρακας· Βοιωτοῖς ὁ θεὸς

---

[1] cf. Herod. 1. 97, 106; 7. 220; Thuc. 1. 12.

[2] = Suid. ἐς Κόρακας.

ἔχρησεν ὅπου ἂν λευκοὶ κόρακες ὀφθῶσιν, ἐκεῖ κατοικεῖν. περὶ (lege παρὰ) δὲ τὸν Παγασιτικὸν (ita) κόλπον ὑπὸ παίδων ἀκάκων γυψωθέντας κόρακας ἰδόντες περιπετομένους ⟨τοὺς⟩ τοῦ Ἀπόλλωνος ⟨ἱεροὺς κόρακας⟩, ᾤκησαν ἐκεῖ, καλέσαντες τὸ χωρίον κόρακας.[1]

atque in hunc locum germanum esse arbitror scholium de Amphictyonibus origineque nominis illius Πυλαγόραι introducere, *Nub.* 623: κατὰ πόλιν δ' ἔπεμπον τοὺς θύσοντας (ad concilium Amphictyonum) καὶ συνεδρεύσοντας· καὶ ἦσαν οἱ πεμπόμενοι Πυλαγόραι καὶ ἱερομνήμονες. λέγουσι δὲ ὅτι Πυλάδης πρῶτος ἐκρίθη ἐπὶ τῷ Κλυταιμνήστρας φόνῳ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοὔνομα σχεῖν τὸν τόπον.

ex extremis quidem huius scholii verbis, quae longum erat mihi cuncta exhibere, non temere colligas argumentum de historico aliquo nostrum sumpsisse. Suidas autem s. Πυλαγόραι eadem habet; mox s. Πύλαι et Ἱερομνήμονες simillima ex Harpocratione[2] exscripsit, qui rursus suum declarat auctorem his verbis, Θεόπομπος ἐν τῇ λ'.

historiam de Pylade supra narratam apud schol. Soph. *Trach.* 639 sic scriptam reperies: εἰς τὴν λεγομένην Πυλαίαν, περὶ ἧς Ἀγάθων φησὶ Πυλάδην τὸν Στροφίου πρῶτον συστήσασθαι (R. et Br. κριθῆναι) ἐν τῇ Φωκίδι, καθαιρόμενον τὸ ἐπὶ Κλυταιμνήστρᾳ μύσος, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν σύνοδον Πυλαίαν φησὶ προσαγορεύεσθαι.

quae de Apolline qui Λοξίας dicitur apud schol. *Plut.* 8 feruntur ea recentiorem quendam grammaticum commentum esse liquet: τῷ δὲ Λοξίᾳ· τῷ Ἀπόλλωνι· ἤτοι τῷ λοξὴν ἴαν πέμποντι· λοξὰ γὰρ μαντεύεται ὁ θεός. ἢ τῷ λοξὴν πορείαν ποιουμένῳ· ὁ αὐτὸς γάρ ἐστι τῷ ἡλίῳ. ἄλλως· ἐπειδὴ πλάγιος ἐν τῷ ζωδιακῷ φέρεται ὁ αὐτὸς ἥλιος ὤν, κτλ., quae inter ineptias illas quas hic illic sparsit in scholiis Tzetza referenda sunt.[3] atqui alteram hanc doctrinam satis esse antiquam docet Cornut. 226: λοξῶν δὲ καὶ περισκελῶν ὄντων τῶν χρησμῶν οὓς δίδωσι, Λοξίας ὠνόμασται· ἢ ἀπὸ τῆς λοξότητος τῆς πορείας ἣν ποιεῖται διὰ τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου. nam Pythagoreum est teste Etym. Mag.[4]

aetate etiam recentiore exortum est schol. Iuntinum ad *Plut.* 39, id quod iam vidit Kuesterus. atque Hemsterhusius, "unde fluxerint,"

---

[1] atque Ephorum fortasse consuluit Didymus. cf. Strab. 9. 401, Diod. 19. 53.

[2] vid. s. Πύλαι et s. Ἱερομνήμονες.

[3] cf. eundem ad Lyc. 1467. Suid. s. Λοξίας; Eust. 794, 54.

[4] 569. 46. cf. etiam Heraclitum ap. Plut. *Pyth. Or.* 21.

inquit, "aperient Oecumenius, Origenes, alii." at non sentit vir acutus illum verborum lusum, *τὰ τῆς μαντείας, ἢ μᾶλλον μανίας*, inter primos dixisse Clementem Alexandrinum,[1] qui *διήγησαι ἡμῖν*, clamavit, *καὶ τῆς ἄλλης μαντικῆς, μᾶλλον δὲ μανικῆς, τὰ ἄχρηστα χρηστήρια, κτλ.*[2]

Ἄρης.

Martem deum e Thracia ortum duxisse secundum poetas[3] narrat schol. *Av.* 1369, quae fama adeo in commentarios[4] antiquos late perfusa est, ut auctorem statuere non possimus. Amazones, quarum fuisse reginam Amazonem Martis filiam dicit Pherecydes,[5] Marti ut videtur equos albos immolabant.[6] ac de Scythis quidem similia tradiderat Herodotus (4. 61), quem profecto ante oculos habere noster potuit.

patrem Enyalii secundum aliquos fuisse eum testatur schol. *Pac.* 457: *τινὲς δὲ Ἄρεως καὶ Ἐννοῦς τὸν Ἐνυάλιον. οἱ δὲ Κρόνου καὶ Ῥέας.* sententiam vero priorem, Enyalium Marte et Bellona natum esse, recentiores modo habuerunt teste *Iliadis* scholiasta (17. 211), alteram autem superiores aetate, ut ait Eustathius (p. 944, 56): *οἱ δὲ παλαιοί φασι καὶ ὅτι Ἐνυάλιος Κρόνου καὶ Ῥέας υἱός.*

num autem Enyalius ille diversus a Marte esset magna inter philologos Alexandrinos controversia exstabat. nam conferas sis primum schol. *Pac.* 457, ubi sane videtur ipse poeta illos distinguere[7]: *πρὸς τοὺς οἰομένους τῶν νεωτέρων τὸν αὐτὸν εἶναι Ἄρεα καὶ Ἐνυάλιον, κατ'*

---

[1] *Protr.*, p. 11, Potter.

[2] quod vero de nominis origine Apollinis Pythii a putrescendo apud scholiastam fertur id plurimum valebat. cf. *Hymn. Apoll. Pyth.* 193; Macrob. 1. 17. 50, *οὐκ ἀπὸ τῆς πεύσεως* (id quod senserat Apollodorus, Strab. 9. 419), sed *ἀπὸ τοῦ πύθειν* id est *σήπειν*, quod numquam sine vi caloris efficitur. cf. Shaks. nostrum 1 *Hen. IV.* ii. 4. 113, Didst thou never see Titan kiss a dish of butter? *Ham.* ii. 2. 182, For if the sun breed maggots in a dead dog, being a god (libri good) kissing carrion.

[3] *Il.* 13. 301; *Od.* 8. 361; Soph. *Ant.* 970; Callim. *h. Del.* 63; Roscher, *Apollon u. Mars*, p. 113 sq.

[4] schol. *Il.* 13. 301; Eust. *Od.* 8. 361; Tzetz. Lyc. 937; Cornut. 21, p. 192.

[5] schol. Ap. Rh. 2. 990; cf. Schol. *Il.* 24. 804, Townl.

[6] schol. *Lys.* 191; cf. Preller-Robert,[4] i. 343, adn. 5.

[7] contra, Roscher, *Lex.*, p. 1250.

ἐπίθετον. Ἀλκμᾶνα δὲ λέγουσιν ὁτὲ μὲν τὸν αὐτὸν λέγειν, ὁτὲ δὲ διαιρεῖν.[1] unde scholiastam apparet ipsum Alcmanem non legisse. ac schol. Soph. *Aiac.* 179 eandem comprobare opinionem strenue videtur conari, ut conicias hunc ac nostrum eundem habuisse auctorem quem schol. *Il.* 17. 211 (cf. 20. 69): ὅτι ἐπιθετικῶς ἀπὸ τῆς Ἐνυοῦς, πολεμικῆς οὔσης, ὁ Ἄρης Ἐνυάλιος, ὡς καὶ Ἀρήϊός τις ἀπὸ τοῦ Ἄρεως· οὐχ, ὡς οἱ νεώτεροι, Ἐνυοῦς υἱόν, οὐδὲ ὡς Ἀττικοί, διαφέροντα τοῦ Ἄρεως θεόν τινα. Atticos vero, qui Enyalium Martemque discreverint, intellegi vult Sophoclem Aristophanemque.[2]

iam longe post Aristophanem poetam historia pervulgata est quam tradit scholiasta[3] de puero quodam Alectryone Martis amasio, quem, ut de aditu Vulcani moneret, deus ante fores statuisset. constat ipsum Didymum hanc ignorasse[4] fabulam (nam ad eum pertinent sola quae Venetus priore parte scholii servavit), quam repetit Lucianus[5] uberius et ornatius. cum autem eandem fere narrationem servaverit Eustathius,[6] haud perperam concludas primum eam finxisse Apionem Didymi alumnum, quem, utpote rhetorem floridiorem,[7] cum sermonibus elegantibus gauderet, hanc quoque fabellam invenisse non absurdum mihi quidem videtur credere. is igitur, ut opinor, in suis commentariis Homericis primus haec tradidit quibus et nostrum usum esse de hac re constat e schol *Pac.* 778: σημειοῦται δὲ ταῦτα ὁ μόχθος (hic est Apio; Suid. s. Ἀπίων) πρὸς τοὺς ἀθετοῦντας τὴν ἐν Ὀδυσσείᾳ Ἄρεως καὶ Ἀφροδίτης μοιχείαν.

Ἄρτεμις.

de cultu Dianae quae Ἀγροτέρα vocatur haec narrat schol. *Eq.* 660: ἰδίως γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι σέβουσι καὶ τιμῶσι τὴν Ἀγροτέραν Ἄρτεμιν, κτλ. in extremis quidem nostrum in errorem incidisse, qui boves, non capras dixerit Callimachum Dianae devovisse, vidit iam Meiners,[8]

---

[1] *PLG.* iii. 67, frag. 104. Ibycus vero eos non separat; cf. frag. 29, Bergk.

[2] cf. etiam, Xen. *An.* 1. 8. 18; 5. 2. 14; *Hell.* 2. 4. 17; *Cyrop.* 7. 1. 26.

[3] *Av.* 835.

[4] nec cognoverat Servius, *A.* 1. 664; 8. 373.

[5] *Gall.* 3.

[6] *Od.* 1598. 62.

[7] Christ, *Gr. Litt.*, p. 559. de historiis Martis Venerisque bene meritus est K. Tümpel, *Jahrb. f. Philol.*, Suppl. 11, 653 seqq.; cf. p. 717.

[8] pp. 321–322.

quamquam rationem qua peccatum sit is quidem non excogitavit. quonam modo fit ut noster contra Xenophontis et Plutarchi testimonia[1] ita rem rettulerit? ignorabat scilicet quae de illius deae apud Lacedaemonios cultu tradita sunt;[2] nesciebat omnino hircos ei rite immolari posse. contra, ut in Atheniensium modo rebus instructus, intellegebat homines aetate posteriores illud animal victimam haud gratam deae habuisse; igitur cum illam historiam de hircis Dianae immolatis nescio ubi legisset, rationes ad eam rem explicandam ipse commentus est.

quae de Diana Dictynna servantur finxit, ut opinor, Tzetza (*Ran.* 1356), primum quod Lycophronem citavit,[3] tum quod fabellam de Britomarti, ut mos ei erat, unicam aliasque nusquam repertam[4] tradidit: *φασὶ δέ*, inquit, *ὅτι νύμφη τις* Βριτόμαρτις *καλουμένη, θηρεύουσά ποτε δικτύοις τισὶ κατὰ τύχην ἐνέπεσε, καὶ ὑπὸ* Ἀρτέμιδος *ῥυσθεῖσα* Δικτύννης Ἀρτέμιδος *ἱερὸν ἱδρύσατο*, quod vero a scholiasta Eur. *Hipp.* (146, 1130), cuius auctor fuit Callimachus, plane discrepat.[5]

de Diana Brauronia quoniam multa iam scite disputavit Wilamowitz,[6] ac Stein scholium in *Lysistratam* (v. 645) ad illum cultum pertinens maxima cum cura et diligentia nuper edidit, perpauca vero restant quae addam. quae tamen hac de re sentiam breviter exponam. noster enim dicit, auctore Euphorione tragoedo, *οἱ δὲ τὰ περὶ τὴν* Ἰφιγένειαν *ἐν* Βραυρῶνι *φασὶν ⟨γεγενῆσθαι⟩*,[7] *οὐκ ἐν* Αὐλίδι . . . *δοκεῖ δὲ* Ἀγαμέμνων *σφαγιάσαι τὴν* Ἰφιγένειαν *ἐν* Βραυρῶνι, *οὐκ ἐν* Αὐλίδι. quibus verbis intellegitur tam late de Agamemnone fabulas in Atticam quoque pervasisse ut vix separari possent discernique quae ad Dianam Brauroniam hoc loco cultam attineant atque ad eandem Dianam in Munichia cultam, id quod temere fecit vir summus.[8] neque enim Didymus eas deas discrevit, cum Harpocratio, *ἀρκτεῦσαι*,

---

1 Xen. *An.* 3. 2. 12; Plut. *Malign. Herod.* 26 ad fin.

2 Xen. *Hell.* 4. 2. 20; cf. *Rep. Lac.* 13. 8.

3 cf. Tzetz. in Lyc. 1297.

4 vid. Dar. et Sagl. s. Britomartis, p. 750.

5 cf. etiam Paus. 2. 30. 3; Diod. 5. 76; [Verg.] *Cir.* 295.

6 Hermes xviii. 249.

7 supplevi.

8 cf. Preller-Robert,[4] i. 312, adn. 2. Strab. 14. 639, *εἶτα Πύγελα πολίχνιον, ἱερὸν ἔχον Ἀρτέμιδος Μουνυχίας, ἵδρυμα Ἀγαμέμνονος.* fama illius ducis quam late pervenerit indicat etiam proverbium *Ἀγαμεμνόνεια φρέατα*, Zenob. 1. 6.

inquit, . . . τὸ καθιερωθῆναι πρὸ γάμων τὰς παρθένους τῇ Ἀρτέμιδι τῇ Μουνυχίᾳ ἢ τῇ Βραυρωνίᾳ. nunc respice Ravennatem, qui cum locis iam laudatis convenit: ἐψηφίσαντο μὴ πρότερον συνοικίζεσθαι ἀνδρὶ παρθένον εἰ μὴ ἀρκτεύσειεν τῇ θεῷ, unde patet, tempore quolibet antequam nupsissent virgines ritibus quibus ursam quodam modo imitarentur deae se devovere oportuisse. nusquam autem dicitur puellas decem annos natas haec celebrasse,[1] sed aliquando ante conubium. quae si ita sunt, maximo in errore versatur Didymus, qui apud Harp. s. δεκατεύειν hoc dixerit vocabulum idem quod ἀρκτεῦσαι significare, quia ursas puellae imitarentur decem annos natae.[2] quin tu vide Harp. Μουνυχίων· ὁ δέκατος μὴν παρ' Ἀθηναίοις οὕτω καλεῖται, ἐν δὲ τούτῳ τῷ μηνὶ Ἀρτέμιδι θύεται Μουνυχίᾳ. quod si recte haec exposui, eandem esse Dianam Munichiam ac Brauroniam, eosdemque in utriusque honorem ritus celebratos, facile concesseris, decimo mense anni Attici haec sacra Dianae quoque Brauroniae esse facta. verbum igitur δεκατεύειν non respicit puellarum aetatem ursas imitantium, sed ad tempus anni, quo illos ritus faciebant, referendum est, quare et δεκατεύειν et ἀρκτεύειν idem significant.

de moris origine et significatione pauca mihi disserenda. neque alienum meo quidem iudicio hanc consuetudinem rudem atque incultam cum simili — mirum quam — apud barbaros hodie reperta comparare. nam in insulis eois prope terras Sericas eodem fere quo Graeci modo populos feros ursum venerari audimus.[3] catulum enim ursae a venatoribus captum atque in oppidum delatum mansuefaciunt (cf. schol.: ἄρκτος τις δοθεῖσα εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἡμερώθη), quem nutriunt familiariterque tractant (ποτὲ οὖν μία τις παρθένος ἔπαιξε πρὸς αὐτῇ). postea autem, cum tempus iam adest, multis

---

[1] neque hercle poeta huius rei est auctor, nam cum *Lys.* 641 dicit: εἶτ' ἀλετρὶς ἢ δεκέτις οὖσα τἀρχηγέτι· κᾆτ' ἔχουσα τὸν κροκωτὸν ἄρκτος ἢ Βραυρωνίοις, illo κᾆτ' docet posteriore demum tempore ursas eas fuisse quam molebant τῇ ἀρχηγέτι; haec autem non Diana, ut ait noster, sed Minerva est. nam Dianam ἀρχηγέτιν apud Atticos nusquam reperies, quamquam Ephesi erutus est titulus qui hoc nomen memorat; Wood, *Inscr. in Gr. Theatres*, i. col. 1, 17; Dar. et Sagl., p. 148.

[2] Didymi igitur est schol. *Lys.* 641, quod illud ἀρχηγέτι de Diana dictum esse intellegit. ac Didymus quidem librum περὶ τοῦ δεκατεῦσαι totum scripsit; M. Schmidt, p. 13.

[3] vid. Frazer, *Golden Bough*, ii. 99 sq.

salutationibus et precationibus dum mulieres puellaeque tamquam piantes circa ludunt et saltant, viri occidunt (*λυπηθεὶς ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς ἀνεῖλε τὴν ἄρκτον. ἡ δὲ Ἄρτεμις ἐκέλευσε παρθένον πᾶσαν μιμήσασθαι τὴν ἄρκτον πρὸ τοῦ γάμου, κτλ.*).[1] denique observandum est, cum apud Argivos cerva, non ursa, Dianae sacra esset,[2] cervamque Iphigeniae deam substituisse plerique tradidissent, Atticos tamen Euphorionem ac Pleuronium ursam pro cerva illi subpositam esse dixisse, quippe qui ursam velut animal deae sanctum habebant. quoniam praeterea de hac re disseruit Phanodemus,[3] haud dubium est quin Apollodorus, cui scholium de Diana Brauronia adsignavit Stein,[4] ac Didymus auctores habuerit Atthidographos.

historicos utique Hellanicum et Phanodemum videmus de Diana Colaenide atque Amarynthia laudatos a schol. *Av.* 873: *φησὶ δὲ Ἑλλάνικος* (frag. 79) *Κόλαινον Ἑρμοῦ ἀπόγονον ἐκ μαντείου ἱερὸν ἱδρύσασθαι Κολαινίδος Ἀρτέμιδος, καὶ Φανόδημος* (frag. 2) *ἐν τῇ δ'. Εὐφρόνιος δέ φησιν ὅτι ἐν Ἀμαρύνθῳ ἡ Κολαινίς, διὰ τὸ τὸν Ἀγαμέμνονα θῦσαι αὐτῇ ἐκεῖ κριὸν κόλον . . . τοῦτο δὲ μήποτε ἐσχεδίασται. οἱ γὰρ Μυρρινούσιοι Κολαινίδα ἐπονομάζουσι τὴν Ἄρτεμιν, ὥσπερ Πειραιεῖς τὴν Μουνυχίαν, Φιλαΐδαι δὲ τὴν Βραυρωνίαν.* hoc quidem scholium a Didymo conscriptum est, id quod docet illud *μήποτε*, h.e. fortasse.[5] sed Pausanias adeo, ut videtur, contra Euphronium se declarat, ut 1. 31. 4 affirmet: *Ἀθμονεῖς δέ*, inquit, *τιμῶσιν Ἀμαρυσίαν Ἄρτεμιν*, non autem illam *Κολαινίδα*. item 1. 31. 5: *ἔστιν Ἀμάρυνθος ἐν Εὐβοίᾳ . . . ταύτῃ μὲν γενέσθαι τὸ ὄνομα ἐπὶ τούτῳ παρὰ Ἀθμονεῦσιν ἡγοῦμαι, τὴν δὲ ἐν Μυρρινοῦντι Κολαινίδα ἀπὸ Κολαινοῦ καλεῖσθαι.* quod tamen noster dicere volebat clarum est: in oppido Amaryntho Euboico esse Dianam Colaenida, cuius cultum instituisset Colaenus Mercurii filius, teste Hellanico, sed in Athmonia demo Attico, quo religio illius deae postea esse videtur[6] translata, Dianam Amarysiam coli, nomine deae ex oppido sumpto; deinde in demo Myrrhinunte Colaenidem eandem appellari, itaque nomen a Euboicis suae deae datum

---

1 de eadem re similia fere ap. Bekk. *An.* 1. 444, quo apparet ursos antiquitus in Attica fuisse multos. cf. Eust. 331. 26; Suid. *Ἔμβαρός εἰμι.*

2 an "totem" liceat vocare? schol. Soph. *Electr.* 6.

3 frag. 11, *E. M.* 747. 57. cf. Tzetz. Lyc. 683.

4 p. xii.

5 M. Schmidt, p. 212.

6 cf. Preller-Robert,[4] i. 311, adn. 4.

in Attica quoque servari. res autem satis est obscura, quam etiam interpretes antiqui se ipsi negarent intellegere.[1] de Diana Amarynthia licet disputaverit Apollodorus,[2] non audeo idcirco affirmare Euphronium illum habuisse auctorem.

mentionem tantummodo facit schol. *Eq.* 84, Dianae quae in Magnesia Λευκοφρυήνη vocabatur, qui de Themistocle locutus, βούλοιτο, inquit, καὶ ἱερουργῆσαι τῇ Λευκόφρυι (ita) Ἀρτέμιδι. quo pacto Dindorfius Suidam neglexerit hic quidem licet perspicere. nam cum Venetus Λευκοφρυίδι, Θ autem Λευκοφρυγίδι exhibeat, ille grammaticus formam Λευκοφρυίνῳ servavit, vix illam quidem rectam, sed cui nihilominus veterem veramque subesse suspicemur. nam cum Strabonem[3] de Tenedo disserentem illo Λευκόφρυς usum esse videamus, sed contra de Magnesia[4] forma a titulis[5] firmata Λευκοφρυήνη, hanc denique, illo Suidae Λευκοφρυίνῳ comparato, apud nostrum restituendam censeo.

iam vidimus[6] Apollodorum omnia quae de Diana Brauronia adferuntur auctorem nobis praestitisse. tum vide Suid. s. ταυροπόλον· τὴν Ἄρτεμιν, ὅτι ὡς ταῦρος περίεισι πάντα, ὡς Ἀπολλόδωρος.[7] eiusdem igitur sententiam profert idem s. ταυροπόλα (cf. schol. Soph. *Ai.* 172), ἢ ὅτι ἡ αὐτή ἐστι τῇ σελήνῃ[8] καὶ ἐποχεῖται ταύροις· ἣν καὶ ταυρωπὸν ὀνομάζουσιν. hinc colligas et scholiastam (*Lys.* 443) illius doctrinam servare, cum ad verba νὴ τὴν Φωσφόρον, τὴν Ἄρτεμιν, inquit, οὕτως ἐκάλουν, ἐπεὶ δᾳδοῦχος. ἡ αὐτὴ γὰρ τῇ Ἑκάτῃ. ἢ ἐπεὶ καὶ τῇ σελήνῃ ἡ αὐτή. ac scholiastam Theocriti quoque ex eodem fonte hausisse haec indicant ad *Idyll.* 2. 12: καὶ νῦν Ἄρτεμις καλεῖται καὶ φύλαξ καὶ δᾳδοῦχος καὶ Φωσφόρος. laudat etiam poetae fabulam quae Δαιταλεῖς ferebatur (frag. 204 K).

---

[1] Paus. l.c.

[2] ap. Strab. 10. 448, Demetrii Scepsii librum secutus qui Τρωικὸς διάκοσμος inscribebatur. vid. Niesium in *Mus. Rhen.* 32. 267.

[3] 13. 604.

[4] 14. 647.

[5] *CIG.* 2914, 3137 (Ditt. *Sylloge*, 171). post in Λευκοφρύνη contractum est; Paus. 1. 26. 4, 3. 18. 9; schol. Clem. *Protr.*, p. 786.

[6] p. 108.

[7] "mira etymologia," Heynius ad Apollod., p. 402.

[8] hanc saltem opinionem habuisse Apollodorum veri simile esse iam monui, pp. 100, 101.

ut ad *Lys.* 644,[1] sic ad *Lys.* 1299–1300, noster confusus incertusque est, qui dicit χαλκιοίκον Ἀρτέμιδος ἱερὸν ἐν Λακεδαίμονι. atqui unusquisque Dianam scit numquam appellatam esse χαλκίοικον.

de Diana Ephesia haec sola in Rav. servantur (*Nub.* 599): μετὰ τὸν Ἀπόλλωνα εὐθὺς τὴν Ἄρτεμιν, ἧς ἱερ⟨ὰ ἡ Ἔ⟩φεσος.[2] addit autem schol. Iunt.: πάγχρυσον δὲ οἶκον λέγει, τὸν πολυτελέστατον ναόν· ὃς ἦν εἷς τῶν θεαμάτων. verbum temporis praeteriti ἦν indicat, tum cum haec sunt scripta, templum illud celeberrimum Ephesi non iam exstitisse. igitur post annum CCLX nostrae aetatis, quo anno templum demoliti sunt Gothi,[3] haec esse scripta necesse est. quoniam autem Philo Byzantius, qui de septem mundi miraculis auctor medio aevo eminentissimus fuit, libellum περὶ ἑπτὰ θεαμάτων ineunte saeculo sexto scripsit,[4] ex aetate etiam posteriore originem duxit scholium Iuntinum.[5]

Ἀθηνᾶ.

Minervae e Iovis capite ortae fabulam, cuius primordia iam apud Hesiodum[6] exstare constat, tangit modo schol. *Nub.* 989, τριτογενείης· . . . τριτὼ γὰρ ἡ κεφαλὴ παρ' Αἰολεῦσιν. ἐγεννήθη δὲ Ἀθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός. scholium vero hoc, quod in libris Rav. et Ven. deest, cum id referat quod nemo alius nisi Tzetza (ad Lyc. 519) dixit, τριτώ verbum fuisse Aeolicum, ab illo sine ulla controversia confectum est. quocirca is, quem Hesiodi studiosum fuisse notum est, magis hunc quam poetas lyricos secutus est, qui verba epici (*Theog.* 924) αὐτὸς δ' ἐκ κεφαλῆς γλαυκώπιδα Τριτογένειαν[7] recordatus esse videatur, cum Ps.-Apollodorus contra (13. 6) illo ἐκ κορυφῆς Pindarico usus sit. ac notandum est Tzetzam τριτώ Aeolicum fuisse affirmantem auctorum suorum male meminisse, cum Nican-

---

1 vid. p. 107, adn. 1.

2 vid. Martin.

3 Zosim. 1. 26; Eutrop. 9. 8; Guhl, *Ephesus*, p. 169.

4 Rohden, *de mundi mirac.*, 1875.

5 cf. schol. in cod. Taurin. ap. Zacherum, p. 646; Strab. 14, p. 656.

6 *Theog.* 886, 924; cf. Stesichorum ap. schol. Ap. Rh. 4. 1310; h. Hom. 28; Pind. *O.* 7. 34–38.

7 Galenus quidem (*Hippocr. et Plat.* iii., p. 350 K) legerat γεῖνατ' Ἀθήνην.

der Colophonius[1] illud Athamanum fuisse populi Epirotici dixisset.[2]

meliora, etiam si pauca, tradit cod. Ven. ad *Eq.* 1189 ut verbum ἐνετριτώνισεν explicetur: ἢ ὡς ἀπὸ Τρίτωνος ποταμοῦ Λιβύης, παρ' ᾧ ἐτέχθη ἡ Ἀθηνᾶ. quod si comparas schol. Ap. Rh. 1. 109,[3] quem Dionysii librum ante oculos habuisse supra monui,[4] haud dubie hic quoque levia habemus indicia quibus Didymum copiis Dionysii nisum esse ostendamus: Τρίτωνες τρεῖς, Βοιωτίας, Θεσσαλίας, Λιβύης· ἐν δὲ τῷ κατὰ Λιβύην ἐτέχθη ἡ Ἀθηνᾶ. Tritonem etiam fluvium, non lacum,[5] appellant Apollon. Rhod., schol. *Il.*, Suid., Phot., Hesych.,[6] quibuscum convenit noster.

atqui ea prorsus ad diversum auctorem referenda sunt quae de Minervae et Neptuni certamine, utrius urbs Atheniensium futura esset, scholia tradunt *Eq.* 562, *Eccl.* 473; cf. *Nub.* 587: ἀποτυχόντος, φασί, Ποσειδῶνος τῆς χώρας τὸ κακῶς βουλεύεσθαι Ἀθηναίοις ἤσκητο. τὴν δὲ Ἀθηνᾶν παρασχεῖν δωρεὰν τὸ κακῶς βουλευθὲν ἀποκλῖναι καλῶς. καὶ ἦν τοῦτο λεγόμενον ἐπιχώριον. sed Neptunum hoc certamine superatum atque iratum Athenienses non imprudentia insipientiaque mentibus inmissa castigasse referunt fabularum scriptores, sed campum Thriasium aquis effusis submersisse.[7] praeterea comparet ex hoc scholio, Suida, Athenaeo,[8] Didymum in suum librum de proverbiis[9] famam hanc apud Atticos volgarem redegisse.

de Academia olivisque Minervae sacris dixit noster (*Nub.* 1005): ἀπὸ Ἑκαδήμου τινός, καταλείψαντος τὴν κτῆσιν ἑαυτοῦ πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ τόπου. περὶ αὐτὸν δ' ἦσαν αἱ ὄντως ἱεραὶ ἐλαῖαι τῆς θεοῦ αἳ καλοῦνται μορίαι· ἐξ ὧν τὸ ἔλαιον τῶν Παναθηναίων. his quidem in Ven. et Rav. non iam servatis convenit Suid. s. Ἀκαδήμεια.[10] quod vero refertur,

---

1 Hesych. s. Τριτώ (cf. Suid. s. Τριτογενής, Bekk.).

2 et alii alia: verbum Atticum est secundum Cornut. 2, ad fin.; cf. codd. Suid. l.c. Creticum, Eust. 504, 27.

3 cf. 4. 1310.

4 Bethe, *Quaestiones Diodoreae*, p. 45. vid. supra, pp. 100, 101.

5 Suid. s. Τριτωνίς.

6 Ap. Rh. 4. 1310; schol. *Il.* 4. 515, 8. 391; Lexx. s. Τριτογενής, E. M. 767. 44.

7 Ps.-Apollod. 3. 14. 1; Hygin. fab. 164.

8 Suid. s. Ἀθηναίων δυσβουλία; Athen. 10, p. 425 B.

9 M. Schmidt, p. 13; Christ, p. 569.

10 cf. L. Diog. 3. 7, ubi Eupolis et Timaeus laudantur; Steph. B. s. Ἑκαδήμεια.

oleum quod arbores in luco Academia sacrae ferrent eis donatum esse qui victoriam Panathenaicis reportassent, id est Aristotelis.[1] quisnam autem hunc legerat? non mythographus, ut Apollodorus,[2] cum potius grammaticus aliquis, sicut Aristophanes (schol. *Nub.* 1007) Byzantius, intellegi possit. sed ipsa de re scholiastae Sophoclis (*O. C.* 701) disputanti auctorem liquet fuisse Istrum, et quoniam Plutarchus (*Thes.* 32) a nostro haud dissentit, is autem, ut monuit G. Gilbert,[3] plerumque in vita Thesei eundem est secutus Istrum, noster quoque quin Istro Dicaearchum Philochorum aliosque Atthidographos secuto haec debeat nihil dubium.

magni vero est momenti scholium in *Lys.* 447, de Minerva Taurobolo vel Tauropolo: *νὴ τὴν Ταυροπόλον· οὕτω τὴν Ἄρτεμιν ἐκάλουν . . . ἔστι δ' ὅτε καὶ τὴν Ἀθηνᾶν οὕτω καλοῦσιν, ὡς Ξενομήδης ἱστορεῖ* (*FHG.* ii. 43). Xenomedes hic, ut ait Dionysius Halicarnassius,[4] Chius historicus res gestas, mores, opiniones, fabulas ita narrabat ut omnia cuique sua populo distingueret neque unquam contaminaret. hunc igitur utpote insulas Aegaeas singillatim describentem auctorem fabulae quam tradidit Suidas s. Ταυροπόλον fuisse agnosces[5]: *καὶ Ἀθηνᾶ δὲ Ταυροβόλος ἐν Ἄνδρῳ. ὁ γὰρ Ἄνιος δοὺς ταῦρον τοῖς Ἀτρείδαις ἐκέλευσεν, ὅπου ἂν ἐκ τῆς νεὼς ἅλληται, ἱδρύσασθαι Ἀθηνᾶν, καὶ οὕτως εὐπλοήσειν. ὁ δὲ ἐν Ἄνδρῳ ἐξήλατο.* neque equidem dubito quin Suidas etiam scholiastae instar inter scholia nostra huc inferendus sit.

postremo mihi disputandum est de schol. *Eq.* 566[6] quod, licet fabulam tradiderit nullam, tamen medicina valde eget:

I. *ἰδίᾳ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις πέπλος τὸ ἄρμενον τῆς Παναθηναϊκῆς νεώς, ἣν οἱ Ἀθηναῖοι κατασκευάζουσι τῇ θεῷ διὰ τετραετηρίδος. ἧς καὶ τὴν πομπὴν ἀπὸ Κεραμεικοῦ ποιοῦσι μέχρι τοῦ Ἐλευσινίου.*

II. *πέπλον δὲ καλοῦσι τὸ ἄρμενον διὰ τὸ ἀραιὸν αὐτὸ εἶναι.*

III. *ἄλλως. οὗ ἐγέγραπτο Ἐγκέλαδος, ὃν ἀνεῖλεν ἡ Ἀθηνᾶ. ἦν δὲ εἷς τῶν γιγάντων. ἐπεσκευάζετο οὖν ὁ πέπλος καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν καὶ ἐπομπεύετο ἐν τοῖς Παναθηναίοις.*

IV. *ἄλλως. νικήσαντες πέπλον ἐποίησαν τῇ Ἀθηνᾷ καὶ ἐνέθεντο τοὺς ἀρίστους ἐν αὐτῷ.*

[1] schol. Soph. *O. C.* 701; *Rep. Ath.* 60. 1.
[2] schol. *O. C.* 56.
[3] *Philol.* 33. 46.
[4] *Thuc. iudic.*, vol. vi, p. 818, Reiske.
[5] cf. Phot. s.v.; Hesych. Ταυροπόλαι.
[6] Suid. s. Πέπλος.

scatent haec vitiis quorum partem quidem sanare licet. quo magis perspicue dissererem scholium divisi in partes quattuor. primum videndum est verbum τετραετηρίδος inferiore usitatum aetate[1] de feriis quinquennalibus secundum antiquam rationem computandi et numerandi nequaquam dici potuisse. rectius habet schol. *Pac.* 418: τῇ δὲ Ἀθηνᾷ ἤγοντο διὰ πέντε ἐτῶν, κτλ. tum altera in parte scholii quod fertur, peplum sive velum sic appellari quod sit ἀραιόν, neque causa neque ratio est. atque ne ἀραιόν quidem satis certum, cum Venetus ἀραιοῦν, Suidas ἐρεοῦν voces nihili habeant. quod si illud ἐρεοῦν conferatur cum schol. Eur. *Hec.* 466–471, qui de his rebus amplissime disserit, facile perspicietur quid sub nostri verbis lateat. sic igitur scribo alteram partem scholii: πέπλον δὲ καλοῦσι τὸ ἄρμενον τοῦτο,[2] ⟨ὃ⟩ διὰ ⟨πενταετηρίδος ἐν τοῖς Παναθηναίοις ἀνι⟩έρουν.[3] denique extremas partes non tam corruptas esse quam indocte scriptas apparet, primum quod consentaneum est, peplum quotannis non contexi solitum esse,[4] deinde quod in eo Minervae cum gigantibus certationem temporibus saltem Aristophaneis[5] depictam esse testatur Strattis ap. schol. Eur. *Hec.* 468; cf. nostrum ad *Av.* 827.

Ἥφαιστος.

Quoniam de Vulcani apud Graecos cultu parum certiores facti sumus a scriptoribus antiquioribus, quicquid ad deum cognoscendum eiusque religionem intellegendam contulit scholiasta grato profecto animo audiendum est. ac munus quidem et officium ignis, et praesertim ignis in foco tuendi, notatur a schol. *Av.* 436 (= Suid. s. ἐπιστάτης), ubi verbum ἐπιστάτης in Rav. sic definitur: ἐπιστάτης

---

1 Steph. *Thes.* vii. 2065.

2 supplevi e Suida.

3 supplevi schol. Eur. conlato.

4 verba κατ' ἐνιαυτὸν ap. Diod. 20. 46, uncis inclusit Dindorf. cf. Wesseling ad loc.; Ditt. *Syll.* 380; Harp. s. πέπλος; schol. Eur. *Hec.* 468.

5 vide Diels *Mus. Rhen.* 30. 136 de *Eq.* 1180. [Verg.] Cir. 20, de Minervae victoria solius loquitur; contra, Plut. *Demetr.* 12. Atque hodie vero in Lesbo insula mulieres mappam imagine Virginis Sanctae acu pictam in fano archangeli Michaelis quod dicitur dedicant. Wood, *Travels and Discoveries*, i. 109; Bernh. Schmidt, *Volksleben d. Neugriechen*, p. 69.

δέ, χαλκοῦς τρίπους χυτρόποδος ἐκτελῶν χρείαν. οἱ δὲ πήλινον Ἥφαιστον πρὸς ταῖς ἑστίαις ἱδρυμένον, ὡς ἔφορον τοῦ πυρός. quarum priorem interpretationem e cod. Ven. videmus esse Callistrati, cuius sententiam hodie usurparunt viri doctissimi.[1] minime tamen eo iure testimonium infirmatur talia simulacra prope focos exstrui solita esse. et Vulcano ut deo qui igni praesideret primum *πέλανον* vel libum, quod illi ferebatur *πρόθυμα* in initio sacrificii, in ignem iniectum arae consecrabant (schol. *Plut.* 661).

ad *Lys.* 299 haec tradit noster: *Λήμνιον τὸ πῦρ· ἀντὶ τοῦ πάνυ γενναῖον. ἢ ἀπὸ τῶν Λημνίων γυναικῶν, πορνῶν οὐσῶν. ἢ ἀπὸ τῶν καμίνων τοῦ Ἡφαίστου.* mulieres Lemnias in primis libidinosas fuisse ab alio usquam auctore traditum ego non inveni. quin notum certe est quo modo Veneris numine palam contemptui habito et violato suos viros interfecerint.[2] qua de re haud dubie scholiasta cogitavit, cum ad versum 298 scripsit: *παρὰ τὴν παροιμίαν, Λήμνιον κακόν, παρὰ τὰς Λημνιάδας γυναῖκας,* quae quidem e Didymi libro de proverbiis deprompta sunt.[3] ad hoc scelus expiandum Hellanicus scripsit mulieres in Veneris honorem sacrificium solemne quotannis statutum celebrasse.[4] sane fieri potest ut in Lemno, sicut in Cypro, dum haec fiebant sacra, mulieres libidini sese dederint, ut inde ansam verbis scholiastae adhibuerint. sed credere malim Lemnias eum mulieres cum Lesbiis confudisse. hae quidem, ut notum est, ut flagitiosae cum Sappho eiusque puellis a comicis inridentur atque increpantur.

denique quod officinas atque furnum Vulcani commemorat scholiasta, recte ille quidem,[5] sed aliis tamen verbis ac schol. Ap. Rh. et schol. Soph. loquitur. ille[6] enim *ἱερὰ γὰρ,* inquit, *Ἡφαίστῳ ἡ Λῆμνος,* hic[7] autem *ἐν γὰρ τῇ Λήμνῳ ἐργαστήριον τοῦ Ἡφαίστου, ἔνθα καὶ κρατῆρες πυρός εἰσιν.* quocirca scholium Aristophanis non ad Didymum, sed ad scriptorem cum aetate tum scientia inferiorem referimus.

---

[1] vid. Kock ad loc.; Roberts, *Gr. Epigraphy*, pp. 78, 336.

[2] Ps.-Apollod. I. 19. 17: *αἱ Λήμνιαι τὴν Ἀφροδίτην οὐκ ἐτίμων.* historiam apud Apollod. traditam narrant etiam schol. Ap. Rh. I. 609 (cf. ipsum poetam, 614 sq.), schol. Eur. *Hec.* 887.

[3] schol. Eur. *Hec.* 887.

[4] Tzetz. Lyc. 227.

[5] hodie etiam oppidum Lemni est Kaminia (Roberts, *Epigraphy*, p. 311, adn. 2).

[6] schol. Ap. Rh. I. 85.

[7] schol. Soph. *Phil.* 800, cf. 986; Eust. 1598. 43.

cursus noctu cum facibus habitos esse in Vulcani, sicut in Promethei ac Minervae honorem, illosque Ἡφαίστεια nominari, scholiasta tradit (*Ran.* 131, 1087), libro ut videtur usus Polemonis περὶ τῶν ἐν τοῖς Προπυλαίοις πινάκων.[1]

Ἑρμῆς.

Mercurii cognomina servat scholiasta multa, partim a poeta collata partim etiam ex ipsius memoria ac scientia prompta. memoratur enim Mercurius ἀγοραῖος (*Eq.* 297, *Plut.* 1185), διάκονος (*Plut.* 1134, 1153, cf. 1170), δόλιος (*Thesm.* 1202, *Ran.* 1144, *Plut.* 1153), ἐμπολαῖος (*Ach.* 816, *Plut.* 1153, 1155), ἐναγώνιος (*Plut.* 1153, 1161), ἐριούνιος (*Ran.* 1144), ἡγεμόνιος (*Plut.* 1153), καταιβάτης (*Pac.* 650), κερδῷος (*Plut.* 1153), στροφαῖος (*Plut.* 1153), χθόνιος (*Ach.* 1076, *Ran.* 218, 1126). quae vero de hoc deo adferuntur magis ad ritum, caerimonias, cultum quam ad res fabulares pertinent, eademque ad litteratos et grammaticos, non ad fabularum scriptores revocanda. nam de Mercurio qui στροφαῖος dicitur explicationem haud dubie ex eodem quo Eustathius fonte, id est e Lexico rhetorico, noster duxit. cf. enim schol. *Plut.* 1153 cum Eust. 1353. 8 seqq.

atque alias certum est idem Lexicon usui fuisse scholiastae de sortibus quae dicebantur Mercurii disputanti; cf. enim *Pac.* 364 (Ven.), οἱ γὰρ κλῆροι τοῦ Ἑρμοῦ ἱεροὶ δοκοῦσιν εἶναι, ὅθεν καὶ τὸν πρῶτον κληρούμενον Ἑρμῆν φασι δεῖν καλεῖν, cum Hesych. Suid. Phot. s. κλῆρος Ἑρμοῦ, Phot. s. Ἑρμοῦ κλῆρος, Eustath. 675. 55. item eodem tendunt quae de nomine dei qui νόμιος appellatur cum greges et pecudes quasi pastor tueatur, explicata reperimus:

Schol. *Thesm.* 977.	Eust. 1053. 55 (cf. 1766. 1).
Ἑρμῆν τε νόμιον· ἔφορος γὰρ τῶν θρεμμάτων ὁ θεός.	ὁ τῶν μήλων ἤτοι τῶν θρεμμάτων ἐπιστατῶν ὡς νόμιος.

sed de Mercurio Ἐναγωνίῳ eadem fere memorat noster quae in scholiis Pindaricis, ut Didymi scilicet esse videantur, reperta sunt:

[1] Harp. s. Λαμπάς.

Schol. *Plut.* 1161, R.V.P.

μοῖραν γὰρ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἔχει ὁ Ἑρμῆς.

Schol. Pind. *Nem.* 10. 96.

ἐπεὶ οἱ . . . Διόσκουροι σὺν τῷ Ἑρμῇ καὶ Ἡρακλεῖ τὴν τῶν ἀγώνων μοῖραν τῆς εὐωχίας διέπουσι καὶ διοικοῦσιν.

Ibid. codd. L.B.

ἐπιστάτης τῶν ἀγώνων καὶ πανηγύρεων.

Schol. *Pyth.* 2. 18 = *Isth.* 1. 85.

ἐναγώνιος δὲ ὁ Ἑρμῆς ὡς τῶν ἀγώνων προστάτης.

nunc aspice sis scholium quod de Mercurio Cyllenio haec fert (*Ran.* 1266): Ἑρμᾶν μὲν πρόγονον· ἐκ τῶν Αἰσχύλου Ψυχαγωγῶν (Frag. 273 N.). τὸ δὲ "Ἑρμὰν (ita) μὲν τίομεν" λέγουσιν οἱ Ἄρκαδες διὰ ταῦτα· ἐν τῇ Κυλλήνῃ, ἥ ἐστιν ὄρος Ἀρκαδίας, ἐτιμᾶτο ὁ Ἑρμῆς. διὰ γοῦν τὴν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων τιμὴν ὡς πρόγονος τούτοις ἐδόκει. quod si huc adponis schol. Pind. *O.* 6. 129: Κυλλήνη ὄρος Ἀρκαδίας, ἱερὸν Ἑρμοῦ. φησὶ δὲ ὅτι, εἰ δὴ ἀληθῶς οἱ τοῦ Ἀγησίου κατὰ μητέρα πρόγονοι τὴν Κυλλήνην κατοικοῦντες τὸ τῆς Ἀρκαδίας ὄρος, ἐτίμησαν διὰ δώρων καὶ θυσιῶν πολλῶν πολλάκις τὸν κήρυκα τῶν θεῶν τὸν Ἑρμῆν, κτλ., cognata haec esse manifestum erit. cum autem verba poetae (*Ran.* 1266) scholiastaeque ibidem (λίμναν δὲ λέγει τὴν Στυμφαλίδα) cum schol. Pind. *O.* 6. 144 contulerimus Στύμφηλος ὑπόκειται τῇ Κυλλήνῃ, ἔστι δὲ τῆς Ἀρκαδίας . . . Φιλοστέφανος δὲ ἐν τῷ περὶ Κυλλήνης φησὶ Κυλλήνην καὶ Ἑλίκην θρέψαι [τὸν Ἑρμῆν], Didymum huius regionis fabularumque scientiam Philostephano[1] Cyrenensi debere viderimus.

at multo profecto remotiores quam illud Lexicon rhetoricum scholiastae fontes in vocabulis huius dei propriis interpretandis sunt quaerendi, cum de his rebus non modo Symmachi et Didymi (*Av.* 1705) sed etiam Callistrati (*Plut.* 1110) atque Aristarchi (*Ran.* 1144) sententias laudari videmus, ut non sit dubium quin, quae ad verba saltem exponenda pertinent, ea ad Aristarchum, immo potius ad Aristophanem ipsum revocanda sint.[2]

quibus de fontibus iam expositis, ad argumentum scholiastae veniam. de Mercurio in foro condito habet Ven. ad *Eq.* 297: ἐν

---

[1] *FHG.* iii. 30. cf. etiam nostrum ad *Av.* 1421 et schol. Pind. *O.* 7. 153.

[2] Susemihl, i. 438, adn. 33; cf. etiam 429.

μέσῃ γὰρ τῇ ἀγορᾷ ἵδρυται Ἑρμοῦ ἀγοραίου ἄγαλμα, quod confirmant et alii et Pausanias (1. 15. 1), cuius fuit auctor haud dubie Philochorus, si quidem idoneus est testis Hesychius s. ἀγοραῖος Ἑρμῆς· ἀφίδρυτο Κέβριδος (?) ἄρξαντος, ὡς μαρτυρεῖ Φιλόχορος ἐν τρίτῳ. neque est meo quidem iudicio[1] cur hanc effigiem eam fuisse negemus quam post victoriam Salaminiam dicasse Athenienses testatur Lucianus.[2] sed quoniam eodem fere tempore Panis cultus ex Arcadia Athenas translatus institutus est, ut ait Herodotus,[3] is autem filius Mercurii a nonnullis habebatur,[4] ergo facere equidem non possum quin tum cum Athenienses Pana illum deum Arcadium colere inciperent patrem quoque credam Mercurium simul honore praecipuo eximioque haberi coeptum esse ob egregiam victoriam de Persis modo partam. et cum praesertim huic deo, quem Graeci appellabant ἡγεμόνιον, primo vere imperatores sacrificasse doceant inscriptiones,[5] eundem puto Mercurium fuisse Ἡγεμόνιον atque Ἀγοραῖον, et hunc praeterea nostrum dicere voluisse ad *Plut.* 1159 affirmantem: κατὰ χρησμὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἡγεμόνιον Ἑρμῆν ἱδρύσαντο. neque est causa, licet Mercurium illum oraculi monitu ab Atheniensibus statutum nemo auctor sit,[6] cur de scholiastae veritate haereamus. saepissime enim scriptores antiqui deorum cultus oraculi iussu institutos memoraverunt.[7]

quae de Argo Ius custode invenimus necesse est a poetis post Homerum florentibus fluxerint, atque ipse id monstrat scholiasta *Eccl.* 80, *Av.* 1203, ubi verba comici ex Sophoclis[8] *Inacho* ducta esse monet. atqui aetate demum multo recentiore, quoad invenire potui,[9] historia exorta est illa de Argo in pavonem mutato; nam primus, ut videtur, hoc narrat Moschus.[10] qua re aliquantum habet

---

1 cf. Wilam. *Herm.* xxi. 600, adn. 1.

2 *Jupp. Trag.* 33.

3 6. 105.

4 Herod. 2. 145; Cic. *N. D.* 3. 22. 56; schol. Theocr. *Syring.*

5 *CIA.* iii. 197; Ditt. *Syll.* 335, 374; Boeckh. *Staatshaushalt.* ii. 116.

6 vid. Hemsterh. ad loc.

7 haec exempla congessi: schol. *Av.* 873; *Ach.* 961; *Plut.* 431; Thuc. 3. 104; Diod. 4. 80, 5. 3; schol. *Il.* 22. 29; Tzetz. Lyc. 208, 663; cf. Ditt. *Syll.* 13 et adn. 2; Πυθόχρηστος, schol. *Nub.* 2, Tzetz. Lyc. 1208, Ditt. 370.

8 quem inspexit etiam auctor [Apd.] *Bibl.* 2. 1. 2.

9 Rosch. *Lex.*, p. 538.

10 2. 55; cf. Nonn. *Dionys.* 12. 70, Propert. 1. 3. 20; Ovid. *M.* 1. 625.

momenti schol. *Av.* 102: ὁ μῦθος δὲ λέγει τὸν Ἄργον εἰς ταῶνα μεταβεβλῆσθαι. verbum illud ὁ μῦθος in scholiis nostris vix alibi repertum saepissime occurrit apud recentiores.[1] cum autem adeo eisdem fere quibus schol. Eur. *Phoen.* 1114 verbis utitur noster, veri simile est utrumque auctorem habuisse eundem. fabulae vero de pavone, de qua et Eustathius et Ps.-Apollodorus tacent, ansam probabile est dedisse illud Euripideum στικτοῖς πανόπτην ὄμμασιν δεδορκότα (*Phoen.* 1115). Dionysius utique historicus (apud schol. *Phoen.* l.c.) contra Pherecydem eumque qui Αἰγίμιον scripsit affirmarat κύκλῳ τὸ σῶμα ὅλον ὠμματῶσθαι.

Ἑστία.

scholio *Vesp.* 846 omnium longe amplissime explicantur illa verba ἀφ' Ἑστίας ἀρχόμενος, de quibus iam docte disputavit Preunerus.[2] et cum id notabile animadverteris, quod Sophocles Platoque laudantur, quod brevius apud Zenobium[3] eadem traduntur, denique quod similia a schol. Plat. *Euthyd.* 3 A atque Eustathio (1579. 43) repetuntur, haud perperam conligas omnia Didymi industriae ut proverbiorum scriptoris haec originem debere. is vero fabulam hanc ab Aristocrito historico[4] uspiam repertam intulit: μῦθον δὲ συνέθηκεν Ἀριστόκριτος οὕτως ἔχοντα. μετὰ γὰρ τὸ καταλυθῆναι τὴν τῶν Τιτάνων ἀρχήν, τὸν Δία δεξάμενον τὴν βασιλείαν ἐπιτρέπειν Ἑστίᾳ λαβεῖν ὅ τι βούλοιτο. τὴν δὲ πρῶτον μὲν παρθενίαν αἰτῆσαι, μετὰ δὲ τὴν παρθενίαν ἀπαρχὰς θυομένων αὐτῇ νέμεσθαι πρώτῃ παρὰ τῶν ἀνθρώπων. cf. scholl. *Av.* 865; *Thesm.* 299. interest quidem ut schol. *Thesm.* 299 rursus citem,[5] quia Vestam ut κουροτρόφον vim esse divinam liberos tuentem et defendentem una cum Tellure indicat: εἴτε τῇ γῇ εἴτε τῇ ἑστίᾳ, ὁμοίως πρὸ τοῦ Διὸς θύουσιν αὐτῇ. Vestam certe κουροτρόφον dici affirmat Etym. Mag.[6] feriis Amphidromiis quibus nomen pueris dabatur. quocirca etiam schol. *Av.* 494 verbum ἑστιᾶν proprie adhibuit de hoc ritu locutus: ὅτι τὴν δεκάτην εἱστίων ἐπὶ τοῖς τικτομένοις, κτλ.

---

1 Eustath. 182.
2 Rosch. *Lex.*, p. 2617.
3 I. 40; cf. App. Prov. I. 43 (vol. i., p. 385).
4 *FHG.* iv. 336. 5.
5 supra, p. 88.
6 s. Ἀμφιδρομία. cf. Philodem. περὶ εὐσεβ., p. 23, Gomperz.

itaque sine dubio Vestae fiebant sacra tum cum novi servi domum ducerentur (schol. *Plut.* 768, 795).

scholium Iuntinum ad *Plut.* 395 inferioris admodum temporis est, licet haud falsa tradat: Vestam filiam esse Saturni, quod omnibus post Hesiodum[1] cognitum erat, aedificationem invenisse[2]; imaginemque in domis esse conditam, sicut Iovis Ephestii.[3] sed verba ἐντὸς τῶν οἴκων eum in modum credo temperanda esse, ut non in aedibus sed in aula potius simulacrum positum foco praesedisse una cum Iove intellegamus. scholiasta autem nescio an cognoverit similem Vulcani effigiem ad aedium focum stetisse, quacum illam Vestae mente confuderit.

focum vero sacrosanctum fuisse testatur schol. *Ran.* 541, qui mortem Theramenis de curiae foco impie derepti memorat: ἔνιοι δέ φασι καὶ καταφυγόντα αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἑστίαν ἀποσπασθῆναι. eodem iure etiam porci, qui ad focum alebantur, Vestae aeque ac Cereri sacri habebantur; schol. *Vesp.* 844: χοιροκομεῖόν ἐστιν ἀγγεῖόν τι ὅπου οἱ χοῖροι τρέφονται. Ἑστίας δέ, ἐπεὶ ἐπὶ τῆς ἑστίας[4] τρέφουσι χοίρους.

Ποσειδῶν.

Minora tantum ac leviora praebet noster ad historias Neptuni cognoscendas. illum vero inter deos natu maiores[5] memorat *Plut.* 1050. finxit, ut videtur, haec de terrae motuum causis, ad *Nub.* 566: τὸν Ποσειδῶνά φησιν, ὅς τούς τε σεισμοὺς καὶ τὰς ἐν θαλάσσῃ τρικυμίας ποιεῖ. τὰς μὲν ὡς κύριος ὢν τῶν ἀνέμων· σείει δὲ τὴν γῆν διὰ τῶν αὐτῶν τούτων ἀνέμων, εἰσιόντων εἰς τοὺς ἀδήλους πόρους αὐτῆς. huius scholii quamvis in Rav. et Ven. non iam exstantis testimonium firmat etiam schol. Rav. ad Ran. 825: ἀρχαία γὰρ ὑπόνοια τὸ ὑπὸ πνευμάτων κατεχομένην σείεσθαι τὴν γῆν. deinde versum senarium in illis verbis ὅς τούς τε . . . ποιεῖ latere valde suspicor. poetarum enim est illud τρικυμίας, quorum utique verba reminisci videtur

---

[1] *Theog.* 454. Ps.-Apollod. 1. 1. 5, Diod. 5. 68.
[2] vid. Rosch. *Lex.* 2624.
[3] vid. Preuner. *Hestia-Vesta*, p. 155.
[4] Preuner (Rosch., p. 2621), nimis temere: ἐπεὶ τῇ Ἑστίᾳ τρέφουσι.
[5] cf. Serv. *G.* 4. 398.

scholiasta ad *Nub.* 567, qui, δοκεῖ γάρ, inquit, ὁ Ποσειδῶν οὐ τὴν θάλασσαν κινεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν. cf. illud Pindaricum κινητὴρ γᾶς.[1] sed quamquam Neptunum cum mare tum terras movere cognovit, falso tamen putare videtur hanc ob causam, quia mare regeret tutumque praestaret, neque autem ob illam potius, quia terram faceret solidam, eum cultum esse Ἀσφάλειον. namque τιμᾶται δέ, ait, Ποσειδῶν ἀσφάλειος παρ' αὐτοῖς (nempe Atheniensibus) ἵνα ἀσφαλῶς πλέωσι (*Ach.* 682). quam vero causam, ut tuti incolumesque navigent, unus, ut videtur, praeterea testatur Appianus,[2] rectiores autem rationes attulit Cornut. 22, p. 193: θύουσιν αὐτῷ ἀσφαλείῳ πολλαχοῦ, ὡσανεὶ ἐπ' αὐτῷ κειμένου τοῦ ἀσφαλῶς ἑστάναι τὰ οἰκήματα ἐπὶ τῆς γῆς, κτλ. neque enim apud Athenienses solos Neptunus colebatur Ἀσφάλειος.[3] igitur cum et ipse Lacedaemonios illum coluisse deum memoret ad *Ach.* 510, fortasse vocabulum καί ante παρ' Ἀθηναίοις in scholio *Ach.* 682 legendum est. scholium ad *Ach.* 510 hoc est: ἐνταῦθα (h.e. ad Taenarum promunturium) δὲ ἦν καὶ Ποσειδῶνος ἱερὸν Ἀσφαλείου. τοῦτο δὲ εἶπεν, ἐπειδὴ τοὺς εἵλωτας οἰκέτας καθεσθέντας ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ Ταιναρίου οὐδὲν δείσαντες ἀνεῖλον Λακεδαιμόνιοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐδόκουν ἐναγεῖς εἶναι[4] (= Suid. s. Ταίναρον; cf. s. Ἀπέσπασε). verbum οἰκέτας in ἱκέτας mutandum esse iam vidit Schnee,[5] quod docet etiam Pausanias.[6] cum vero iam Meiners de hoc loco disputaverit[7] atque ad Thucydidem (1. 128) revocaverit auctorem, brevem licet mihi esse. vir doctus nullam ut videtur Pausaniae (4. 24. 2; cf. 7. 25. 1) habuit rationem, quem tamen operae est pretium conferre; hic enim, Λακεδαιμονίων ἄνδρες ἀποθανεῖν ἐπὶ ἐγκλήματι ὅτῳ δὴ καταγνωσθέντες, ἱκέται καταφεύγουσιν εἰς Ταίναρον. ἐντεῦθεν δὴ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐφόρων ἀπὸ τοῦ βωμοῦ σφᾶς ἀποσπάσασα ἀπέκτεινε. Σπαρτιάταις δὲ ἐν οὐδενὶ λόγῳ θεμένοις τοὺς ἱκέτας ἀπήντησεν ἐκ Ποσειδῶνος μήνιμα, κτλ. primum vides quam Pausaniae verba ἐν . . . θεμένοις atque

---

1 *Isthm.* 3. 37; cf. h. Hom. xxi. 2.

2 *De Bell. Civ.* 5. 98; cf. 5. 100. contra, Xen. *Hell.* 4. 7. 4; Eratosthen. ap. Strab. 1, p. 57.

3 Prell.-Plew.[3] i. 469, 477; Xen. l.c.; Paus. 3. 11. 8.

4 cf. schol. *Eq.* 1225: μιμεῖται τοὺς εἵλωτας, ὅταν στεφανῶσι τὸν Ποσειδῶνα.

5 *Beitrag zur Kritik der Aristoph.-Schol.*, p. 7.

6 4. 24. 2.

7 pp. 279–280.

scholiastae οὐδὲν δείσαντες inter se congruant. tum notandum est, periegetam Suidamque (s. Ἀπέσπασε), Hilotarum memoria plane omissa minus quam nostrum, qui eos memoravit, accurate secutos esse Thucydidem.

unicam paene de Neptuni filio Halirrhothio, qui dum Minervae arbores caederet, quae postea idcirco μορίαι vocarentur, patris causa ab illa superati, mortem ipse obierit, refert fabellam scholium recentius ad *Nub.* 1005, quam paucis mutatis solus ni fallor repetit Servius (*G.* 1. 18). plane autem diversam tradiderunt historiam Attici plerique,[1] interfectum Halirrhothium a Marte ob stuprum filiae Alcippae. accedit quod ne Suidas[2] quidem hanc fabulam tradidit, quamquam s. μορίαι eam tangere videtur. cum vero ita res se habeat, equidem Servium arbitror haec a Symmacho aequali suo didicisse, quae ab eodem Symmacho etiam in nostra scholia fluxerint.

doctrina eorum[3] qui Neptuni religionem maxime in Peloponneso obtinuisse[4] sciebant, plurimum valere videtur ap. schol. *Lys.* 403: τὸν ἁλυκόν· . . . τινὲς δὲ ὑπονοοῦσιν ἀπὸ πόλεως Πελοποννησίων Ἀλύκου,[5] ἔνθα τιμᾶται ὁ Ποσειδῶν.

sed ad Apollodori librum qui de navium catalogo scriptus erat, ut suspicor, referre licet quae de deo in Geraesto promunturio culto dicit schol. *Eq.* 561, cum Strabo (10. 447; cf. 9. 405) illum secutus,[6] ut ante monui, eadem fere de terra Euboica illi deo sacra adhibuit, eodemque modo quo scholiasta (ad *Ran.* 825; cf. supra, p. 119) motus explicavit terrae.

non autem de Apollodoro, sed de Dionysio, quem Diodorum in quarto libro esse secutum saepius commemoravi, pendet schol. *Lys.* 138,[7] cuius partem priorem licet ex Sophoclis Tyro ductam esse videamus, posteriorem tamen facile concedes cum Diodoro cognatam:

---

[1] Tu vide sodes Ps.-Apollod. 3. 14. 2; Hellanicum ap. E. M. 139. 18 (cf. 590. 46); Suid. s. Ἄρειος πάγος; Philoch. ap. Steph. Byz. s. Ἄρειος πάγος; Marm. Par. 5 (*CIG.* 2374); Bekk. *An.* 444. 12; schol. Eur. *Orest.* 1648; schol. Iuv. 9. 101; cf. etiam Eur. *I. T.* 945; *El.* 1258; Dem. *c. Aristocr.* 66.

[2] quippe qui Philochorum potius sequitur (s. Ἄρειος πάγος).

[3] Fortasse de Philostephano pendentium, vid. supra, p. 116.

[4] cf. Diod. 15. 49.

[5] Steph. B. s. Ἄλυκος.

[6] Niese, *Mus. Rhen.* 32. 267 sq.

[7] minus accurate Suid. s. οὐκ ἐτός.

Cod. Ven.	Diod. 4. 68.
ὁ γὰρ Ποσειδῶν ἐμίγη ⟨τῇ⟩[1] Τυροῖ καὶ ἐγέννησε Νηλέα καὶ Πελίαν.	τῇ δὲ Τυροῖ παρθένῳ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους οὔσῃ, μιγεὶς Ποσειδῶν ἐγέννησε Πελίαν καὶ Νηλέα.

lexicographis Didymo adstipulantibus nititur scholiasta *Av.* 559 de Alope: Ἀλόπη Κερκυόνος θυγάτηρ, ἧς καὶ Ποσειδῶνος υἱὸς Ἱπποθόων, cuius tamen auctores superiores fuerunt Hellanicus et Euripides.[2]

atqui alio in loco (*Plut.* 718) noster, si Apollodorum penitus cognovisset, eum ad rem illustrandam adlaturus fuit, cum praesertim alium quidem Alexandrinum Callistratum laudaverit. nam de Teno insula dicit Apollodorus[3]: Τῆνος δὲ πόλιν μὲν οὐ μεγάλην ἔχει, τὸ δ' ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος μέγα ἐν ἄλσει τῆς πόλεως ἔξω, θέας ἄξιον. Neptunum autem auctore Philochoro in hac insula esse cultum ut ἰατρόν dicit Clemens[4]; eius vero signum fuit serpens, sicut Apollinis et Aesculapii.[5] at tamen de ipsa Teno insula locutus noster prorsus de Neptuno silet, serpentes autem solum memorat ibi fuisse multos. quod meo quidem iudicio non alienum erat proferre, nam ex rebus quoque omissis nonnunquam licet perspicere quoad scholiasta suam cognitionem extenderit.

Ζεύς, Ἥρα.

Iovem in Arcadia non Creta, natum altumque esse ab antiquis mentio facta est rara. tanto igitur magis oportet scholiastae de hac re testimonium audire (*Nub.* 1468): πατρῷος Ζεὺς καὶ Ἀπόλλων ἐν Ἀθήναις τιμῶνται, ὁ Ζεὺς μὲν μετὰ τὴν ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἢ ὡς ἕτεροι, μετὰ τὴν ἐν Κρήτῃ ἀνατροφήν, κτλ. quae de Iovis ex Arcadia origine hic adferuntur ea contendisse ipsos Arcades tradit Pausanias in Arcadicis[6]: καὶ τὴν Κρήτην ἔνθα ὁ Κρητῶν ἔχει λόγος τραφῆναι Δία τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι (nempe oppidum Arcadicum), καὶ οὐ τὴν νῆσον ἀμφισβη-

[1] e Suid. et Diod.

[2] Harp. s. Ἀλόπη (Suid. s.v.; Bekk. *An.* 380).

[3] ap. Strab. 10. 487.

[4] *Protr.*, p. 26, Potter.

[5] cf. Harr. et Verr., pp. 441–442. etiam Neptunus deus fatidicus habebatur in Achaia; Diod. 15. 49; Ael. *H. A.* 11. 19.

[6] 8. 38. 2.

τοῦσιν οἱ Ἀρκάδες. tum videmus, quod sane viros doctos non fefellit,[1] scholiastam, qui non Apollinem modo sed etiam Iovem πατρῷον apud Atheniensis cultum esse affirmat, Platonis verbis repugnare (*Euthyd.* 302 C[2]): οὐκ ἔστιν, ἦν δ' ἐγώ, αὕτη ἡ ἐπωνυμία [Ζεὺς πατρῷος] Ἰώνων οὐδενί. quo rectius nostrum tradidisse confirmat titulus in Chio insula inventus.[3]

huc adfero etiam scholium in *Nub.* 2 de Iove Atheniensium rege: τοῖς Ἀθηναίοις πυθόχρηστον[4] ἐγένετο καταλῦσαι μὲν τὰς βασιλείας, προστήσασθαι δὲ καὶ σέβειν Δία βασιλέα. Iovem regem praecipue Athenis appellatum ostendit Spanheim.[5] praeterea Erythris inscriptio inventa est quae Iovem regem ac deum aliquem Πυθόχρηστον una commemorat.[6] hinc poetae filiam quandam Iovis finxerunt βασιλείαν, ut ait Euphronius ap. schol. *Av.* 1536, quod haud dubio ex illo Homerico διοτρεφής de regibus dicto exortum est.

Iovis cognomina alia sine fabulis narratis memorat hic illic noster ἀγοραῖον (*Eq.* 410, 500), δούλιον (*Ran.* 756), ἑταιρεῖον (*Ran.* 756), ἐφέστιον (Iunt. *Plut.* 395), ἱκέσιον (*Ran.* 756), μειλίχιον (*Eq.* 500), ξένιον (*Eq.* 500, *Ran.* 756), ὁμάδελφον (*Ran.* 756), ὁμόγνιον (*Ran.* 756), φίλιον (*Eq.* 500). vide schol. *Ran.* 756: ὥσπερ φαμὲν ἑταιρεῖος Ζεὺς καὶ ὁμόγνιος καὶ ξένιος καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὕτω καὶ δούλιος, ὁ τῶν δούλων ἔφορος, quod nec in Rav. nec in Ven. conservatum recentissimum habendum est, cum cognatum esse videatur cum scholio ad Eur. *Hec.* 345 a Schwartzio reiectum.

Iovis qui Ἑλλάνιος appellabatur cultum in Aegina instituisse Aeacus fertur *Eq.* 1253, quod adeo cum schol. Pind. *Nem.* 5. 17, convenit ut vix ab eodem fonte utrumque fluxisse negemus, licet noster, id quod in *Equitum* scholiis admodum frequenter accidit,[7] auctorem suum parum intellexerit. sed cum de rebus Aegineticis Theagenis libro περὶ Αἰγίνης scholiastam Pindari saepius usum esse constat,[8] ad illum ea quae noster dixit reducenda sunt.

---

1 Lobeck, *Agl.* 769, 771; Kock ad *Nub.* 1468.

2 vid. supra, p. 98 et adn. 2.

3 Ditt. *Syll.* 360. 35, eiusque adn. 7. πάτριος quoque Iuppiter dicitur ap. schol. *Eq.* 255.

4 vid. p. 117, adn. 7.

5 ad Callim. *in Iov.* (p. 30).

6 Ditt, *Syll.* 370, 110.

7 cf. *Eq.* 255, 566.

8 cf. schol. *Nem.* 3. 21; *FHG.* iv. 508; schol. Plat. *Ap.* 19 C.

Iovem καταιβάτην[1] num recte idcirco vocari affirmarit scholiasta ad *Pac.* 42 quod fulmina deiciat, vel quod ipse aut fulminibus aut propter mulierum amores desuper caelo descendat, equidem valde dubito. Prellerus sane nostro adeo consentit, ut illud καταιβάτης Iovis Tonantis proprium esse accipiat.[2] atqui nulla est causa quin Iuppiter inde principio ita appellatus sit quia sicut ille καταχθόνιος deus esse inferorum crederetur. ac Mercurium profecto καταιβάτην idcirco nominatum esse apud Athenienses Rhodiosque memorat schol. *Pac.* 650. est profecto satis mirum, idem verbum bis in *Pacis* scholiis diverso sensu audiri. sed ut meam stabiliam opinionem Apollodorus advocatus mihi adstet; nam scholiasta Soph. (*O.C.* 701), Μόριον Δία, inquit, εἶπεν τὸν ἐπόπτην τῶν μορίων ἐλαιῶν· καὶ ἔστιν ὁ λεγόμενος Μόριος Ζεὺς περὶ Ἀκαδήμειαν, ὥς φησιν Ἀπολλόδωρος· περὶ Ἀκαδημίαν ἐστὶν ὅ τε τοῦ καταιβάτου Διὸς βωμός, ὃν καὶ Μόριον καλοῦσι, τῶν ἐκεῖ μορίων παρὰ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν ἱδρυμένων. quoniam igitur ille vir rerum divinarum peritissimus Μόριον et Καταιβάτην ad eundem Iovem pertinere putabat, μόριον autem Iovem oleasque μορίας ita appellatas esse constat e prisca arborum religione et veneratione, quae hominum vitae mortique praesidere, eisque arte coniunctae esse credebantur,[3] ergo idem prope significare paret illud καταιβάτης ac καταχθόνιος.

erant qui Iovem σωτῆρα ab ἐλευθερίῳ non diversum esse putarent, ut testatur schol. *Plut.* 1175, ex quo patet et scholiastam huic opinioni adsentiri. nam ἐν ἄστει, id est prope porticum regalem (στοὰν βασίλειον), Iovis Eleutherii statua erat, teste Pausania[4]; eiusdem autem imaginis mentionem fecit Isocrates,[5] qui tamen τοῦ Διὸς τοῦ Σωτῆρος scripsit.[6]

De Iunonis quidem cultu leviuscula traduntur, nempe quod Athenienses numquam eam in tanto honore quanto Samii aut Argivi habebant.[7] pronubam tamen colebant (schol. *Thesm.* 973):

---

1 de forma verbi cf. παραιβάτης, *CIA.* 1. 5; διαιβολία, Pind. *P.* 2. 76.

2 Prell.-Robt. i. 154. vide L. et S. *Lex.* s.v., qui etiam Iovi Elicio deo Romanorum illum adsimulant.

3 vide Mannhardt, *Antike Wald- u. Feld-Kulte*, p. 26 et adn.

4 1. 3. 2.

5 9. 57.

6 cf. Ditt. *Syll.* 63. 65, adn. 13; M. Schmidt, *Didymi Frag.*, p. 319.

7 Prell.-Robt.[4] i. 162.

Ηρα τελεία καὶ Ζεὺς τέλειος ἐτιμῶντο ἐν τοῖς γάμοις, ὡς πρυτάνεις ὄντες τῶν γάμων. ceterum verbum illud πρυτάνεις utpote apud poetas lyricos usitatum, est praecipue notandum.[1] De Iove atque Iunone conubio praesidibus cf. etiam schol. *Lys.* 217, schol. Iunt. *Plut.* 1110 (Dübn., p. 607).

nuptias Iovis et Iunonis sic invenimus relatas (Ven. *Pac.* 1126): Καλλίστρατός φησι τόπον Εὐβοίας τὸ Ἐλύμνιον, Ἀπολλώνιος δὲ ναόν (lege νῆσόν) φησιν εἶναι πλησίον Εὐβοίας. νυμφικὸν δέ τινες αὐτό φασιν, ὅτι ὁ Ζεὺς τῇ Ἥρᾳ ἐκεῖ[σε] συνεγένετο, κτλ. mirum sane est quod dicitur Elymnium *aedem* fuisse *prope* Euboeam; emendavi igitur e Steph. B. s. Ἐλύμνιον· ν ῆ σ ο ς Εὐβοίας, πόλιν ἔχουσα, κτλ. ceterum totam Euboeam sacram Iunoni fuisse docet schol. Ap. Rh. 4. 1138, quod hoc indicat tantum, in Euboea regionibusque finitimis illam singulari in honore habitam esse et vel maxime apud rusticos, qui nuptias quotannis simulacris Iovis et Iunonis in plaustris vectis celebrabant, id quod ex eodem Stephano patet s. Κάρυστος· ἐκλήθη δὲ τὸ ὄρος [Ὄχη] ἀπὸ τῆς ἐκεῖ ὀ χ ε ί α ς, ἤτοι τῶν θεῶν μίξεως Διὸς καὶ Ἥρας. atque haud dissimiles ut videtur caerimonias rure fortasse in urbem translatas egisse Athenienses testatur Phot. s. ἱερὸν γάμον (= E. M. 468. 52).

nuptiis[2] illis poetam secutus Ἔρωτα vel Amorem tradit noster adstitisse (*Av.* 1737). his etiam genitos esse duos tantum liberos legitimos (*Av.* 1653): εἰσὶ δὲ καὶ τῷ Διὶ γνήσιοι υἱοὶ Ἄρης καὶ Ἥφαιστος. videmus nullam Hesiodi rationem scholiastam habere, cum is dixerit (*Theog.* 927):

> Ἥρη δ' Ἥφαιστον κλυτὸν οὐ φιλότητι μιγεῖσα
> γείνατο, καὶ ζαμένησε καὶ ἤρισε ᾧ παρακοίτῃ,

nempe propter Minervam e Iovis capite natam. Ganymeden Iovis amasium novit scholiasta (*Pac.* 724).

Pausanias[3] statuam commemoravit Iovis in Larisa Argivorum tres oculos habentis, quia trium orbis regionum, aeris, maris, inferorum dominus esset.[4] hanc vero sententiam, cum plerique tradiderint eas

---

[1] Pind. *P.* 6. 24; Stesich. ap. schol. *Il.* 6. 507 (tamen cf. schol. *Pac.* 212, τῶν θεῶν π ρ υ τ α ν ε υ ό ν τ ω ν ὑμῖν τὴν εἰρήνην ἀεί).

[2] Rosch. *Lex.*, p. 1349.

[3] 2. 24. 3.

[4] similia Agias ac Dercylus ap. schol. Eur. *Troad.* 16.

regiones inter se divisisse fratres Iovem Neptunum Ditem, etiam scholiasta cognosse videtur (*Eq.* 624): τό τε γὰρ τὴν γῆν κινεῖν καὶ σαλεύειν καὶ τοὺς τῆς θαλάσσης βυθοὺς ἔργον τοῦ Διὸς ὡς καὶ τὸ βροντᾶν (cf. 696), quam tamen potestatem alio loco Neptuno attribuerat.[1]

de Corybantibus quae refert noster (*Vesp.* 8, 9, *Lys.* 588; cf. *Pac.* 277) ea esse Apollodorea scite docuit Stein,[2] qui recte ad *Lys.* 558 monente Dindorfio pro illo τῆς Ῥέας παῖδες edidit ὀπαδοί. quod fertur apud nostrum et scholiastam Platonis (*Symp.* 215 E) Curetes e Iovis lacrimis ortos esse, id alibi dictum non memini; finxisse poetas recentiores et floridiores veri simile est, qui hoc tantum vellent significare, eos esse natos e terra ab imbribus fecundata, ut ait Ovidius.[3] hinc fortasse licet colligere Nicandrum Ovidii auctorem Curetes e Iovis lacrimis ortos scripsisse. eodem modo utique poetae finxerunt ex oculis Bacchi cramben, ex Apollinis electrum ortum esse.[4]

III. — DE DIIS INFERIS.

Δημήτηρ, Κόρη.

Ceres et Proserpina τὼ θεώ propter excellentiam Athenis appellatae (*Lys.* 148, *Plut.* 1006) inter numerum deorum inferorum fuisse perhibentur a schol. *Nub.* 305, ubi ad verba poetae οὐρανίοις τε θεοῖς exponenda dicitur πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν καταχθονίων, ὧν ἡ Δημήτηρ καὶ Κόρη.

De Cereris, quam scholiasta eandem ac matrem deorum esse censet, filiam quaerentis adventu in Atticam Phryga quendam Athenienses monentem in barathrum quod dicitur coniectum esse tradit scholium recentius (*Plut.* 431). quam historiam a Suida s. βάραθρον repetitam[5] apud Iulianum solum[6] potui comperire, qui

[1] vid. supra, p. 120.

[2] p. xvi.

[3] *Met.* 4. 282; cf. etiam de Corybantibus Nonn. *Dionys.* 14. 25. lacrimis adsimulavit imbres Lucan. 7. 163; Byron, *Childe Harold*, 3. 27.

[4] schol. *Eq.* 539; schol. Ap. Rh. 4. 611.

[5] cf. s. μητραγύρτης, ubi λιμοῦ pro λοιμοῦ legendum est, quod scilicet Ceres non pestilentia sed fame sceleratos castigat; cf. schol. *Plut.* 431, et ipsum Suid. s. Αἴθων. cf. etiam schol. *Eq.* 729, *Plut.* 1054.

[6] *Or.* v., p. 159 A–B. vid. Lobeck, *Aglaoph.*, p. 659. cf. cum Suid. etiam Apostol. 12. 77.

rem utpote sophista rhetorque narrat fusius; huius autem verbis patet fabulam illam inter Athenienses vulgo relatam esse.

in Sicilia potissimum cultam esse Proserpinam, unde a Dite raptam in inferos esse sublatam fertur, tradit schol. *Vesp.* 1438,[1] cuius verba e Cornuto[2] fere delibata esse nondum puto viros doctos animadvertisse. neque vero absurda esse antiquis quidem videbatur illa nominis Κόρη e *κόρῳ* id est satietate origo, cum etiam gulam et cibi aviditatem pro numine inter Siculos haberi testatur Polemo apud. Athen. 10, p. 416.[3] distant autem noster et Cornutus a Ps.-Apollodoro,[4] quod hic Proserpinam tradit coactam esse ut tertiam partem anni apud Plutonem maneret..

rupes fuit Ἀγέλαστος ita nominata in Attica, cui Ceres filiam lugens insedisse fertur a schol. Ven. *Eq.* 785: ἔστι δὲ καὶ Ἀγέλαστος πέτρα καλουμένη παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις . . . ὅτι ἐκεῖ ἐκάθισεν (ἐκαθέσθη Suid. s. Σαλαμῖνος, Hesych. s. Ἀγέλαστος πέτρα, Zenob. 1. 7) ἡ Δημήτηρ κλαίουσα ὅτ' ἐζήτει τὴν κόρην. quod, cum idem apud proverbiorum scriptores[5] servatum sit, inter Didymi proverbia referenda esse arbitror. sed de raptu Proserpinae ea quae codices inferiores deinceps exhibent e Ps.-Apollodoro (1. 5. 1) nescio quis exscripsit.[6]

Ceres ut dea patria, cum eam in domum accepisset Celeus, magna reverentia Athenis colebatur (schol. Ven. *Eq.* 698). Triptolemus quidem hic ignoratur.[7] habent autem verba codicum deteriorum cum Ps.-Apollodoro (1. 5. 3 sqq.) similitudinem, ut liceat fortasse hoc scholium totum ex eodem fonte haustum esse putare:

Schol.	Ps.-Apollod.
καὶ ἅρμα δρακόντων ἐφ' ᾧτε ἐπὶ πᾶσαν διασπεῖραι τὴν οἰκουμένην.	δίφρον . . . πτηνῶν δρακόντων τὸν πυρὸν ἔδωκεν ᾧ τὴν ὅλην οἰκουμένην δι' οὐρανοῦ φερόμενος (Triptolemus) κατέσπειρε.

---

1 hanc quidem historiam tradiderant Carcinus tragicus et Pindarus; Förster, *Raub u. Rückkehr d. Pers.*, p. 66. Phanodemus autem ab Attica eam esse raptam affirmat, schol. Hes. *Theog.* 914.

2 *N. D.* 28, pp. 207, 210.

3 sed ad nomen recte intellegendum utilia sunt quae de superstitionibus rusticorum nuper protulit Frazer, *G.-B.* 1. 349, cf. 356.

4 1.5.3.

5 Zenob. 1. 7, Diogenian. 1. 8, Apostol. 1. 12.

6 haud dissidentia a Pampho ap. Paus. 1. 39. 1. cf. etiam Agatharchidem, *Geog. Min.* i. 116.

7 sicut in h. Hom. *in Cer.*, quem ex Attica fuisse oriundum negant Bergk i. 769, Wilam. *Aus Kydathen*, p. 125.

at Didymus, qui lyricos de hac re legerat, Celei filium fuisse Triptolemum certe cognoverat; in scholiis enim Hesiodeis (*Theog.* 914[1]) *ἡρπάσθαι δὲ* inquit, *τὴν Περσεφόνην φασὶ οἱ μὲν ἐκ Σικελίας, Βακχυλίδης δὲ ἐκ Κρήτης, κτλ.* quod conferendum est cum schol. *Ach.* 47: *ἱερεὺς Δημήτρας*[2] *καὶ Τριπτολέμου ὁ Ἀμφίθεος. πέπαικται κωμικῶς ταῦτα. Κελεοῦ γὰρ Τριπτόλεμος . . . τοῦ δὲ Κελεοῦ μέμνηται Βακχυλίδης διὰ τῶν Ὕμνων.*

iam exposuerunt viri eruditi[3] nomen Celei ab ave cognomini derivatum esse, quae pici similis fuerit, picum autem augurio ab agri cultoribus consultum esse; quocirca mihi quidem ultro licet affirmare fabulam de Celeo e fama illorum ostentorum quibus primam Cererem usam esse ferunt ansam cepisse atque exortam esse. cf. schol. *Av.* 721: *ταῦτα δὲ πάντα Δημήτερι ἀνέκειτο, ὥς φησι Φιλόχορος,* cum schol. Pind. *Olymp.* 12. 10, *χρήσασθαι δὲ αὐτοῖς πρώτην Δημήτραν.* eadem fere habent et Hesychius et Suidas (s. *ξυμβόλους*), quo constat Didymum haec confecisse.

huc proprium mihi videtur aliud scholium a Philochoro pendens adferre (*Ran.* 1033): *τὸν Μουσαῖον παῖδα Σελήνης καὶ Εὐμόλπου Φιλόχορός φησιν* (*FHG.* i. 416, 200). *οὗτος δὲ ἄρα λύσεις καὶ τελετὰς καὶ καθαρμοὺς συνέθηκεν, κτλ.* ubi *ἄρα λύσεις* scripsi pro illo *παραλύσεις* quod codices exhibent; cf. Plat. *Rep.* 2. 364 E; Siebel. *Philoch. frag.* p. 102.

de illa Cerere quae *Ἀχαία* dicebatur haec refert schol. *Ach.* 708[4]: *Ἀχαιὰν δὲ αὐτὴν ἐκάλουν ἀπὸ τοῦ κτύπου τῶν κυμβάλων καὶ τυμπάνων τοῦ γενομένου κατὰ ⟨τὴν⟩ ζήτησιν τῆς Κόρης.* Ven.: *ἢ ἀπὸ τοῦ ἤχου ὃν παρεῖχε τοῖς περὶ τὴν Γέφυραν εἰς Ἀθήνας ἀπιοῦσιν. ἢ ἀπὸ τοῦ περὶ τὴν θυγατέρα ἄχους.* quod vero Ven. traditur deam ita appellatam esse propter *ἄχος*, id est luctum amissae Liberae, Didymo hoc tribuendum est.[5] sed *ἄχος* idem esse atque *ἦχος*, vel sonitum cymbalorum a dea filiam quaerente pulsorum, id quod in priore parte scholii

---

1 vid. Flach. *Glossen u. Scholien*, p. 118, cf. p. 113.

2 usitatior haec est forma in Rav. *Lys.* 148, *Pac.* 2. 14, *Thesm.* 298; Lobeck, *Paralip.* 142.

3 Creuzer-Guign. iii., p. 711; Dar. et Sagl., p. 1037.

4 adde Orionis *Etymol.*, p. 18 (Dind.-Dübn., p. 394), ubi adscriptum *οὕτως εὗρον ἐν ὑπομνήματι εἰς Ἀριστοφάνην.* cf. eadem ap. schol. Stob. *Ecl.* 3. 461 (ed. Herm.).

5 M. Schmidt, *Didymi Frag.*, p. 80; *Etym. Gud.*, p. 98; Hesych. *Ἀχαία.*

profertur, Apollodorum etiam censuisse testatur schol. Theocr. 2. 36, qui de cymbalorum usu in mysteriis loquitur, quibus luctum deae imitentur.

vix sane ab ipsa dea distinguendae sunt illae Κουροτρόφος ac Καλλιγένεια Cereris satellites. principio enim, ut fieri solet, epitheta fuerunt ipsius Cereris;[1] Apollodorus autem (apud Photium s. Καλλιγένεια) non diversas a Tellure dixit fuisse.[2] post demum epitheton ab ipsa dea seiunctum in genium vel δαίμονα conversum est. sic noster ad *Thesm.* 298 de illa Καλλιγενείᾳ: δαίμων περὶ τὴν Δήμητραν, ἣν προλογίζουσαν ἐν ταῖς ἑτέραις Θεσμοφοριαζούσαις ἐποίησεν (cf. Hesych. Suid. s.v.): licet fortasse nobis comparare Luxuriam in Plauti prologo Trinummi. scholium deinde quod sequitur de Κουροτρόφῳ ex Atticarum scriptore rerum quodam haud dubie excerptum est: εἴτε τῇ γῇ εἴτε τῇ ἑστίᾳ, ὁμοίως πρὸ τοῦ Διὸς θύουσιν αὐτῇ, quem morem primum instituisse Erichthonium narrat Suidas.[3]

Διόνυσος.

Primo mihi est disputandum de illo Baccho mystico qui una cum Cerere Liberaque in mysteriis ritibusque arcanis honorem habuit praecipuum. nam licet citius in cultorum mentibus hunc Iacchum cum altero Baccho Semelae filio mixtum esse et plane confusum perspiciamus, ut mystae, id quod minus convenit, exclamarent Σεμελήϊ' Ἴακχε πλουτοδότα (*Ran.* 479 et schol.), principio tamen ii di separandi sunt, quod etiam noster cognovisse videtur ad *Ran.* 398, quem nihilominus hac quaestione confusum esse patet e *Ran.* 324, cf. *Ran.* 404.[4] Iacchum autem Proserpina natum esse nonnullis testibus dicit schol. *Ran.* 324: μία τῶν μυστηρίων ἐστὶν ἡ εἰκάς, ἐν ᾗ τὸν Ἴακχον ἐξάγουσι . . . συνίδρυται τῇ Δήμητρι ὁ Διόνυσος. εἰσὶ γοῦν οἵ φασι Περσεφόνης αὐτὸν εἶναι· οἱ δέ τῇ Δήμητρι συγγενέσθαι . . .

---

[1] Hesych. s. Καλλιγένεια: eadem ratione et Callisto, Euclia, Iphigenia, Dianae nomina, nymphae aut heroinae factae sunt.

[2] cf. Paus. 1. 22. 3.

[3] s. Κουροτρόφος. cf. Siebel. ad Paus. 1. 22. 3; supra, pp. 88, 118.

[4] scholium in *Ran.* 404 Symmachi esse videtur, quod docet illud εἴρηται. cf. Stein, p. 1.

lacunam in fine indicavi, quod nullo alio indicio Bacchum aut Zagrea aut Plutum coniugem fuisse Cereris conprobare potui; sed filium eum fuisse huius deae opinionem perantiquam reperies ap. Diod. 3. 62–64, schol. Aristid. 3. 648 Dind., ut fortasse sic complere sententiam liceat: οἱ δὲ τῇ Δήμητρι συγγενέσθαι τὸν Δία (vel potius Ἰασίωνα, *Od.* 5. 125, Hes. *Theog.* 970) καὶ τὸν Ἴακχον γεννῆσαι. at nescio an scholiasta illud Pindaricum (*Isthm.* 6. 3) πάρεδρος male audiverit.[1]

hic vero indicia quamvis obscura cernere licet fabularum inter rusticos agricolasque volgarium qui, cum e segetibus opes divitiaeque eis proveniant, deum quendem Πλοῦτον fingunt e terra vel Cerere progenitum. cf. iterum illud Ἴακχε πλουτοδότα. similes enim superstitiones habent etiam hodie agrestes, ut docuit maxima cum scientia Frazerus in libro quem saepius memoravi. postea autem hunc eundem atque illum inferorum deum *Plutona* esse credebant (*E. M.* 406. 47), quocirca etiam noster, ut illius Bacchi vel Pluti mystici ignarus, ad *Thesm.* 298 "τῷ Πλούτῳ" adscripsit: ἀνδρὶ τῆς Περσεφόνης. huic porro Cereris vel Proserpinae filio nomen quoque Σαβάζιον datum esse tradit Diodorus.[2] sed noster Sabazium tanquam Thracium (schol. *Vesp.* 9) aut Phrygium (*Av.* 874) deum memorat, auctore Apollodoro.[3]

Nysam, ubi Bacchus natus esse credebatur, locum fuisse Arabicum tradit cod. Ven. ad *Ran.* 216, ubi maximi interest hoc observare, scholiastam cum Diodoro et Ps.-Apollodoro[4] convenire, ut omnes de Dionysio Scytobrachione videamus pendentes. at quod codice Θ praebetur Nysam regionem fuisse Aethiopicam, id quoque Dionysii habendum est, qui hanc sententiam ex Hecataeo adfert,[5] cui etiam Diodorus (1. 19. 4) adsensus est.[6] vinculum etiam artius cum illo Dionysio monstrat schol. Reg. 2 ad *Nub.* 311 (ap. Zacherum, p. 638);

---

1 Dar. et Sagl., p. 1051; Prell. *Dem. u. Pers.*, p. 36; Suid. Hes. Phot. s. Ζαγρεύς; Arr. *An.* 2. 16. 3 et maxime schol. Pind. *I.* 6. 3.

2 auctore Dionysio Scytobrachione, Bethe, *Qu. Diod.* 1–24, 45; Diod. 4. 4, cf. 3. 64.

3 Stein, p. xvi.

4 Diod. 3. 65; Apollod. 3. 4. 3.

5 Bethe, p. 32. cf. Schwartz, *Mus. Rhen.* xl (1885), p. 233; Herod. 2. 146, 3. 97, 111.

6 Busolt,[2] i. 159, adn. 3.

cf. Diod. 4. 2. Indicam quoque Nysam codd. inferiores memorant laudato Philostrato.[1]

Iovem cum Semela per ignem congressum esse brevissime narrat schol. *Nub.* 604, ut haud liceat eum cum Diod. 4. 2 et Ps.-Apollod. 3. 4. 3 conferre: *μετὰ λαμπάδων καὶ πυρσῶν χορεύει. διάπυρος γὰρ ὁ θεός. καὶ ὁ Ζεὺς διὰ πυρὸς τῇ Σεμέλῃ συνῆλθεν.* sed eo fortasse, quod noster dicit in priore parte scholii, indicatur eum Bacchum pro numine quasi solari habuisse, id quod docuerant Orphici.[2] etenim idem *διάπυρος* de Apolline quoque solis numine dixit ad *Nub.* 571.[3]

Baccho sacrae erant hedera, vitis, myrtus (schol. *Ran.* 330), quarum hanc ut matrem Semelam ex Orco, reditu ab Iunone impetrato, reduceret, Plutoni, qui sibi poposcerat id quod Baccho carissimum esset, per fallaciam dedit. hanc quidem fabulam ab aliis quoque traditam,[4] scholiasta, ut ipse ait, ab Iophone tragico didicit; neque vero licet statuere haec nostrum ex auctore cognovisse Ps.-Apollodori (Dionysii), qui haec tantum exhibuit (3. 5. 3): *ὁ δὲ ἀναγαγὼν* (verbum est etiam scholiastae) *ἐξ Ἅιδου τὴν μητέρα καὶ προσαγορεύσας Θυώνην* (de hac quidem noster tacet) *μετ' αὐτῆς εἰς οὐρανὸν ἀνῆλθεν.*

Bacchum deum fuisse iuniorem docet schol. *Plut.* 1050 (cf. *Ran.* 395); quod tamen de illius aetate Herculisque attulit grammaticus recentissimus in argumento iv. *Ranarum*,[5] Bacchum scilicet duobus saeculis maiorem natu quam Herculem fuisse, ab Herodoto[6] (2. 145) quidem plane discrepat.

ex oculis Lycurgi, quem fugiebat Bacchus, crambe orta est, ut ait schol. Ven. *Eq.* 539: *φασὶ γὰρ αὐτὴν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Λυκούργου ⟨βεβλαστηκέναι*[7]*⟩.* auctor de Lycurgi oculis Iovis ira praestrictis praecipuus fuit praeter Homerum Eumelus, teste scholiasta *Il.* 6. 131, qui cum nostro eundem habuisse fontem videtur.[8] nunc verba in Veneto non servata respicienda sunt, quae ad cognoscendum quem

---

1 *Vit. Apollon.* ii. 2, p. 23. cf. Apollod. 3. 5. 2, Eust. ad Dionys. P. 1153.

2 Macrob. 1. 18. 18. cf. Eleorum sententiam, *E. M.* 277. 46; Ioh. Lyd. *de mens.* 4. 38.

3 etiam de Hecate (Luna) *Ran.* 1361.

4 Paus. 2. 31. 2, cf. 2. 37. 5; Hor. *Od.* 2. 19. 29.

5 Dind.-Dübn., p. 513.

6 et Arr. *Anab.* 2. 16. 1.

7 supplevit Dindorf.

8 cf. Apollod. 3. 5. 1; Diod. 3. 65; Agatharch. *Geog. Min.* i. 116.

ad modum fabulae usque dispersae ac pervolgatae crescant utilissima sunt: *ἡνίκα γὰρ ὁ Διόνυσος τοῦτον εὐλαβηθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν ἔδυ, ὑπὸ τῆς ἀμπέλου δεσμευθέντα δάκρυον ἐπαφεικέναι, κἀκ τοῦ δακρύου τὴν κράμβην.* haec enim ab illis eo distant, quod nunc plantam videmus cramben non ex oculis Lycurgi praestrictis nascentem, sed e lacrimis illi cadentibus cum iam vite numinis violati quasi catenis conligabatur. at quonam modo tandem fit ut ille vite dicatur esse vinctus, cum in carcerem eum esse compactum plerique tradiderint?[1] nam Sophocles *ζεύχθη δ' ὀξύχολος παῖς*, inquit, *ὁ Δρύαντος, Ἠδωνῶν βασιλεύς, κερτομίοις ὀργαῖς, ἐκ Διονύσου πετρώδει κατάφαρκτος ἐν δεσμῷ*, quibus verbis manifestum est illud *πετρώδει* proprio sensu dictum esse hic de cautibus montis Pangaei, quandoquidem Lycurgi poenas atque Antigonae adaequat poeta. quod si huius interpretem consules veterem, eum intelleges miro in errore versari, qui *τὸν δεσμὸν δὲ τῆς ἀμπέλου*, ait, *πετρώδη εἶπεν ἀντὶ τοῦ τὸν ἰσχυρόν*! (cf. ad 958). quo patet scholiastam Sophoclis sicut nostrum etiam, usque de vite cogitasse qua Lycurgus vinctus fuerit. sed qua ratione fabula de crambe exorta est? id profecto ex poetae verbis insequentibus (*Ant.* 959–960) elucet: *οὕτω τᾶς μανίας δεινὸν ἀποστάζει ἀνθηρόν τε μένος*, quibus secus acceptis et male intellectis grammatici Alexandrini illud de crambe et lacrimis finxerunt.

alterum autem dum fugit hostem Pentheum in Atticam ad Icarium deus pervenit (schol. *Eq.* 700): *ὡς γὰρ ἡ Δημήτηρ τὰς τροφάς, οὕτω καὶ Διόνυσος Ἰκαρίῳ φιλοξενίας ἔδωκε δῶρον, ὅτι φιλοφρόνως αὐτὸν ὑπεδέξατο τὴν ὕβριν φεύγοντα τοῦ Πενθέως.* mythographi vero solebant Cereris adventum et Bacchi comparare,[2] Ps.-Apollod. 3. 14. 7: *ἀλλὰ Δήμητρα μὲν Κελεὸς ὑπεδέξατο, Διόνυσον δὲ Ἰκάριος, καὶ λαμβάνει παρ' αὐτοῦ κλῆμα ἀμπέλου.* cf. schol. *Il.* 22. 29: *ξενίσας δέ ποτε ὁ Ἰκάριος Διόνυσον ἔλαβεν ἀπ' αὐτοῦ οἶνόν τε καὶ ἀμπέλου κλῆμα.* quibus conlatis fontem fuisse patet eundem. Didymus autem, si quidem scholiorum horum auctor est, Eratosthenis carmen quod *Ἠριγόνη* inscribebatur consuluit.[3] ac de cultu Liberi Eleutheri, de quo iam satis disputavit Lobeckius,[4] scholium *Ach.* 243 cum scholio

---

[1] Apollod. 3. 5. 1; Soph. *Ant.* 955 sq.

[2] cf. illud *ξηρὰ καὶ ὑγρὰ τροφή* saepius usitatum, schol. Pind. *I.* 6. 3.

[3] schol. *Il.* l.c.

[4] *Agl.* 660.

Il. 6. 131 coniungendum est; notanda enim est illa in utroque reperta locutio notabilis οὐκ ἀμισθί γε.

sed unde scholiasta ad *Plut.* 1021 (= Suid. Ἐνέχεις) Staphylum didicerit Bacchi fuisse amasium me quidem plane fugit; nam filius, non amasius fuit, ut tradunt plerique.[1]

notabile certe id quoque est quod noster ad *Plut.* 1021 (= Suid. Μίδας[2]) autumat Bacchum Midae aures asini dedisse, aut etiam eum in asinum vertisse. asinos vero huic deo sacros fuisse notum est. nunc, quoniam eandem historiam repetiverint rarissimam proverbiorum scriptores, hanc credo e Didymi libro corrupte defluxisse, eum autem Apollinis historiam, qui aures Midae asininas, quod is Marsyam victorem in tibicinio iudicasset, dedisse fertur, hoc loco confudisse et contaminasse.[3] is tamen ut videtur aliam vetustiorem cognovit fabulam, qua Midas et Bacchus coniuncti ferebantur.[4]

Ἅιδης.

iam vero scholiastam quamquam vidimus in *Thesm.* 298 Plutum illum Cereris filium cum Plutone vel Dite inferorum rege, qui est Ζεὺς χθόνιος, confudisse, id quod sane haud mirabile est, tamen in *Plut.* 727 eos quodam modo dissimiles fuisse agnoscere eo ipso videtur, quod *similem* scilicet significationem ea nomina hoc quidem loco habere pretium curae esse existimat notare.

Ac Didymus certe de rebus quasi infernis et occultis penitus quaesiverat; laudatur quidem de rupe in Orco sita quae Αὑαίνου vocatur (*Ran.* 186; cf. 194); illius quoque est scholium in *Ach.* 388, ubi de Ditis pilleo qui dicitur quod ibi fertur cum Suida et scholiasta Platonis[5] coniungendum est.

multa vero loca erant quae descensum in inferos praebuisse fingebantur. nam in promunturio Taenari cavernam fuisse quae in

---

[1] Ps.-Apollod. 1. 9. 16; schol. Ap. Rh. 3. 997. cf. Tzetz. Lyc. 570; Parthen. *er.* p. 653, Westerm.

[2] cf. Diogenian. 6. 73; Apostol. 11. 67; Max. Tyr. 11. 1, p. 187; Ael. *V. H.* 3. 18; ignorat Tzetz. Lyc. 1401; cf. *Chil.* 103.

[3] Hygin. *Fab.* 191, quam historiam recentem esse docuit Creuzer, *Symbolik* iii. 225.

[4] Theopomp. *FHG.* i. 289; Paus. 1. 4. 5.

[5] Respub., p. 612 B.

Orcum deducat dicit schol. *Ach.* 510: Ταίναρον γάρ ἐστι τῆς Λακωνικῆς ἀκρωτήριον, ἐν ᾧ στόμα ἦν κατάγον εἰς ῞Αιδου. quod simillimum est scholii in Pind. *P.* 4. 76, ubi Menandri mentione facta indicatur auctor Didymus.

atque lacus Avernus, ut notum est, prope ostium Orci fuit. scholiasta vero (*Ran.* 475) hunc in Iberia haud procul ab urbe Tartesso dicit fuisse, quod mire cum Strabone[1] convenit, qui dum causas profert cur in hominum mentes mentione illius Tartessi facta statim Tartarus quoque venerit, cum illa nomina usque semper coniuncta ultroque confusa sint, sic rem explicat (3, p. 149): εἰκάζοι ἄν τις ἀκούοντα περὶ Ταρτησσοῦ τὸν Τάρταρον ἐκεῖθεν παρονομάσαι τὸν ἔσχατον τῶν ὑποχθονίων τόπων, προσθεῖναι δὲ καὶ μῦθον, τὸ ποιητικὸν σῴζοντα· καθάπερ καὶ τοὺς Κιμμερίους εἰδὼς ἐν βορείοις καὶ ζοφεροῖς οἰκήσαντας τόποις κατὰ τὸν Βόσπορον ἵδρυσεν αὐτοὺς πρὸς τῷ ῞Αιδῃ, κτλ. quid autem refert et illos Cimmerios huc inducere? non propter id solum, quod et eos habitare credebant regiones modo septentrionales modo occidentales, sed etiam quod ut Tartessum sic Cimmerios quoque ditissimos fuisse constabat; atque ut de Tartesso cum Tartaro coniuncta, sic de Cimmerios atque inferis simul homines cogitabant. nam omnibus quidem notum est divitiarum originem apud populos rudes incultosque dis inferis vulgo tribui.[2] itaque, sicut nanos exstitisse qui in metallis foderent Germani olim sibi fingebant, quos etiam "gnomos" et "cobaltos" nominatos divitias praebere putarent, Cimmerios pariter Graeci ferebant in fodinis operam navare atque prope Orcum incolere. cuius rei idem testis est Strabo (5, p. 244): καὶ τοῦτο τὸ χωρίον Πλουτώνιόν τι ὑπελάμβανον καὶ τοὺς Κιμμερίους ἐνταῦθα λέγεσθαι· καὶ εἰσέπλεόν γε οἱ προθυσάμενοι καὶ ἱλασάμενοι τοὺς καταχθονίους δαίμονας . . . Ἔφορος δὲ τοῖς Κιμμερίοις προσοικείων τὸν τόπον φησὶν αὐτοὺς ἐν καταγείοις οἰκίαις οἰκεῖν, ἃς καλοῦσιν ἀργίλλας, καὶ διά τινων ὀρυγμάτων παρ' ἀλλήλους τε φοιτᾶν καὶ τοὺς ξένους εἰς τὸ μαντεῖον δέχεσθαι, πολὺ ὑπὸ γῆς ἱδρυμένον· ζῆν δ' ἀπὸ μεταλλείας καὶ τῶν μαντευομένων. quibus adlatis iam potest intellegi

---

[1] 3. p. 150; 5. p. 244.

[2] cf. ipsum dei nomen Ditis vel Plutonis; Luc. *Tim.* 21, qui tamen false interpretatur *de Luctu* 2: διὰ τὸ πλουτεῖν νεκροῖς. cf. etiam Hes. *Opp.* 122–126; Plat. *Cratyl.* 398 A; etiam *Opp.* 465.

scholium ad *Ran.* 187: Κερβερίους δὲ τοὺς Κιμμερίους λέγει. περαιωθῆναι μὲν ἐκεῖ οὔκ ἐστι, κατάβασις δὲ εἰς Ἅιδου ἐκεῖ, ὡς μυθεύεται.

Ephorum igitur, quem non semper fabulas narrare operi esse suo alienum putasse notum est,[1] horum auctorem omnium fuisse e Strabone licet statuere.

Εὐμενίδες.

Quae de Furiis deabus cognovit scholiasta cuncta a tragicis, non a mythographis pendent. versum enim Euripidis, qui Electram fecerat loquentem haec: ὀνομάζειν γὰρ αἰδοῦμαι θεὰς Εὐμενίδας,[2] videtur ante oculos habuisse, cum nomen Eumenidum ita a Graecis dictum scribebat, ut verbis male ominatis parcerent (schol. *Nub.* 265): οὐχ οὕτω λέγει τὰς Νεφέλας σεμνὰς θεὰς ὥσπερ τὰς Ἐρινῦς. ἐκτρεπόμενοι (h.e. metuentes) πάντες ὀνομαστὶ λέγειν αὐτάς, Εὐμενίδας καὶ τὰς σεμνὰς θεὰς προσηγόρευσαν[3] (cf. *Eq.* 1312; *Thesm.* 224).

quo habitu Dirae in scaenam inductae a tragicis sint dicitur ad *Plut.* 423: εἰώθασιν οἱ τραγῳδοὶ Ἐριννύας εἰσφέρειν μετὰ λαμπάδων: cuius tamen rei unicum quod novimus exemplum exstat in Ennii Alcumaeone.[4] alterum scholium utique e commentariis integrioribus in tragoediam antiquam fluxisse videtur (*Ran.* 472): περίδρομοι· οἷον πανταχοῦ δυνάμενοι περιστρέφεσθαι. λέγει δὲ τὰς Ἐρινύας. huic adponendum schol. Eur. *Or.* 317, δρομάδες· πανταχοῦ περιτρέχουσαι.

ad earum delubrum in arce situm, quod et Thucydides (1. 26) et Pausanias (1. 28. 6) commemorant, intellegit noster confugere non servos sed quoslibet supplices, *Thesm.* 224: ἄσυλον γὰρ εἶχον οἱ καταλαμβάνοντες τὰ ἱερὰ τῶν Ἐρινύων, quo scholio elucet Kuesterum non dubitare oportuisse verbum οἰκέται in schol. *Eq.* 1312 repertum in ἱκέται mutare, quod quidem saepius corruptum invenitur.[5]

---

[1] vid. supra p. 100, adn. 1.

[2] *Orest.* 37–38.

[3] hoc scholium a Dübn. confuse editum ita interpunxi. melius sit si post ἐκτρεπόμενοι particulam γάρ suppleamus.

[4] frag. 3, p. 113, Müll.; Rosch. *Lex.*, p. 1313; cf. Cic. *Legg.* 1. 14. 40.

[5] cf. p. 120. erratum simile de templo Thesei ante Philochorum exstitit (*E. M.* 451. 42).

IV. — DE HERCULE.

multa de Hercule memorantur, nimirum quod ea persona fuit comicis carissima. nam hi post Pisandrum[1] leonis pelle vestitum heroa inducebant (schol. *Ran.* 46), eiusque gulam inridebant (*Vesp.* 60, *Av.* 557, *Pac.* 741). scholium in *Lys.* 928 ad illa Ἡρακλῆς ξενίζεται· παροιμία ἐπὶ τῶν βραδυνόντων, cum idem dent et Suidas et Apostolius,[2] apparet e Didymi proverbiis sumptum esse.

haud raro offendimus inter *Equitum* scholia semidocta quaedam et quasi a tirone confecta; veluti id quod de Thebis Herculis patria urbe exponitur ad *Eq.* 480: ἀκολούθως δὲ τοῦ Ἡρακλέους ἐμνήσθη, ἐπειδὴ Θηβαίων ἴδιος ὁ θεὸς οὗτος εἶναι λέγεται, τῆς δὲ Βοιωτίας αἱ Θῆβαι πόλις. doctius autem utpote ex Aristophane grammatico derivatum est argumentum primum ad *Ranas:* οὐ δεδήλωται μὴν ὅπου ἐστὶν ἡ σκηνή. εὐλογώτατον δ' ἐν Θήβαις. καὶ γὰρ ὁ Διόνυσος ἐκεῖθεν, καὶ πρὸς τὸν Ἡρακλέα ἀφικνεῖται, Θηβαῖον ὄντα.

labores eius aerumnasque tangunt scholia *Pac.* 752, *Nub.* 830, quorum e posteriore apparet numerum laborum Diagorae Melii tempore certum fuisse et fixum.

1. Augeae stabula purgat, schol. Ven. *Pac.* 753: δοκεῖ ὁ Ἡρακλῆς τὴν Αὐγέου κόπρον ἐκκεκαθαρκέναι. si quidem ea re nobis licet niti, quod Diodorus (4. 13) isdem quibus noster utitur verbis, Ps.-Apollodorus autem (2. 5. 5) pro illo κόπρον v. ὄνθον, pro ἐκκεκαθαρκέναι v. ἐκφορῆσαι, putandum est Diodorum, qui laudationem Herculis a Matri Thebano compositam compilavit,[3] cum nostro cognatum esse: sed verba scholiastae exiliora sunt quam ut de hac re certe diiudicemus.

2. cum angui Lernaea pugnat, *Pac.* 756, ubi cum centum capita Ὕδρα alibi non dicatur habuisse,[4] hoc nostrum e poetae verbis temere collegisse patet.

3. cum Geryona certat, *Ach.* 1082, ubi in Rav. tricipitem illum gigantem fuisse fertur, in Ven. autem tria corpora habuisse. Ravennatis testimonium firmat etiam schol. *Eq.* 416, cuius auctor, sicut

---

[1] Strab. 15. 688; Ps.-Apollod. 2. 4. 10.

[2] viii. 63.

[3] Bethe, *Qu. Diod.*, p. 44.

[4] novem habuit secundum Alcaeum et Ps.-Apollod. 2. 5. 2, quinquaginta secundum Simonid., Verg. *A.* 6. 576; cf. Eur. *H. F.* 419; Hesych. s. Ὕδρα.

Ps.-Apollodori,[1] fuit Hesiodus.[2] de vaccis illius quas abegit Hercules scholium describam cum aliis tum Lyco Regino dependens (*Pac.* 925):

I. *περὶ δὲ τῶν λαρινῶν βοῶν Λύκος μὲν ὁ Ῥηγῖνος ἐπὶ*[3] *ταῖς πρὸς Ἀλέξανδρόν φησιν ἀπὸ Λαρίνου τινὸς βουκόλου ταύτην αὐτοὺς τὴν προσηγορίαν ἐσχηκέναι.* Ven.

II. *εἰσὶ δέ τινες οἳ παρὰ τὸν λάρον ἀξιοῦσιν αὐτοὺς οὕτω καλεῖσθαι.* Ven.

III. *οἱ δὲ τὴν ρι*[4] *συλλαβὴν δασύνουσιν, ἵν' ᾖ λαρινοὺς τοὺς μεγαλορίνους· ἐν δὲ τῇ Χαονίᾳ φασὶ τοιούτους εἶναι βοῦς, οὓς καὶ Κεστρίνους καλοῦσιν.* Ven.

IV. *ἄλλως. ἀντὶ τοῦ μεγάλῳ καὶ εὐτραφεῖ.* Rav. Ven.

V. *τοὺς δὲ ἠπειρωτικοὺς βοῦς οὕτω λέγουσιν ἀπό τινος Λαρίνου βουκόλου, παραλαβόντος παρὰ Ἡρακλέους τὰς Γηρυόνου βοῦς.* Rav. Ven.

quibus adde etiam schol. *Av.* 465:

VI. *ὡς ἐν Λαρίσσῃ*[5] *μεγάλων βοῶν γενομένων. ἔστι δὲ πόλις Θεσπρωτίας.* Ven.

VII. (= IV.) *λάρινον ἀντὶ τοῦ λιπαρόν, κτλ.* Rav. Ven.

VIII. (= I., V.) *ἢ μεγάλοι, ἀπὸ Λαρινοῦ τινος βοσκοῦ εὐμεγέθους. νέμονται δὲ τὴν ἤπειρον, οὖσαι τῶν Γηρυόνος βοῶν ἀπόγονοι.* Rav. Ven.

Suidas, Photius, Apostolius 10. 45, haec quoque habent

IX. (= I., V., VIII.) *λαρινοὶ βόες οἱ ἐν Ἠπείρῳ, ἀπὸ Λαρίνου βουκόλου κλέψαντος τὰς Ἡρακλέους βοῦς, ὡς Λύκος ὁ Ῥηγῖνος, ὅτε τὰς Γηρυόνου βοῦς ἤλαυνε.*

X. *Πρόξενος δὲ αὐτὸν τὸν Ἡρακλέα ἀνεῖναί τινας τῷ Δωδωναίῳ Διί.*

XI. (= IV.) *Ἀπολλόδωρος δὲ αὖ τοὺς εὐτραφεῖς λαρινούς. λαρινεύειν γὰρ τὸ σιτεύειν.*

his comparatis apparet Didymum, qui haud dubie haec confecit, fabulam Herculis ac Geryonae boum ex historicis Lyco Proxenoque sumpsisse, interpretationem autem verbi *λαρινός* ex Apollodoro illo fabularum scriptore.

de balneis Herculeis quae vocabantur quem ad modum dissederint poetae e schol. *Nub.* 1050 patet, ubi in Rav. Pisandri sententia servata

---

[1] 2. 5. 10. [2] *Theog.* 287.

[3] *ἐν*? Leutsch. ad Apostol. 10. 45. vid. *FHG.* ii. 370.

[4] idem Eustath. 1243. 11.

[5] Athen. 9. 376 C, *ἢ ἀπό τινος κώμης Ἠπειρωτικῆς Λαρίνης* (?) (cf. Cram. *An. Ox.* 3. 362. 20).

est: Ἡρακλεῖ πολλὰ καμόντι περὶ Θερμοπύλας Ἀθηνᾶ θερμὰ λουτρὰ ἀναδέδωκεν. Πείσανδρος· τῷ δ' ἐν Θερμοπύλῃσι θεὰ (R. θερμὰ) γλαυκῶπις Ἀθήνη, ποίει θερμὰ λοετρὰ παρὰ ῥηγμῖνι θαλάσσης.[1] Thermopylis igitur solum, non autem alibi, Pisander balneas Herculeas per Minervam exstitisse narravit. sed quoniam poetae omnes Minervae Herculem familiariter coniunxerunt, quid mirum si alias quoque balneas Herculeas Minervae dona fuisse tradiderunt? cuius sententiae ipse Pisander postea ab imperitis profertur auctor, ut a Zenobio 6. 49, Suida s. Ἡράκλειος ψώρα. iam respiciendum est scholium Veneti, ubi non Minerva sed Vulcanus eas Herculi dedisse traditur, auctore Ibyco.[2] idem habet Suidas s. Ἡράκλεια λουτρά.[3] apud Hesychium quae leguntur e schol. Ven. et schol Pind. *O.* 12. 27 composita sunt. lege autem ἀναφεῖναι pro eius ἀναφῆναι. atque alter lyricus Pindarus[4] alia concepit, qui nymphis balneas attribuit Siculis. plane absurda ac corrupta tradit scholiasta Soph. *Trach.* 632 τὰ Ἡράκλεια, ἅπερ λέγεται αὐτῷ ἡ Ἥρα ἀνεῖναι. haec enim illi fuit inimicissima.

4. miram fabulam de Diomede Thrace eiusque filiabus tradit scholiasta *Eccl.* 1029: ὅτι Διομήδης ὁ Θρᾷξ πόρνας ἔχων θυγατέρας τοὺς παριόντας ξένους ἐβιάζετο αὐταῖς συνεῖναι, ἕως οὗ κόρον σχῶσι καὶ ἀναλωθῶσιν οἱ ἄνδρες. ἃς καὶ ὁ μῦθος ἵππους ἀνθρωποφάγους εἶπεν. eadem fere Suid. s. Διομήδειος ἀνάγκη. auctorem Clearchum Peripateticum fuisse docet Hesychius (s. Διομήδειος ἀνάγκη); is scilicet historiam Diomedis equarum inter Herculis labores a plerisque traditam suis rationibus utpote philosophus conatus est exponere.

5. pugnam Herculis cum Centauris tangit schol. *Ran.* 38.[5] accedit autem in codicibus Θ et Reg. (Dind.-Dübn., p. 514) narratio de illorum ortu quae e Pindaricis ut videtur commentariis confecta est. cf. enim Pind. *Pyth.* 2; et hoc proverbium apud nostrum: ὥστε καί τις ἰδὼν αὐτοὺς τὴν ἀρχὴν ἔφη, ἵππος ἀπερεύγεται ἄνθρωπον, καὶ ἄνθρωπος ἀποπέρδεται ἵππον, cum illo ap. schol. Germ. Pind. 2. 88 οἷον καὶ παροιμία ἵππος μὲν ἐρεύγεται ἄνδρα, ἀνὴρ δ' ἐξαπέπερδεν ἵππον, cognatum est.

---

1 vid. schol. *Il.* 20. 74.

2 vid. Schneidewin. ad Ibyc. *Frag.* xxx., pp. 180–182.

3 cf. Apostol. 8. 66.

4 Pind. *P.* 12. 25.

5 cf Suid. Hes. Phot.

6. Cycnum Martis filium interfecit Hercules, *Ran.* 963; quod scholium in codicibus recentioribus servatum item ab aliquo commentariorum Pindaricorum perito confectum est. cf. Pind. *Isth.* 4. 35, *Olymp.* 2. 82, 10. 17, schol. ad *Olymp.* 2. 82.

7. Hercules una cum Argonautis navigavit, *Plut.* 1127. cum hoc scholio Ps.-Apollodorus et scholiastae Apollonii et Theocriti[1] in eo conveniunt, quod Herculem illius expeditionis participem id temporis amasium faciunt amisisse Hylam. sed scholium *Pluti* integrum non est, quod ex illa nihili voce θησου[2] patet. ea praeterea quae codex Reg. servat e fonte proverbiorum deducta sunt.[3]

Herculem mysteriis Cereris initiatum traditur in codicibus recentioribus ad *Plut.* 845, in vetustioribus ad 1013. alter locus hic est: *ἐπεί ἐστι καὶ μικρὰ μυστήρια γινόμενα δι' Ἡρακλέα. Ἡρακλῆς γὰρ ἐπιστὰς ἠξίου μυεῖσθαι. ἔθος δὲ ἦν τοῖς Ἀθηναίοις ξένον μὴ μυεῖν. μὴ βουλόμενοι οὖν λῦσαι τὸ ἔθος μηδὲ ἀπῶσαι τὸν εὐεργέτην Ἡρακλέα ἐπενόησαν μικρὰ μυστήρια εὐμετάδοτα.* cum his si comparamus Tzetzae[4] scholium in Lyc. 1328, facile perspicimus Istrum huius fabulae auctorem fuisse. aliam autem causam cur non potuerit Hercules initiari fabularum adferunt scriptores, quod videlicet nondum lustratus fuerit a caede Centaurorum.[5]

Atthidographi certe alicuius est scholium *Ran.* 501, ubi illum legimus minoribus mysteriis esse initiatum in demo Melita a nympha quadem eiusdem nominis: *ἐκλήθη δὲ ἀπὸ Μελίτης νύμφης, ᾗ ἐμίγη ὁ Ἡρακλῆς.* cf. Philochorum ap. Harpocr. s.v. *ἀπὸ Μελίτης θυγατρὸς κατὰ μὲν Ἡσίοδον Μύρμηκος, κατὰ δὲ Μουσαῖον Δίου τοῦ Ἀπόλλωνος.* quod ex scholio hoc colligendum est ea mysteria minora in Melita demo celebrata esse, id cum Steph. B., qui Agris vico Herculem initiatum esse testatur, conciliare vix possum. Melitam autem Herculis concubinam fuisse alibi traditum non comperio, ut hic inepte fictum coniciam. haud dissimilis est fama quae de amoribus Herculis Diomique fertur *Ran.* 651 ubi origo indicatur feriarum quae Διόμεια

---

1 Apd. 1. 19. 16, schol. Ap. Rh. 1. 1289, schol. Theocr. 13. 35; cf. Eust. ad Dionys. P. 805.

2 in cod. Reg. Θησέως. legendum fortasse Εὐρυσθέως.

3 cf. enim Zenob. 6. 21, Diogenian. 8. 33, Apostol. 8. 34.

4 mendose a Tzetza et schol. 845 minora mysteria ἐν Ἐλευσῖνι celebrari dicuntur.

5 Ps.-Apd. 2. 5. 12, Diod. 4. 14; cf. schol. *Il.* 8. 368.

vocabantur: δῆμος τῆς Αἰγηίδος φυλῆς ἀπὸ Διόμου ἐρωμένου τοῦ Ἡρακλέους. ἔστι δὲ Ἡράκλειον αὐτόθι· περὶ οὗ καὶ Ῥιανός φησι δηλῶν ὅτι Δίομος Ἡρακλῆς ἐγένετο. sic in Veneto. verba extrema mutila videntur esse, nisi quidem putare volumus illud Δίομος quasi epitheton Herculi appositum esse. Rhianus Cretensis scripsit ποιήματα Ἡρακλειάδα teste Suida s.v.

Thessalos genus ex Hercule deduxisse docet schol. Ven. *Vesp.* 1271, ubi de penestis alia memorantur atque apud Suid. Phot. Hesych. s. Πενέσται; atque hi partim, Eustathius autem (954. 38) ad verbum omnia ex Athen. 6. 264 exscripsit; quibus si Didymus auctor est, noster eum non cognovit. verba nostri haec sunt: πενέστας δὲ λέγεσθαί φασι τὸ θητικὸν παρὰ τοῖς Θετταλοῖς. ἔθνος δὲ ἦν πάλαι ἀπὸ Πενέστου τὴν ἐπωνυμίαν ἔχον, ὃς ἀνέφερε τὸ γένος εἰς Θεσσαλὸν τὸν Ἡρακλέους.[1] quae vero maxime utilia sunt ad rem intellegendam quam O. Müllerus[2] putabat satis esse obscuram. is enim intellexit illud Athenaei (6. 264 a) οἱ μὴ γόνῳ δοῦλοι perperam ab alio explicatum esse: ἐλεύθεροι μισθῷ δουλεύοντες. sed e nostro scholio perspicere licet quid Athenaeus sibi velit. nam quoniam penestae genus suum ad heroas Thessalum atque Herculem referebant pristinis saltem temporibus necesse est ii nobilis fuerint.

quae de origine ludorum Olympiorum ab Hercule institutorum dicit scholiasta *Plut.* 586 ex Antig. Caryst. *Mir. Ausc.* c. 51 levibus cum mutationibus exscripsit.

historiam Heraclidarum tangit scholiasta ad *Plut.* 385. mox ad *Eq.* 1151 de eadem re locutus proverbium illud βάλλ' εἰς μακαρίαν interpretatur (cf. *Plut.* 782), ubi verborum discrepantias inter nostrum, Zenobium (2. 61), Eudociam (p. 76, cf. p. 284) intellegere non possum, nisi omnes e Didymi libello de proverbiis singuli delibarint.

Eurysthei cum Atheniensibus pugnantis ab Iolao interfecti corpus in demo Gargetto, caput autem in Tricoryntho sepultum esse tradit Strabo (8, p. 377): τὸ μὲν ἄλλο σῶμα Γαργηττοῖ ταφῆναι, τὴν δὲ κεφαλὴν χωρὶς ἐν Τρικορύνθῳ, ἀποκόψαντος αὐτὴν Ἰολάου περὶ τὴν κρήνην τὴν Μακαρίαν ὑπὸ ἁμαξιτόν·[3] καὶ ὁ τόπος καλεῖται Εὐρυσθέως κεφαλή. iam

[1] Thettalum filium Herculis novit etiam schol. Ap. Rh. 3. 1089.

[2] *Dor.*[2] ii, p. 61, adn. 8.

[3] mendose schol. Pind. *P.* 9. 145 ἐν τῇ ἁμαξιτῷ; nam de Eurystheo male accepit id quod de Iolao poeta dixerat.

cf. schol. *Thesm.* 899 ad verbum Γαργηττόθεν explicandum: ἀπὸ τῆς δήμου τῆς Αἰγηίδος φυλῆς, ἔνθα τὸ Εὐρυσθέως ἀπόκειται σῶμα ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ. mirum certe est illud ἀκρωτηρίῳ. lege ἐν τῷ Ἀρατηρίῳ, quod fanum fuisse, ita appellatum ex Eurysthei imprecationibus, testatur Plut. *Thes.* 35: . . . αὐτὸς (Eurystheus) δὲ Γαργηττοῖ κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀρὰς θέμενος, οὗ νῦν ἐστὶ τὸ καλούμενον Ἀρατήριον.

V.—DE FABULIS ATTICIS.

Fabulas apud Athenienses vulgares constat maxime tractasse Atthidographos, ut iure liceat putare, quaecumque de his rebus inter scholia inventa erint magis ad illos, quam ad eos qui mythicarum potissimum rerum studiosi fuerint, referenda esse. quod praecipue de Theseo fabulisque ad eum pertinentibus valet.

nihilominus schol. *Vesp.* 313: ὁ λόγος ἐκ Θησεώς Εὐριπίδου· ἐκεῖ γὰρ ταῦτα λέγουσεν οἱ ταττόμενοι παῖδες εἰς βορὰν τῷ Μινοταύρῳ, extrema verba habet communia cum Ps.-Apd. 3. 15. 7.[1] sed aliis in rebus mythographi qui Dionysium Scytobrachionem secuti sunt adeo a nostro distant ut hunc eundem auctorem inspexisse vix credamus. etenim ad *Eq.* 785 Thesea legimus Orco descensurum in rupe consedisse prope Athenas quae Ἀγέλαστος vocaretur; quam plane ignorantes illi quidem[2] Theseum ac Pirithoum referunt per Taenarum, non ex Attica ad inferos descendisse. tamen scholium cod. Reg. ad *Ran.* 142 cum schol. Ap. Rh. 1. 101 in paucis convenit.

de rupe illa inferna mirabilem famam narrat schol. *Eq.* 1368 dum verbum ὑπολίσποις interpretatur: πλάττονται τὸν περὶ Θησέως μῦθον, ὅτι ἑλκόμενος ὑπὸ Ἡρακλέους κατέλιπεν ἐπὶ τὴν πέτραν τὴν πυγήν. similiter Apostol. 3. 36, Suid. Hesych. s. λίσποι, schol. Plat. *Symp.* 193 A. alii qui de descensu Thesei Pirithoique disseruerunt haec plane ignorant[3]; suspicor igitur Didymum primum in corpore proverbiorum Atticorum pervolgasse.

---

[1] cui idem est auctor ac Diodoro, ut saepius monui. similia habet schol. Plat. *Min.* 321 A.

[2] Apd. 2. 5. 12; schol. Ap. Rh. 1. 101; Hygin. *Fab.* 79, qui mendose "per *insulam* Taenarum" habet.

[3] Plut. *Thes.* 35; Paus. 1. 17. 4; Ps.-Apd. 2. 5. 12.

Atticorum profecto fama fuit uxorem Theseum habuisse Hippolyten (*Ran.* 849). hoc enim tradiderat Clidemus,[1] quem secutus esse videtur ipse Istrus.[2] contra auctor Hygini[3] Antiopen eius uxorem fecit. scholium illud grammaticis Alexandrinis sine ulla dubitatione adscribo, quamquam in Ravennate et Veneto non iam servatur. cuius originis hoc leve sane sed nequaquam inane indicium est: dicit enim de incestu Megarei ac Danaae: ἐδόκει γὰρ τοῖς παλαιοῖς πάνυ ἐναγὲς εἶναι ταῖς ἀδελφαῖς μίγνυσθαι, quod vero alibi quam in Aegypto, ubi, ut exemplo utar notabili, coniugium Cleopatrae ac Ptolemaei fratris neque turpe neque infandum esse habebatur, vix scribi potuit.

Amazonum praeter Hippolyten mentio facta est *Lys.* 679, 191.

Neptunum atque Thesea intime coniunctos et quasi mixto numine cultos esse notum est.[4] haud mirum igitur est si, ut ille equorum praeses fuit, sic huic currus πολεμιστηρίου inventio attribuitur a schol. *Nub.* 28.

alia autem plurima libenter antiqui a Theseo instituta esse dicebant[5] atque eum rem publicam Atheniensium populique etiam imperium fundasse. quo circa schol. Ven. *Plut.* 627 (v. 38) Isocratis verba (*Hel.* 35) repetit, cui haud dubie auctor fuit Thucydides (2. 15): ἑορτὴ δὲ αὐτῷ ἐπετελεῖτο, ἐπειδὴ αὐτὸς συνήγαγε τὴν Ἀττικήν, πρότερον σποράδην καὶ κατὰ κώμας οἰκουμένην. item hercle in Rav. ibid. legimus haec: μετὰ τὸ χαρίσασθαι τὴν δημοκρατίαν τοῖς Ἀθηναίοις τὸν Θησέα, Λύκος τις συκοφαντήσας ἐποίησεν ἐξοστρακισθῆναι (!) τὸν ἥρωα, κτλ. fabulam deinceps narratam videmus simillimam rursus esse Plutarchi.[6] sed Diodorus[7] in hac sui operis parte Dionysium secutus cum aliis tum eo discrepat ab nostro, quod nullam Lycomedis omnino mentionem fecit; is vero ut videtur Thesei templum asylum fuisse intellegit omnibus supplicibus, nec tantum servis. scholiasta tamen *Eq.* 1312 de hoc, ἐνταῦθα, inquit, οἱ καταφεύγοντες τῶν οἰκετῶν ἀσυλίαν εἶχον. possumus videlicet hic quoque in ἱκετῶν mutare[8];

---

1 Plut. *Thes.* 2.

2 Athen. 13. 557.

3 *Fab.* 30 et 241; cf. Ov. *Her.* 4. 120.

4 utrique Athenis fiebant sacra Pyanepsii die octava.

5 Preller-Plew.[3] ii. 298.

6 *Thes.* 35; cf. *Cim.* 8, Paus. 1. 17. 6.

7 4. 62. 3.

8 vid. supra, pp. 120, 135.

sed cf. locutionem apud Suidam simillimam (s. Οὐδὲν ἱερόν) . . . ἢ ὅτι οἱ καταφυγόντες εἰς αὐτὸ δοῦλοι ἄδειαν οὐκ εἶχον. eandem vero causam Thesei exsilii protulit Philostratus[1] quam noster: ἐπὶ τῇ ἀρᾷ τῇ ἐς τὸν υἱόν, hoc est Hippolytum, quem patris votis taurum a Neptuno inmissum interemisse notum est. neque vero quamvis absurde videatur dici illum ὀστρακισμόν iam Thesei aetatibus exstitisse — quisnam ignorat illum a Clisthene esse institutum? — causa est cur antiquitatem scholio idcirco abnegemus, cum etiam Theophrastum, auctorem minime levem, eadem dicentem videamus apud Suidam. s. ἀρχὴ Σκυρία.[2]

scholiasta *Vesp.* 1239 Artemidoro partim fretus de Theseo atque Admeto historiam profert nusquam alibi repertam. hunc enim affirmat, laudato Phanodemo Atticarum rerum scriptore, una cum Alcestide filioque Hippaso in Atticam ad Theseum confugisse. quae codices inferiores ad eundem locum exhibent, eorum extrema verba sic suppleo ex Ps.-Apollod.: Ἅιδῃ μαχεσάμενος Ἡρακλῆς ⟨ἀνεκόμισε⟩.

de Cecrope prisco rege Atheniensium, qui duplicem habuisse formam fertur, primum tradit haec scholium *Vesp.* 438: εἰσὶ δὲ οἵ φασι τὸν Κέκροπα διφυᾶ γεγονέναι, καὶ τὰ κάτω ὄφεως ἐσχηκέναι, quae verba cum in florilegio "Eudociae" quod fertur[3] proxime accedant eis quae scholium *Plut.* 773 exhibet, scholia haec manifestum est olim adstitisse coniunctim.

inferioris demum aetatis constat historicos, ut Theopompum (*FHG.* i. 307), Characem (*FHG.* iii. 639) originem Cecropis ex Aegypto deduxisse. scholium igitur ad *Plut.* 773 (= Suid. s. Κέκροψ) quod hoc tradit, proxime ex Alexandrinis pendet, qui Atthidographos rursus secuti sunt. hoc autem licet animadvertere, scholiastam eandem causam adtulisse cur Cecrops formam habuisse geminam credatur quam etiam Iohannes Antiochenus.[4] hunc Eudocia quoque laudavit. porro Characem, apud Eudociam memoratum, licet statuere auctorem fuisse nostro, sicut scholiastae *Il.* 18. 483; ille autem Istri Αἰγυπτίων ἀποικίας fortasse legerat. atque Istrum

---

[1] *Her.*, p. 320 (ii. 198, Kayser).
[2] Eust. 782; Zenob. 1. 32; Diogenian. 1. 30.
[3] Eudoc. 25. 2 (p. 411, Flach.).
[4] *FHG.* iv. 557.

certe de Cecropis filiabus consuluit auctor scholiastae ad *Lys.* 642[1] (cf. *Thesm.* 533).

de heroe Anagyro legimus (*Lys.* 67) ad verbum Ἀναγυρουντόθεν: δῆμός τις Ἀττικῆς, ἀπὸ Ἀναγύρου ἥρωος. locus hic verbis extremis suum declarat auctorem, cum Philochori iam proprium fuisse vidimus[2] instituta apud Athenienses ad heroas eponymos referre. illius profecto est etiam scholium *Vesp.* 1223 (=*Lys.* 58) de filiis Pandionis; deinde schol. *Pac.* 1183.[3] tamen per Polemonem, qui nomina conscripsit demorum Atticorum, haec in scholia fortasse defluxerunt. cf. *Av.* 645: Κριὸς δῆμος τῆς Ἀντιοχίδος φυλῆς, ἀπὸ Κριοῦ τινος ὠνομασμένος. ἀναγράφει δὲ τοὺς ἐπωνύμους τῶν δήμων καὶ φυλῶν Πολέμων. hic vero pro illo Κριός censeo Κριώα legendum esse,[4] quamquam etiam Suidas s. Κριός idem vitium exhibet.

ad *Ran.* 477, haec servata: Γοργόνες Τιθράσιαι· ἀπὸ δήμου τῆς Ἀττικῆς πονηροῦ . . . εἰσὶ δὲ οὗτοι ἀπὸ Τίθραντος τοῦ Πανδίονος παιδὸς ἐπώνυμοι . . . ἄλλως (Ven.): Τιθράσιος τόπος Λιβύης, ἔνθα αἱ Γοργόνες διέτριβον. utrumque habet Suidas,[5] sed omisso Pandionis filii nomine, quem *Teuthrantem*, non Tithrantem, vocat Steph. Byz. s. Θέσπεια.[6]

de Progne illius filia (schol. *Av.* 368) hoc dicendum est, fabulam ita nostrum tradidisse ut eam in lusciniam (εἰς ἀηδόνα), sororem autem Philomelam in hirundinem (εἰς χελιδόνα) versas esse fecerit (*Av.* 203, 212), quae antiquior est narratio.[7] hanc autem fabulam temporibus iam antiquis turbatam esse grammatici in schol. Hes. *Opp.* 568 veteres docent, ubi quaeritur utrum illo Πανδιονὶς χελιδών Prognen an Philomelam significetur. sed Ps.-Apollod. (3. 14. 8), sicut noster, fabulam refert vetustiorem.

---

[1] cf. *E. M.* 149. 20; Bekk. *An.* I. 202.

[2] vid. supra, p. 139; schol. *Vesp.* 544, *Pac.* 145.

[3] cf. Stein, p. iv. adde schol. Soph. *O. C.* 1047; Suid. Μαραθών.

[4] Ross. *Att. Dem.* 124; Steph. B. s.v.; Harpocr. et Suid. s. Κριωεύς.

[5] s. Γοργόνες Τιθράσιαι et Τίθρασος.

[6] cf. Eustath., p. 1875; Eudoc. i., p. 326.

[7] ita Sophocles in Tereo (schol. *Av.* 100).

VI.—DE HEROIBUS NONNULLIS.

Ἀχιλλεύς.

de Homeri Achille licet nihil narratum apud nostrum sit, fabulae a poetis post Homerum tractatae interdum memorantur (*Ran.* 911, 963, *Nub.* 922).

Thetidem eum immortalem facturam cohibuisse Pelea tradit scholiasta *Nub.* 1068: φασὶν ὅτι τοὺς γενομένους παῖδας ἐκ τοῦ Πηλέως ἡ Θέτις λαμβάνουσα περιέκαιε τὸ θνητὸν αὐτῶν σῶμα, βουλομένη αὐτοὺς ἀθανάτους ποιεῖν· καὶ πολλοὺς ἔκαυσε. καὶ τὸν Ἀχιλλέα οὖν τεκοῦσα ἐπέθηκεν εἰς τὸ πῦρ. καὶ γνοὺς ὁ Πηλεὺς ἐβόησεν. ἡ δὲ λυπηθεῖσα ἐχωρίσθη. his non convenit noster cum schol. Ap. Rh. (4. 816), qui pueros in aquam calidam dicit eam mersisse, atque id quidem non ut immortales eos faceret, sed ut cognosceret num immortales essent. sed noster ut opinor et schol. *Il.* 16. 37 ex eodem fonte hauserunt. hic autem addit: ἡ ἱστορία παρὰ Λυκόφρονι.[1] cum utroque denique conspirat Ps.-Apollod. (3. 13. 6), qui tamen adicit Thetidem ambrosia interdiu unxisse filium.

Πηλεύς.

de Peleo exstat in *Nub.* 1063 scholium notabile iam a viris doctis tractatum, quod ut magis perspicue dissererem, in duas partes litteris A et B signatas divisi.

A.—haec sunt in Rav. Ven. aliisque codicibus servata (Πηλεὺς Φῶκον . . . ἐκζητήσας δίδωσιν αὐτῷ), quae ad verbum paucis tantum levioribus omissis e Ps.-Apollod. 3. 13. 1–3 exscripta sunt. Phocum a Peleo et Telamone interfectum primus, ut e schol. Eur. *Andr.* 687 apparet, narravit scriptor *Alcmeonidis*. Acasti uxor appellatur Astydamia, cum Pindarus Hippolyten, scholiasta Ap. Rh. Crethida eam vocet.[2]

---

[1] cave tamen putes Tzetzam haec scripsisse. vid. eum ad Lyc. 178.

[2] Pind. *Nem.* 5. 26; schol. Ap. Rh. 1. 224: hic autem male intellexit Pindarum; cf. schol. ad loc. Suid. s. Ἀταλάντη hanc uxorem memorat Acasti.

B. — haec sunt deinde quae codices tantum inferiores exhibent (ὅτι ἀφῆκεν . . . ἔφυγε τὸν κίνδυνον). in hac quidem parte plurimum valuisse videmus Pindarum: id quod non ex illa Hippolytae mentione solum apparet, sed etiam Vulcani. cf. *Nem.* 4. 59. sed Didymi etiam manum deprehendimus in proverbiis Πηλέως μάχαιρα[1] et μέγα φρονεῖ.[2] quin etiam Zenobius suorum originem a Didymi commentariis Pindaricis indicat his verbis: μέμνηται ταύτης — hoc est, τῆς μαχαίρας — Ἀνακρέων καὶ Πίνδαρος ἐν Νεμεονικαῖς· φασὶ δὲ αὐτὴν ὑπὸ Ἡφαίστου γενομένην δῶρον Πηλεῖ σωφροσύνης ἕνεκα παρὰ θεῶν δοθῆναι, κτλ. hanc igitur scholii partem, quam B littera notavi, e commentariis maioribus in Pindarum a Didymo compositis huc credo illatam,[3] illam autem nota A indicatam a Symmacho vel ab alio quodam qui post aetatem ubi Apollodori liber compositus sit floruerit confectam esse.

Αἴας ὁ Τελαμῶνος.

aliis quidem poematibus cyclicis quae vocantur atque Iliade minore quae fertur Leschae raro usus est scholiasta (*Lys.* 155), quippe qui tragicos semper proximos ante oculos haberet. fabulam iucundam de certamine super Achillis cadavere a Graecis Troianisque facto e Leschae poemate narravit (*Eq.* 1056), ubi in eo a schol. *Od.* 5. 310[4] discrepat quod non Aiacem, sed Ulixem pugnasse dicit Troianos a corpore avertentem, illum autem corpus devexisse hoc defendente.

Αἴας ὁ Ὀϊλέως.

de Aiace Oilei filio fabulam attulit Sophoclis (*Frag.* 10 N) scholiasta *Av.* 933, qui tamen nihil ad rem amplius contulit quam quod e Pausania in Phocicis[5] iam cognitum est.

---

[1] Suid. Hes. Phot. s.v.; Eust. 1101. 63.
[2] Suid. s.v.; Zenob. 5. 20.
[3] cf. Sittl. *Gr. Litt.* iii. 472, adn. 2.
[4] cf. Quint. Smyrn. 3. 217.
[5] 10. 27. 2; cf. Welck. *Ep. Cycl.* 2. 246.

Ἀθάμας.

item ex eiusdem *Athamante* sumpta sunt quae adscripta ad *Nub.* 257 invenimus.[1] neque vero ulla est mentio seminum tostorum quibus Ino sterilitatem terrae fraudulente effecit, id quod nostrum ab auctore Ps.-Apollodori (1. 9. 1) et Diodori (4. 47) communi prorsus separat. neque cum Apollodoro ipso, quem ante oculos habuisse videtur Tzetza in Lyc. 175 convenit noster, quod hic in Colchidem pervenientem Phrixum Mercurio aut Marti dicit arietem immolasse, ille autem Φυξίῳ Διί.

videndum hoc quoque est, ne Sophoclis quidem fabulam cognovisse Ravennatis[2] scholiastam, qui nihil de Athamante poenas ob Phrixi et Helles interitum daturo audisset; nam Strepsiadem censet propter inscitiam exclamare οἴμοι Σώκρατες, ὥσπερ με τὸν Ἀθάμανθ' ὅπως μὴ θύσετε, de quo, ὡς ἄγροικος, inquit, Ἀθάμαντα εἶπεν ἀντὶ Φρίξου. . . . ἀγνοῶν τὰς ἱστορίας· οὐ γὰρ Ἀθάμας ἐτύθη, ἀλλ' ὁ Φρίξος. sed rectius, ut iam indicavi, scholium in aliis codicibus sic interpretatur: ἐν Ἀθάμαντι Σοφοκλέους ὑπόκειται Ἀθάμας στεφανηφορῶν ὥσπερ ἱερεῖον, δίκας εἰσπραττόμενος περὶ Φρύξου.

ex Euripide item fabula Inus Phrixique cognita est (schol. *Vesp.* 1413, 1414, *Ran.* 1082[3]), sicut Palamedis (*Thesm.* 771). ex eodem porro desumpta quae narrantur de incestu Macarei et Canaces in scholio ad *Nub.* 1371. cf. schol. *Ran.* 849, quod ad Alexandrinos iam rettuli.[4] notabilis est etiam scriptura nominis Καναχή, quam alibi nisi apud schol. Plat. *Legg.* 838 C non inveni. nam Κανακή vel Κανάκη ab eis scribitur qui Ps.-Apollodorum (1. 7. 3) Diodorumque (5. 61) ediderunt. itaque hi auctores diversos, ut videtur, fontes adierunt.

pauca de Medea et Iasone adferuntur. verbis singulis hic illic mutatis dum repetit Argumentum Eur. *Medeae* (*Eq.* 1321) scholiasta, eam narrat redintegrasse et refecisse Aeschylo auctore Bacchi nutrices, Aesonem secundum scriptorem *Nostorum*, Iasonem quoque

---

[1] exscripta etiam a Zenob. 4. 38, Apostol. 11. 58.

[2] Martin, p. 34.

[3] Welck. *Gr. Trag.* i. 317. vid. Athen. 13, p. 560 D.

[4] supra, p. 142.

testibus Pherecyde (*Frag.* 74) et Simonide (*Frag.* 204). tum eam per Thessaliam una cum Iasone fugientem dicit herbas dispersisse, unde Thessaliam propter venena ac sagas in mala fama fuisse (*Nub.* 749); quam fabulam a Diodoro praetermissam[1] et a Lucano ignoratam[2] apud Aristidem[3] rhetorem solum repperi. postremo haec dicitur filium ex Aegeo peperisse Medum (*Pac.* 289), contra Hesiodum (*Theog.* 1001), qui Medeae atque Iasonis filium Medeum memorat. hac quidem re non cum Ps.-Apollodoro (1. 9. 28) solum convenit noster, veram etiam cum Eustathio in Dionys. P. 1017, ut auctorem omnium non liceat discernere.

Οἰνεύς.

ac de Euripide, non de rerum scriptoribus fabularium ea pendent quae de Oeneo breviter dicuntur *Ach.* 418. differt enim Ps.-Apollodorus (1. 8. 3) ab Euripide, quod ille scriptorem *Alcmeonidis* Pherecydemque secutus praecipue, causis primo propter quas Oeneus in exsilium relegatus sit alienis adlatis, dicit porro Diomedem Agrii filiis interfectis non Oeneo quidem regnum reddidisse, id quod finxit Euripides, sed eius genero Andraemoni; ipsum autem in Peloponnesum deduxisse. rursus autem de Meleagro Oenei filio narratio codd. inferioribus servata (*Ran.* 1238) ex Apollodoro (1. 8. 2) derivata est: ita tamen ut proxime ex ampliore scholio, a Zenobio (5. 33) exscripto, defluxerit.

inepte quidem fabulam Atalantae, quae Melanioni proco usque recusasse nuptias fertur, tangit schol. *Lys.* 785: *μήποτε* ('fortasse')[4] *παρὰ τὴν ἱστορίαν εἴρηκεν. οὐ γὰρ Μειλανίων ἔφευγε μᾶλλον* (h.e. conubium reiciebat), *ἀλλ' ἡ Ἀταλάντη.* sed poeta de Atalanta non cogitabat. nimis doctus igitur est Didymus, qui porro formam epicam Μειλανίων versui Aristophanis non convenientem exhibet pro illo Μελανίων.[5]

---

[1] Diod. 4. 55.

[2] Lucan. *de Bell. Civ.* 6. 438.

[3] i., p. 76, Dind.

[4] hoc verbum est Didymi; M. Schmidt, p. 212.

[5] Ps.-Apollod. 3. 9. 2. vid. Dind. ad schol. Eur. *Phoen.* 150.

Τήλεφος.

mirum id sane est, quod quamvis comicus persaepe Telephi Euripidei dolores ludibrio habuerit, in scholiis tamen de illo Mysorum rege vix quidquam prolatum. quae legimus ad *Ran.* 842 (cf. Acusilaum ap. schol. *Od.* 11. 520) in codd. inferioribus, ea e Tzetza (in Lyc. 211) in brevius redacta. ille autem schol. *Il.* 1. 59 (cf. schol. Pind. *O.* 9. 107) videtur expilasse.

neque plura de aliis fabulis post Homerum relatis contulit noster. nequam plane est scholium recens *Nub.* 622, quod non Sarpedona solum verum etiam Memnona Iovis filium memoraverit. Tithonum in cicadam versum tradit schol. *Ach.* 688, cuius fabulae auctor unus erat Clearchus ἐν τῷ περὶ βίων.[1]

ab ipso Homero reliqua pendentia quae nondum commemoravi haec sunt.

fideliter poetam secutus nonnulla de Ulixe narrat *Vesp.* 179 et *Plut.* 312. Lamum quoque poeta iterum auctore (*Od.* 10. 85)[2] urbem Laestrygonum memorat, *Pac.* 758; sed eorum insulam, quoniam poeta statim post illos Circen commemoravit (*Od.* 10. 135 seqq.) haec incoluisse false dicitur *Plut.* 303, in scholio recentiore. recte tradit comites Ulixis omnes in porcos versos esse, cum Apollodorus,[3] locis Homeri *Od.* 10. 212 et 238 confusis, eos non porcos solum, sed etiam lupos asinos leones dicat factos esse.

praeterea hoc loco licet animadvertere, de amoribus Cyclopis et Galataeae, a poetis recentioribus narratis, Philoxenum dithyrambicum laudatum esse a scholiasta *Plut.* 290.[4]

Κάστωρ. Πολυδεύκης.

Ut Athenis usitato more Ceres Liberaque vel maxime τὼ θεώ (schol. *Pac.* 214), simillime etiam Castor et Pollux di Lacedaemonii patrii (schol. *ibid.*) τὼ σιώ praecipue vocabantur.

---

[1] Zenob. 6. 18.

[2] cf. Hesych. s. Λάμος.

[3] vid. *Frag. Sabbait. Mus. Rhen.* xlvi. 161.

[4] Suid. Θρεττανελό. Bergk. *PLG.* iii. 609.

Aptissimum ad perspiciendum quatenus noster horum scientiam heroum consecutus sit scholium est *Av.* 695 : ὑπηνέμια (h.e. ova urina) καλεῖται τά δίχα συνουσίας καὶ μίξεως· καὶ τοῦτο δὲ οὐχ ὡς ἔτυχεν αὐτῷ προσέρριπται, ἀλλ' ἀπὸ ἱστορίας τῆς κατὰ τοὺς Διοσκούρους. φασὶ γὰρ ἐξ ᾠοῦ αὐτοὺς γεγονέναι. καὶ (παρατηρητέον scilicet) ὅτι σύνηθες αὐτοῖς (lege Ἀττικοῖς) μᾶλλον ἀνεμιαῖον λέγειν. verba poetae, id quod supra monui,[1] male intellexit scholiasta cum cogitaret de ovo quod Leda Iovis semine gravida peperit. hic enim non solum Hesiodum Pindarumque, verum etiam Cypriorum poetam ignorare videtur,[2] quorum auctor[3] solam Helenam, de qua, apud Euripidem saepius commemoratam,[4] noster silet, ex ovo partam esse tradiderat. qua re paret narrationem de Castoribus quoque ex illo ovo ortis longo post tempore fictam esse, ut quidem adfirmat scholiasta *Od.* 11. 298, quod ferme repetit Tzetza Lyc. 88. recentioris igitur grammatici Alexandrini nostrum scholium est, qui, ut Didymus, id floruerit temporis cum illa fabula a poetis maxime Romanis pervulgata esset.[5]

de fratribus Lynceo Idaque quibuscum Castores certaverunt scholium exstat bene instructum *Plut.* 210 :[6] ὀξύτερον τοῦ Λυγκέως· τοῦ ἀδελφοῦ Ἴδα, ὡς δ' αὐτὸς ἐν Δαναΐσι φησίν, υἱὸς Αἰγύπτου. ἐροῦμεν δ' ἐκεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ· ἐπεὶ δοκεῖ παρ' ἱστορίαν λέγειν. τοσοῦτον δὲ ὀξυωπέστατος ἦν ὡς καὶ δι' ἐλάτης ἰδεῖν Κάστορα δολοφονήσαντα τὸν ἀδελφόν, ὥς φησι Πίνδαρος (*Nem.* 10. 115). haec Didymi commentariis rursus[7] Pindaricis extracta esse perspicitur, nam is lectores saepius aliam in partem scholiorum ut supra (ἐροῦμεν . . . αὐτοῦ) solebat referre.[8] poetae quidem, qui Lyncea dixerat filium esse Aegypti, discrepantia in eo consistere videtur quod illi Lynceo, qui oculorum acumine omnes antecedebat, non Aegyptus, sed Aphareus pater fuit.[9] quod cum aperte expositum esse in alio Veneti scholio ad hunc

---

[1] p. 85. Luc. *de sacrif.* 6 rectius utitur verbo cum Vulcanum per iocum dicit ὑπηνέμιον, Hes. *Theog.* 927–928 recordatus.

[2] schol. Pind. *Nem.* 10. 150; Clem. Al. *Protr.*, p. 26, Potter.

[3] cf. Athen. 8. 334 c.

[4] *Hel.* 17, 21 et saepe, *I. A.* 794, *Or.* 1387 et schol.

[5] Hor. *S.* 2. 1. 26, *A. P.* 147; Ov. *M.* 6. 538.

[6] cf. Suid. Λυγκεύς, Λυγκέως ὀξύτερον, Palaeph. 10.

[7] supra, p. 146.

[8] Boeckh. *Pind. praef.*, p. xvii.

[9] cf. Bergler ap. Blaydes. Frag. 259 *Danaidum*.

locum videamus, hoc potest e commentariis *Danaidum* sumptum esse.

nunc in cod. Rav. (sicut in Ven.) Lynceus dicitur Castorem potuisse videre fratri suo insidiantem atque hunc interficientem. manifesto igitur patet in loco Pindari adlato nostrum quidem legisse ἥμενον de *uno* solo fratre dictum, non ἡμένος (ἡμένους Boeckh). at illud ἥμενον secundum Mommsenium lectio fuit Didymi, si quidem recte intellexit vir summus scholium de quo iam multi disputarunt.[1] confer sis cum nostro Didymi verba in parte illius scholii Pindarici integra servata: ἀμφοτέρων ὑπὸ τῇ δρυὶ λοχώντων, τοῦ τε Κάστορος καὶ τοῦ Πολυδεύκους, μόνον ὁ Λυγκεὺς τὸν Κάστορα εἶδε.[2]

notabile vero mihi quidem videtur scholium *Plut.* 845 recentius quod cum Herculem mysteriis Cereris initiatum tradit continuo addit: ὅπερ δὲ πρὸς Ἡρακλέα, τοῦτο καὶ πρὸς Διοσκούρους ἐποίησαν. eodem enim modo et Herculem et Dioscuros commemorat Xenophon,[3] quorum etiam coniunctim iterum fecit mentionem Plutarchus,[4] qui autem a Xenophonte differt, quod eos antea in civitatem adoptari et recipi coactos esse dicit:[5] quod vero iam supra ad Istrum referre conatus sum.[6] causas vero a Plutarcho adlatas cur Castores digni habiti sint qui initiarentur, videlicet quod beneficia Atticis multa contulissent eosque servassent, easdem de Hercule, ut supra vidimus, noster memoravit.

iam e verbis Plutarchi (*Thes.* 33) apparet Athenienses quoque heroas Castorem et Pollucem, quos Ἄνακας vocabant, religiose coluisse. nunc de his geniis, qui domuum defensores quoque habebantur,[7] quaerendum est (quoniam Vesta foco praefecta, Mercurius Στροφαῖος atque Apollo Ἀγυιεύς foribus, Iuppiter autem Ἑρκεῖος parietibus), quae domicilii pars in eorum fuerit tutela. huc autem pertinere puto scholium (*Nub.* 1006), ubi Castores dicuntur

---

[1] vide sententias virorum doctorum valde diversas ab Abelio conlatas, pp. 314–323.

[2] atque e nostro apparet M. Schmidtium pro εἶδε perperam coniecisse ἀνεῖλε.

[3] *Hell.* 6. 3. 6; cf. Aristid. i., p. 607, Dind.

[4] *Thes.* 33.

[5] pari ratione Anacharsis primum civis factus tum demum a Solone initiatus est. Theoxen. ap. Luc. *Scyth.* 8; cf. Jul. *or.* 7. 288 B.

[6] p. 139.

[7] vid. Deneken ap. Rosch. s. *Heros*, p. 2516.

harundinibus coronati esse: *ἦν δὲ τῶν Διοσκούρων ἴδιον στεφανοῦσθαι καλάμῳ.* propriae sane eorum harundines praecipue erant, quippe quae in ripis Eurotae fluminis Lacedaemonii florebant.[1] sed nonnullis in locis casae stramentis tegebantur,[2] neque absurdum est Athenis quoque, ubi domicilia privata sordida atque ignobilia fuisse notum est,[3] tecta putare nonnunquam more pristino strata esse calamis. ego idcirco conligo Castores antiquitus tectorum praesides habitos. quae si recte exposui, utilia vero sunt ad titulum Atticum inlustrandum admodum obscurum, qui est: *Ἱερέως Ἀνάκων καὶ ἥρωος ἐπιτεγίου.*[4] quae inscriptio adhuc ideo inexplicabilis quia nemo, ni fallor, Castorem et Pollucem vidit fuisse tecti potissimum defensores.[5]

Ἀσκληπιός.

fabula de Aesculapio a scholiasta nulla narrata est: ad cultum nonnulla pertinentia *Pluti* potissimum scholia, quod exspectandum erat, servant. quoniam vero templa dei in Piraeo et Aegina sita (schol. *Plut.* 621, *Vesp.* 123) memoravit, mirum quidem videtur quod omnino nihil de illo Epidauri celeberrimo delubro dicitur. locus autem est (*Plut.* 690) quo angues Aesculapi sacri commemorantur, ex Alexandrinis, ut M. Schmidtius vidit,[6] ductus: *μέμνηται δὲ αὐτοῦ* (anguis) *καὶ Δημοσθένης.* Ven.: *καὶ Λυκοῦργος ἐν τῷ κατὰ Δημάδου λόγος. ἔστι δὲ τὸ τοιοῦτον εἶδος καὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ.* haec in Ven. addita haud integra videntur esse servata, cum Harpocration[7] hanc in Demadem orationem tradat scripsisse non Lycurgum, sed Hyperidem.[8] atque tanto magis in suspicione versatur id quod in Ven. accedit, quia etiam infra post illa *τὸ δὲ τοιοῦτον εἶδος εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἱεροῖς*, adiecit ille codex *τοῦ Διονυσοῦ*, quod prorsus ineptum est. Aesculapi coronae commemorantur *Plut.* 686: *στεφανηφόρος*

---

1 cf. Eur. *I. T.* 399.

2 cf. Herod. 5. 101.

3 vid. Dicaearch., p. 8, Fuhr.

4 *CIA.* iii. 290.

5 vid. Rosch., p. 2516; cf. P. Gardner, *New Chapters*, p. 352, fin.

6 p. 299.

7 Harp. (= Suid. Phot.) s. *παρεῖαι ὄφεις.*

8 Lycurgi tamen orationem *κατὰ Δημάδου* memorat etiam Suid. s. *Λυκοῦργος.*

γὰρ ὁ Ἀσκληπιὸς ἀεὶ στενάζων. ὑγιείας γάρ ἐστιν ἔφορος. ceterum verbum στενάζων certe corruptum est. licet e codd. inferioribus ad 685 corrigere hoc modo: ἀεὶ στεφάνους ἔχων. cum vero coronae non modo in eius honorem gratiarumque causa reddendarum vovebantur, sed etiam propterea quod hilaritatem[1] et sanitatem significabant, recte sane deinde pergit illis: ὑγιείας γάρ ἐστιν ἔφορος.

ortum Aesculapi ex Apolline et Arsinoe vel Coronide nusquam memorat noster; memorat tamen eius liberos, cum Podalirium Machaonemque, quos etiam Homerus noverat, tum ceteros in cultum Atticum receptos, Iaso, Panaceam, Hygieam, quorum nominibus medicina salusque per quandam significationem indicabantur, ut recte dixit schol. *Plut.* 639, cf. 701. In cod. Rav. Iaso sine ulla exceptione dicitur esse Aesculapii filia. atqui in Ven. (cf. Hesych. Ἰασώ) et Amphiarai filia nuncupatur, auctore ipso poeta (*Frag.* 35, Blaydes.). tamen ex ipso scholiasta Hesychioque apparet eam haud usitato more filiam huius acceptam esse, ut valde probabile sit scholiastam versum poetae quem laudat secus intellexisse.[2] Pausanias saltem (1. 34. 2), dum Amphiarai templum Oropium describit, Panaceam Iaso Hygieam filias eius esse non dicit, sed habuisse statuas prope eius aram sicut Venerem et Minervam Paeoniam.

praeter illos quinque liberos nominantur etiam Aegle,[3] Ianiscus, qui originem ex Attica duxisse videtur,[4] Alexenor, qui Titanae potissimum in urbe Secyonia colebatur.[5]

scholiasta autem quamquam adeo cum ceteris auctoribus convenit ut nomina Aesculapi liberorum prope eadem tradat,[6] de uxore tamen auctorem unicum Hermippum[7] ab aliis dissidentem laudat, qui ipse certe suo marte Lampetiam Solis filiam illius uxorem finxit. sed Epione a plerisque[8] eius fertur consors, quod nomen in religione dei arbitror esse usitatissimum, quia ipsius appellationi antiquissimae,

---

1 nam laurea, non myrtea coronabatur; Fest. s. in insula.

2 versum e tragoedia aliqua excerptum vidit Bakhuysen.

3 Aristid. i., p. 79, Dind.; Suid. s. Ἠπιόνη; *E. M.* 434. 15.

4 Paus. 2. 6. 3.

5 ib. 2. 23. 4.

6 omissis sane Aceso a Suid. Ἠπιόνη, Telesphoro a Paus. 2. 11. 7 commemoratis.

7 *Frag.* 73, i. 247 K.

8 Suid. s.v.; *E. M.* 434. 15; schol. *Il.* 4. 195; schol. Aristid. l.c.; Paus. 2. 29. 1. Paus. tamen et schol. *Il.* alia cognoverant nomina, ut docent illa κατά τινας et φασίν.

quae fuit Ἤπιος[1] quodam modo respondet. sed poetae, ut solent, prorsus illius familiae nomina fabulasque libera manu conturbarunt.[2]

Τροφώνιος.

Trophonius heros fuit ingenio Aesculapii simillimus, de cuius oraculo ab aegrotis consulto scholium extat notabile *Nub.* 508 maxima cum cura studioque a viris eruditis iam tractatum.[3] in cod. Rav. traditur fuisse oraculum Lebadiae in Boeotia Καταβάσιον vocatum, in recessu quodam cavoque admodum angusto situm, quo illi per aliquot dies lustrati sacrisque amicti vestimentis irent, cum libis mellitis quibus angues placarent: *οὕτω καθίζουσιν ἐπὶ τὸ στόμιον καὶ αἰφνίδιον ἁρπάζονται*[4] *καὶ καταδύουσιν*[5] *ὑπὸ τῆς γῆς, κτλ.* sed numina Trophonii atque Iovis Καταιβάτου[6] coniungenda esse monet etiam illud Καταβάσιον quod modo memoravi. huius autem Iovis Atticum saltem cultum cognovisse vidimus Apollodorum, Strabonis in libris viii–x auctorem. hinc ipso Strabone (9. p. 414) conlato, qui eadem de re sic disputat: *Λεβάδεια δ' ἐστὶν ὅπου Διὸς Τροφωνίου μαντεῖον ἵδρυται, χάσματος ὑπονόμου κ α τ ά β α σ ι ν ἔχον, καταβαίνει δ' αὐτὸς ὁ χρηστηριαζόμενος,* non possum equidem quin scholium Ravennatis inter Apollodorea reponam.

agitur autem hic praecipue de fabula quam Charax *ἐν τῷ δ'* de Trophonio atque Agamede narravit apud scholiastam (cod. Ven): regem Stymphalium Agamedem uxorem duxisse Epicastam; huius fuisse filium spurium Trophonium;[7] artifices callidissimos templum Apollinis Delphici vetustissimum aedificavisse;[8] atque Augeae cum

---

1 *E. M.* 434. 15.

2 cf. schol. *Il.* 4. 195 (Hes. *Frag.* 113, Rzach).

3 Müll. *Orch.* i. 88; Buttm. *Myth.* 2. 227; Welck. *Ep. Cycl.* 2. 304.

4 ego scripsi. R. *ἁρπάζουσι*, Suid. *ἡρπάζοντο.*

5 R. (vid. Martin.); Suid. *κατέδυον, καταδύνουσιν* alii.

6 cf. supra, p. 124. Prellerus[3] ii. 478, 479, Mercurio *καταιβάτῃ* Trophonium adsimulat; sed Iovem *καταιβάτην* plane hic praetermittit. pueros in Trophonii cultu servitores Ἑρμᾶς nominat Paus. 9. 39. 4.

7 *ἧς παῖς ἦν* T. *σ κ ό τ ι ο ς*, verbum alias quidem prorsa oratione vix scriptum, quo indicio fontem videas Characis *Telegoniam* quam scripsit Eugammo epicus.

8 h. Hom. *in Apoll.* 118 (296).

aerarium exstruxissent lapidem reliquisse mobilem, quo noctu ineuntes furto pecuniam regi subriperent una cum Cercyone Agamedis et Epicastae filio legitimo; quod cum animadvertisset, fures tamen reprehendere non posset, Augeam vehementer animo perturbatum Daedalum e Creta Minoem fugientem atque in Elidem profectum in auxilium ut illos deprenderet vocasse; a quo plagis in aerario positis incidisse Agamedem, cui, ne reus cognosceretur, caput abscidisse Trophonium atque fuga in Boeotiam profectum fecisse sibi aedes subterraneas.

miram quam habet haec fabula similitudinem illius historiae ab Herodoto[1] de Rhampsinito Aegyptiorum rege traditae iam satis notatam me non oportet demonstrare. iam vero in Eugammonis *Telegonia* censet Welckerus[2] narratum esse de aerario Augeae, de furto Agamedis eiusque filiarum, de Daedali dolo, de capite amputato. certum est rectius iudicasse Buttmannum,[3] qui hanc perantiquam putabat fabellam ex Oriente una ex parte in Aegyptum, altera autem in Graeciam seorsum pervulgatam esse, quam Valckenarium, qui Herodotum historiam in Graecos omnium primum intulisse credebat. sed neque Herodotus neque Charax auctor est unicus: nam quo modo fabulae populares vagentur et alii docuerunt atque vir his quidem rebus versutissimus Andreas Lang.[4] neque scilicet quisquam hodie ultro dicat religionem Trophonii ex Aegypto translatam esse. immo ipse Charax de fabula Aegyptia nihil suspicari videtur, qui, si eam novisset, haud dubie utpote homo rebus Aegyptiis instructus — id quod de Cecrope quaerentes supra vidimus[5] — Herodotum vel alium quemvis rerum Aegyptiarum studiosum secutus illam de Rhampsinito, non de Trophonio, narrasset.

quidam, ut in cod. Ven. deinde fertur, Trophonium Cercyonemque dixerant esse filios Epicastae atque Apollinis, qui etiam Aesculapii pater fuit, id quod in *Telegonia* sane narrari potuisset; alii autem Iovis

---

[1] 2. 121; cf. Diod. 1. 62.

[2] *Ep. Cycl.* ii. 306.

[3] *Myth.* ii. 228.

[4] *Custom and Myth*, Introd. [sed maxime conferenda quae de hac fabula composuit L. H. Elwell in *A Tale of Thievery*, Amherst, 1890, et in *Proceedings of the Amer. Philol. Assoc.* 1890, p. xxv. — F. D. A.]

[5] p. 143.

et Iocastae, quod veri simile est, ut opinor, apud Thebanos pervolgatum et in *Oedipodia* repetitum esse; alii quoque, eum secuti qui carmen in Apollinem Homericum[1] contexit, Trophonium fecerunt Ergini filium. atque in Ven. legimus illi e Stymphalo Lebadiam fugienti terram dehiscere, quod de Amphiarao quoque fertur.[2] cum Veneti narratione aliis quidem rebus convenit Pausanias[3] atque in eo, quod eos qui sortes apud deum poscerent ex antro dicit emissos esse eodem ore quo intrassent: πολλοὶ μέν, inquit, αὐθημερὸν ἀνεπέμφθησαν δι' αὐτοῦ τοῦ στομίου (lege διὰ τοῦ αὐτοῦ στομίου), cum codices inferiores sic tradant: δι' ἄλλου στόματος ἀναρριπτοῦνται.

in proverbium venerat illud ἐς Τροφωνίου μεμάντευται de eis dictum qui numquam ridebant: ὁ δὲ εἰσιὼν ἐκεῖσε λοιπὸν οὐκέτι ἐγέλα διὰ τὴν τῶν ὄφεων ἔκπληξιν. ὅθεν καὶ παροιμία ἐπὶ τῶν ἀγελάστων καὶ συνωφρυωμένων, ἐς Τροφωνίου μεμάντευται. scholium hoc in recentioribus codicibus exstans inter Didymi proverbia reponendum est, quia et apud paroemiographos et apud Athenaeum similia exponuntur.[4]

VII. — DE HECATE CULTUQUE MORTUORUM.

ob studium quod nuper a viris doctis ad res obscuriores caerimoniasque abditiores intellegendas quae ad religionem ac superstitiones Graecorum pertinent maxima cum voluntate atque optimo eventu applicatum est, magni sane refert eorum habere rationem quae de Hecate scholiasta profert. parum enim adhuc est quaesitum de sacris tristibus et arcanis quae ad deos inferos maiores, ut Cererem Proserpinam Ditem Iacchum, atque heroas manesque piandos sedule fiebant; quibus praeterea religionem Graecorum elucet non tam hilarem fuisse neque sacra semper tam laetis ritibus celebrata esse quam vulgo creditum est. quod ut demonstrem pauca habeo quae dicam, dum omnia quae noster contulit congero.

dea igitur Hecate cum nusquam appellata sit apud nostrum τριοδῖτις, tamen praeses triviorum et viarum nota est: ad eius statuas

---

1 v. 119 (297).

2 Pind. *O.* 6. 14, *N.* 9. 24, 10. 8.

3 9. 39. 5.

4 Diogenian. 1. 8; Athen. 14. 614 A.

in triviis positas dedicabant divites cibum nova luna[1] quem comedebant pauperes (schol. *Plut.* 594). statuis vero his ubique positis, omnia respicit et tuetur, *Vesp.* 804: Ἑκάταιον· ἱερὸν Ἑκάτης, ὡς τῶν Ἀθηναίων πανταχοῦ ἱδρυομένων αὐτὴν ὡς ἔφορον πάντων καὶ κουροτρόφον. Ἑκάταιον οὖν Ἑκάτης ἄγαλμα, τὸ Ἑκατήσιον λεγόμενον. τῇ προσῳδίᾳ Καλλίστρατος ὡς ἐπινίκιον. ἔν τισι γὰρ εὕρηται Ἑκατεῖον (an Ἑκαταῖον?). at cur tandem ea coniunctim et ἔφορος πάντων et κουροτρόφος memoratur? quorum nominum hoc pariter de Cerere Vestaque, illud de Mercurio atque Apolline Agyieo dici solebat. mihi quidem hoc persuasum, κουροτρόφον[2] eam appellatam esse ut quae pueros in viis praecipue ludentes tueatur; praeterea si non supervacaneum quidem esse videtur munera officiaque dearum Cereris Vestae Hecates, quae omnes aliquando κουροτρόφοι appellabantur, discernere ac definire, haec arbitror statuere licere: Cererem sicut Tellurem in universum dictam esse κουροτρόφον, quae omnibus hominibus et maxime pueris vitam suppeditaret; Vestam autem inde hoc nomine nuncupatam, quod ad focum huic numini sanctum pueris nomen rite daretur; denique Hecaten ita esse appellatam, cum pueros semper ante oculos haberet et defenderet.

Didymi certe est explanatio qua ἑκάταια esse dicuntur Hecates effigies, quam etiam habet Hesychius.[3] etenim Callistratus de accentu tantum verbi adfertur. ea autem non modo imagines, sed etiam ritus quosdam quibus Hecate et manes interfuerunt significare videntur (*Ran.* 366),[4] cum illud poetae τῶν ἑκαταίων in Rav. et Ven. sic exponitur: τῶν τῆς Ἑκάτης μυστηρίων. quae autem ad haec sacra attinent ea esse arbitror Apollodorea, cum iam Steinius[5] omnia monuit de Curetibus et Corybantibus quae servavit scholiasta ex illo translata esse. itaque in hoc scholiorum genus revocandum est schol. *Pac.* 277 ubi cum Corybantium tum Hecates commemorantur sacra in Samothracia celebrata. totum ferme scholium adfero:[6]

---

[1] cur in triviis colatur Hecate sic in Ven. explicatur: διὰ τὸ αὐτὴν Σελήνην καὶ Ἄρτεμιν καὶ Ἑκάτην καλεῖσθαι.

[2] Hes. *Theog.* 450, 452; similia de Artemide profert Diod. 5, 73.

[3] s. ἑκάταια.

[4] Suid. s. καταπιλᾷ; cf. Bekk. *An.* 1. 247: ἑκαταῖα (ita) τὰ τῇ Ἑκάτῃ θυόμενα, ἅπερ ἐστὶ τῶν νεκρῶν ἐναγίσματα. ἡ γὰρ Ἑκάτη ἐπὶ τῇ τιμῇ τῶν νεκρῶν ἦν.

[5] p. xvi.

[6] cf. Suid. Σαμοθράκη, Ἀλλ' εἴ τις.

ἐν Σαμοθρᾴκῃ ἦσαν τελεταί τινες ἃς ἐδόκουν τελεῖσθαι πρὸς ἀλεξιφάρμακά τινα κινδύνων. ἐν δὲ τῇ Σαμοθρᾴκῃ τὰ τῶν Κορυβάντων ἦν μυστήρια καὶ τὰ τῆς Ἑκάτης. καὶ διαβόητον ἦν τὸ Ζήρινθον ἄντρον, ἔνθα τὴν Ἑκάτην ὀργιάζειν ἐλέγετο, καὶ τελετὰς ἦγον αὐτῇ τινας καὶ κύνας ἔθυον . . . ἐν κινδύνοις δὲ γενόμενοι ἐπεκαλοῦντο τοὺς δαίμονας οἷς ἐδόκουν μεμνῆσθαι ἐπιφανῆναι καὶ ἀλεξῆσαι. hoc scholio accuratius investigato haec statuere possumus: sacra haec in specu tenebricoso abscondita atque in Hecates honorem celebrata ad manes piandos animasque eliciendas destinabantur, ut responsis datis auxilium ferrent contra hostes aliaque pericula. nam de tali subventu ac specie dicitur proprie illud ἐπιφανῆναι in arte sagarum. qui autem hanc ex inferis opem impetrare vellent eis primo opus erat purgari, quod canibus immolatis efficiebatur, ut testatur noster una cum Plutarcho,[1] item imprecationibus, si quidem recte legimus apud Suidam s. Ἑκάτην: οἱ μὲν τὴν Ἄρτεμιν, οἳ δὲ τὴν σελήνην, ἐν φάσμασιν ἐκτόποις φαινομένην τοῖς καταρωμένοις. praeter canes autem alias quoque insolitas victimas his caerimoniis superstitiosi videntur immolasse: ipse enim poeta *Av.* 1556 dicit: ἔνθα καὶ Πείσανδρος ἦλθε δεόμενος ψυχὴν ἰδεῖν ἢ ζῶντ' ἐκεῖνον προὔλιπε, σφάγι' ἔχων κάμηλον ἀμνόν τιν', ubi scholiasta, ὡς ἐπὶ τῶν ἀνακαλουμένων τὰς ψυχὰς ἐξ (Rav. ἐν), Ἅιδου, explicat. nonnunquam etiam species dirae larvaeque visae sunt non vocatae, quas irata ex Orco inter cultores metu percussos Hecate emittebat,[2] quod eam profecto media nocte saepissime fecisse et alii docent et Suid. s. Ταυροπόλα: τοὺς πολλοὺς γὰρ τῶν μαινομένων ἐκ σελήνης νοσεῖν ὑποτίθενται διὰ τὸ τῶν νυκτερινῶν δεσπόζειν φαντασμάτων.

nec tamen noctu solum monstra ab Hecate missa apparebant, verum etiam meridie; cf. schol. *Ran.* 293:[3] Ἔμπουσα τοίνυν· φάντασμα δαιμονιῶδες ὑπὸ Ἑκάτης ἐπιπεμπόμενον.[4] καὶ οἱ μέν φασιν αὐτὴν μονόποδα εἶναι, καὶ ἐτυμολογοῦσιν οἱονεὶ ἐνίποδα (διὰ τὸ ἐνὶ ποδὶ κεχρῆσθαι)· οἱ δὲ

---

[1] *De Is. et Osir.* 71, *Qu. Rom.* 68.

[2] schol. Vat. Theocr. 2. 12: ὅτι τῇ Ἑκάτῃ σκύλακας προσῆγον εἰς θυσίαν, ἣν ὡς φασματώδη δεδοίκασι.

[3] Suid. s. Ἔμπουσα, quem integrum intulerat Aldus, Hesych. s.v. adde *Lex. Rhet.*, *Bekk. An.* i. 249, 27; Zonar. s.v. p. 701; Eust. in Dionys. P. 723, qui a Cratete Mallota omnes e schol. *Ran.* 294 pendere videntur.

[4] hanc a Suida servatam lectionem (contra Rav., Zonar., *Lex. Rhet.* πεμπόμενον) firmat schol. Ap. Rh. 3. 861.

ὅτι ἐξηλλάττετο τὴν μορφήν. δοκεῖ δὲ καὶ ταῖς μεσημβρίαις φαντάζεσθαι, ὅταν τοῖς κατοιχομένοις ἐναγίζωσιν. ἔνιοι δὲ τὴν αὐτὴν τῇ Ἑκάτῃ, ὡς Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Ταγηνισταῖς (*Frag.* 14, 15), κτλ. nihil sane intersit utrum Empusam eandem atque Hecatem an aliam putemus esse. omnia enim ab hac inmissa Hecataea appellata esse testatur schol. Ap. Rh. 3. 861: ἑπτάκις δέ φησι καὶ τὴν Ἑκάτην ἐπικαλέσασθαι. δοκοῦσι γὰρ αἱ φαρμακίδες τὴν Ἑκάτην ἐπάγεσθαι . . . λέγεται δὲ καὶ φάσματα ἐπιπέμπειν τὰ καλούμενα Ἑκαταῖα, καὶ πολλάκις αὐτὴ μεταβάλλειν τὸ εἶδος, διὸ καὶ Ἔμπουσαν καλεῖσθαι. ex quo patet et hunc sicut nostrum scholiastam Empusam ita vocavisse quasi ἐν πάσαις μορφαῖς apparentem. ea propter pedem asininum ὀνόκωλος vocabatur (cf. Cratetem ap. schol. *Ran.* 294) vel ὀνοσκελίς (schol. *Eccl.* 1056).

sed tempus maxime idoneum manibus sacrificando Anthesteriis fuit circa aequinoctium vernum celebratis.[1] et quoniam vero Hecate in numero deorum inferorum habebatur,[2] horum quidem rituum eam participem fuisse una cum Mercurio et Baccho[3] exspectandum est. porro his feriis manes quoque ex Orco visos esse constat ex Hesychio (s. μιαραὶ ἡμέραι), qui hos taetros horridosque fuisse dies testatur τοῦ Ἀνθεστηριῶνος μηνός, ἐν αἷς τὰς ψυχὰς τῶν κατοιχομένων ἀνιέναι ἐδόκουν. quibus omnibus expensis erat olim cum pro illo μεσημβρίαις conicerem ἰσημερίαις. sed frustra, nam diem ipsum medium vulgo tempus horribile et taetrum creditum esse, me docuit Kittredgius praeceptor eruditissimus.[4]

cum autem Empusa, quae pedes habuit dispares alterum aeris alterum asini, et antiquitus et hodie cum monstro simili quae Lamia vocatur in mentibus hominum incultorum confusa sit,[5] haec quoque hoc loco consideranda est. de Lamia enim fabula narratur schol. *Pac.* 758, *Vesp.* 1035 auctore Duride ἐν β′ Λιβυκῶν. illi quidem Beli

---

[1] Theopomp. ap. schol. *Ach.* 1076, *Ran.* 218; Suid. Χύτροι; cf. schol. *Ach.* 961, Suid. Χόες.

[2] schol. Theocr. 2. 12.

[3] schol. *Ran.* 218, *Ach.* 1076.

[4] vid. B. Schmidt, *Volksleben d. Neugriechen*, pp. 94–96, p. 119, adn. 3; Frazer, *G.B.* i. 142 sq. eis quos illi de hac re adtulerunt locis adde hos a me compertos: schol. *Il.* 11. 84; *E.M.* (s. ἱερὸν ἦμαρ); Serv. *G.* 4. 400; Hom. *Od.* 4. 450; Joh. Antioch. *FHG.* iv. 551. nec sane aliena est fabula a Diodoro (4. 22) de venatore quodam narrata.

[5] Philostr. *Vit. Apollon.* 4. 25, p. 165; B. Schmidt, op. cit. p. 133.

Libyaeque filiae a Iove amatae atque in Italiam, ubi nomen dedit urbi Lamiae, delatae pueros cum primum nascerentur omnes Iuno maligne interemisse fertur, adeo ut illa aliarum invidia feminarum adducta pueros his furto arreptos saevissime interficeret, atque in omne tempus fieret parvulis posthac formido terriculaque.[1]

Lamia vero appellabatur *μορμολύκειον* (schol. *Eq.* 693) aut *μορμώ* (schol. *Pac.* 474),[2] quae etiam cum Gorgonibus vel sola Gorgo coniungebatur. nam ut illius domicilium fuisse dicitur Libya, sic Gorgonum, *Ran.* 477: Τιθράσιος, *τόπος τῆς* Λιβύης, *ἔνθα αἱ* Γοργόνες *διέτριβον* (Ven.). noster quidem de hac re ab auctore scholiastae Ap. Rh. (4. 1515) et Ps.-Apollodori (2. 3. 4) plane differt, qui Hesiodum (*Theog.* 270 sqq.) secutus Gorgones dixerat litus incolere Oceani occidentale, noster autem — haud dubie Didymus, cum eandem ap. schol. Pind. *P.* 10. 72 sententiam invenerimus — Euripidi (*Bacch.* 990) et Herodoto (2. 91) adstipulatus est.[3] de Perseo eiusque cum Gorgonibus certamine tacet noster, quamquam occasionem illius fabulae narrandae dedit poeta *Thesm.* 1101. historiam tamen videtur cognosse quam Ps.-Apollodorus (2. 7. 3)[4] tradit de Hercule, quem ait Gorgonis cirrum a Minerva donatum Aeropae[5] Cephei filiae dedisse, quo hostes illo absente conspectu conterritos averteret. quam historiam tacite scholiastam significare existimo *Eq.* 1181: *ἡ* Γοργολόφα· *ἡ ἐκ τῆς κεφαλῆς τῆς* Γοργοῦς *τὴν περικεφαλαίαν ἔχουσα.*

Hecates consimilis[6] alius genius vulgo ab hominibus metuebatur, qui somniantibus potissimum formidulose incubaret, qua re Ἐφιάλτης, quasi *ὁ ἐπιπηδῶν*,[7] dicebatur. nominis vero huius formas alias ali tradunt, id quod in verbo populari et quotidiano sermone usitato exspectandum erat. Hesychius enim voces memorat *ἐφέλης, ὠφέλης, ἐπωφέλης, ἰφίαλος, ἐπιάλλης.* quarum vocum postremae simillimam

---

1 cf. Diod. 20. 41; Suid. s. *Λάμια*; schol. Aristid. 3, p. 42, Dind.

2 cf. schol. Plat. *Gorg.*, p. 473 D.

3 cf. Paus. 2. 21. 6; Rosch. *Gorgonen*, p. 27, adn. 50.

4 cf. Paus. 8. 47. 4.

5 Suid. s. Πλόκιον Γοργάδος.

6 Strab. 1, p. 19: *ἥ τε γὰρ Λάμια μῦθός ἐστι καὶ ἡ* Γοργὼ *καὶ* Ἐφιάλτης *καὶ ἡ* Μορμολύκη.

7 Hesych. s.v.; cf. s. *ἐπιάλης*, Ἰφίαλος, *ὠφέλης*.

profert Didymus apud schol. *Vesp.* 1038: *ἠπίαλος τὸ πρὸ τοῦ πυρετοῦ κρύος . . . Δίδυμος δέ φησι, δαίμων ὃν Ἠπιάλην καὶ Τῖφυν καὶ Εὐόπαν καλοῦσι . . .* hunc deum vel genium, quem febrem praebere credebant,[1] non diversum esse ab illis quos supra memoravi, docet Photius: *Τῖφυς·*[2] *ὁ καλούμενος ἐπιάλτης.* quapropter hos genios variis ita nominibus praeditos non cum Hecate et Pane solum, sed etiam cum Aesculapio aliquid habuisse commune videmus ex Artemidoro (2. 34; cf. 2. 37): *τῶν δὲ ἐπιγείων* [sc. *δαιμόνων*] *αἰσθητοὶ μὲν Ἑκάτη καὶ Πὰν καὶ Ἐφιάλτης καὶ Ἀσκληπιός . . . οἱ μὲν αἰσθητοὶ θεοὶ φόβων καὶ κινδύνων καὶ περιστάσεών εἰσι σημαντικοί· καὶ γὰρ μεθ' ἡμέραν ἐπιφερόμενοι τῶν τοιούτων αἴτιοι καθίστανται.* ex quo intellegitur et Aesculapium daemonem olim inimicum et nocentem esse habitum, qui sacris piandus esset.[3] illud quoque licet colligere, locis principio humilibus et palustribus, ubi e stagnis a sole excitati circa meridiem potissimum vapores pestiferi oriuntur, id diei tempus nocens horribileque creditum esse.[4]

itidem Typho monstrum erat pestiferum, quem cum globus esset is densus ignis vel nubis e terra exhalatus (*ἡ ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς γῆς συστροφή*, *Lys.* 273, *Eq.* 511), e dea Terra[5] genitum esse fingebant (*Eq.* 511); quem magnopere veriti etiam di varias formas ut eum fugerent induebant (ibid.). huic turbine oriente ovis nigra immolabatur (*Ran.* 847). is quoque sicut Hydra, cuius pater ferebatur[6] esse, capita habebat centum (*Pac.* 756).

atque inter hunc geniorum numerum, ut supra apud Artemidorum vidimus, ipse reponendus est Pan, cui, utpote loca cum silvestria tum palustria incolenti sacra fuit syrinx (*Ran.* 231). de genere quidem Panis, quod tantum scriptoribus fabularum praebuit negotium[7]

---

[1] cf. Cic. *N. D.* 3. 10. 24, 3. 25. 63.

[2] cf. s. *Ἠπιάλης· ἐπιάλης· ὁ πνιγαλίων ὑπό τινων.* porro Suid. ii., p. 387, Bernhardy; Zonar., p. 790; *E. M.* 434. 13; Eust. 561, 16, 1687. 51.

[3] neque absurdum est fortasse eius nomen vetustum *ἤπιος* cum illo *ἠπίαλος* comparare; *E. M.* 434. 15.

[4] cf. in libris sacris Iudaicis (*Ps.* 91. 6), "the destruction that wasteth *at noonday*," quod Graece sic versum est: *ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ* (B. Schmidt, op. cit. p. 96).

[5] cf. supra, p. 87.

[6] cf. Goettling ad Hes. *Theog.* 313.

[7] schol. Eur. ii. p. 328, Schwartz.

nihil quaesiit scholiasta, qui tamen deum iuvenem et silvestrem et gregum tutorem novit (*Plut.* 1050, *Av.* 745). ac sicut Empusae pes asininus tribuebatur, similiter Pani hircinus.[1] huic praeterea deo loca deserta incolenti, ubi ipso silentio mentes iter facientium metu solent perturbatae esse quodam, maximo cum tumultu strepituque se obviam ferebant (*Lys.* 2).

restat ut de re satis recondita quae ad huius dei ingenium venerationemque meo quidem iudicio magnopere pertineat paucis disseram. exstat enim apud Suidam (s. ὀνειροπολεῖν), qui ex archetypo ampliora quam scriba ad *Nub.* 16 conservavit, scholium quo discimus semen viris noctu emitti per vim geniorum esse creditum: τὸ δὲ ὀνειρώσσειν [dicitur] ἐπὶ τῶν αὐτομάτως γονὴν (schol. γόνον) ἀφιέντων, ὅπερ οἱ ἐρωτόληπτοι πάσχουσιν, ἢ ἀπὸ βρωμάτων ἢ ἀπὸ δαιμόνων ἐνεργείας τοῦτο πάσχοντες.[2] hos genios vero cum Sirenibus coniungendos esse, easque esse species nocturnas, accurate ac copiose demonstravit Crusius.[3] hae autem in genus Naiadum,[4] quae usque ad hunc diem nymphae esse a rusticis creduntur,[5] item revocandae sunt, quae Pani super montes et per silvas vaganti comitentur.[6] deinde ex hac serie et quasi catena rationum, si quidem eam probe coniunxi, Panem quoque et Sirenes maximam affinitatem videmus inter se habuisse: quapropter ille quidem recte dicitur ἐρωτικός (*Lys.* 911), quippe qui more Sirenum homines somniis decipit inani visu. hinc quoque qua ratione ille et Ephialtes connexi sint facile intellegitur; cf. Bekk. *An.* 1. 42 ἠπιάλης· ὁ ἐπιπίπτων καὶ ἐφέρπων τοῖς κοιμωμένοις δαίμων.[7]

quaerentibus nobis de obscuris Graecorum religionibus magnopere

---

1 schol. *Ran.* 230. Didymus hic duplici modo illud κεροβάτας interpretatur: vel quod cornu gerat vel quod τὴν βάσιν habeat κερατίνην, εἴπερ ἱστορεῖται τὰ κάτω τράγου ἔχων. putes igitur eundem similia commenta ad *Ran.* 293–294 de Empusa composuisse.

2 cf. schol. *Od.* 22. 198.

3 *Philol.* 50, pp. 97 seqq.

4 Ap. Rh. 4. 896; Ov. *M.* 5. 552.

5 B. Schmidt, op. cit., p. 98.

6 schol. Eur. *Rhes.* 36.

7 praeterea hac de re cf. *Ran.* 475: μύραινα, δαίμων φοβερά· παρὰ τὸ μύρεσθαι, quod verbum conlato Hesychio, qui μύροντο per ἐβρέχοντο explicat, sensu obsceno haud dubie accipiendum est.

est dolendum quod commentarii illi copiosi in Aristophanem et Menandrum, a viris Alexandrinis conscripti, perierunt atque in omne tempus nobis amissi sunt. horum tamen testimonia de illa superstitione et timore erga heroas mortuosque, quem ii comici saepe adridebant,[1] hic illic etiam nunc apud scholiastam conservata offendimus. huc pertinet gravissimum scholium *Av.* 1490 (Suid. Ὀρέστης) quod ad Didymum una cum Zenobii loco (5. 60; cf. Suid. Οὐκ εἰμί), referendum est propterea quod utroque loco Menandri verba pariter citantur: *οἱ ἥρωες δὲ δυσόργητοι καὶ χαλεποὶ τοῖς ἐμπελάζουσι γίνονται, καθάπερ Μένανδρος ἐν Συνερίφοις . . . ὅτι ἀγαθὸν γάμον χειμῶνος ὁ θεὸς δίδωσιν, οὐδ' ἥρωσιν εἰς τοῦτο δύναμιν, ἀλλ' ἀποπλήκτους μὲν ποιεῖν δύνανται, τὸ δὲ ὠφελὲς οὐ κέκτηνται. διό μοι δοκοῦσι καὶ οἱ τὰ ἡρῷα παριόντες σιγὴν ἔχειν, ὡς Μυρτίλος ἐν Τιτανόπασί φησιν.* verba post illa Μένανδρος ἐν corrupta esse patet. recte supposuit Heringa Συνεφήβοις pro Συνερίφοις; hiatus a Dindorfio indicatus. Schnee haec proponit:[2] *ὅτι ἀγαθὸν καλόν τε μόνος ὁ θεὸς δίδωσιν, οὐδ' ἥρωσιν εἰς τοῦτο δύναμις*, quae tamen haud sufficiunt. nam rectissime dicitur χειμῶνος, id quod docet schol. *Pac.* 278: *τὰ μυστήρια τῶν Καβείρων. δοκοῦσι δὲ οἱ μεμυημένοι ταῦτα δίκαιοί τε εἶναι καὶ ἐκ δεινῶν σῴζεσθαι καὶ ἐκ χειμώνων* (ubi Rav.: *δοκοῦσι δὲ οἱ μεμυημένοι ταῦτα ἐκ τῶν κακῶν σῴζεσθαι καὶ ἐκ χειμώνων*). quae quoniam χειμώνων non proprie sed usitata dicitur translatione, poetam suggerunt aliquem.[3] equidem nescio an legendum sit: *ἀγαθὸν μὲν ἐκ χειμῶνος ὁ θεὸς δίδωσι*, ut haec et quae insequuntur verba sic interpreter: deus quidem res dat prosperas e periculis et tempestate, heroibus autem hanc vim benevolentiamque is non addidit. quam explanationem in eo cum ingeniis heroum credo consistere, quod ii usque nocentes et malevolentes habebantur, placationemque exigebant.[4] quin etiam in proverbium venerat, ut is qui humanitatem sibi vindicare vellet diceret *οὐκ εἰμὶ τούτων τῶν ἡρώων.*[5] quam ob rem ne hos difficiles atque iracundos in se excitarent, homines delubra eorum noctu praetereuntes magno cum silentio iter faciebant, neque ultro eis

1 cf. Rosch. s. *Heros*, p. 2479.
2 *Beiträge*, p. 30.
3 cf. Aesch. *Prom.* 1015.
4 cf. schol. *Thesm.* 1054: *ἐκ τῶν δαιμόνων τὰ ἄχη ἔσχον.*
5 Suid. s.v.; Zenob. 5. 60.

audebant oculos conicere (*Av.* 1490, 1493).[1] nam quo modo heros poenas sumeret ab eis qui se violassent, docet Zenobius,[2] qui de Anagyro heroe Attico haec narrat: τινὲς δὲ λέγουσιν ὅτε Ἀνάγυρος ἥρως γέγονεν, ὅστις τοὺς οἴκους τῶν γειτονούντων αὐτῷ ἐκ βάθρων ἀνέστρεψεν, ἐπειδὴ τὸ ἡρῷον αὐτοῦ ὑβρίσαι ἐπεχείρησαν. μέμνηται ταύτης [h.e. τῆς παροιμίας, Ἀνάγυρον κινεῖν] ἐν Λυσιστράτῃ (v. 67).[3] sed quoniam poetam memorat ipsum Zenobius, mihi quidem videtur haec a paroemiographo servata aut e Didymi commentariis in *Lysistratam*, qua re inter nostra scholia inferenda sint, aut e libro eius de proverbiis sumpta esse. eiusdem vero est scholium (*Av.* 1490) quod supra adtuli, si quidem ille pro Athenaei[4] auctore habendus est: nam ita cum nostro patet hunc (11. 461 B–C) cum re tum verbis convenire, ut varios utrique fontes vix fuisse dicas. atque Athenaeus quidem adfirmat se a Chamaeleonis Heracleota sumpsisse, ita tamen ut dubites, comparato 497 E, utrum ille an Theophrastus horum re vera auctor sit.

atque eo magis metuebant heroas, quos in scaenam etiam Aeschylus inducebat saevos atque acerbos,[5] quod formis saepe horridis eos fingebant: id quod de Lyco quidem et poeta testatur ipse et scholiasta (*Vesp.* 821): ὡς δυσμόρφου γεγραμμένου τοῦ ἥρωος.[6]

ubi vero in urbem pestilentia inciderat gravior, sacrificiis nonnunquam per triginta dies factis heroas placabant, quod ex ipsa fallacia constat qua Athenienses Themistoclis ossa receperunt: λοιμωξάντων δὲ Ἀθηναίων ὁ θεὸς εἶπε μετάγειν τὰ ὀστᾶ Θεμιστοκλέους. Μαγνήτων δὲ μὴ συγχωρούντων, ᾐτήσαντο ἐπὶ λ' ἡμέραις ἐναγίσαι τῷ τάφῳ. καὶ περισκηνώσαντες τὸ χωρίον λάθρα κομίζουσιν ἀνορύξαντες τὰ ὀστᾶ (*Eq.* 84). quibus sacris votisque genius ante malevolus saepe benignus fiebat, ut de Theseo a nostro narratur *Plut.* 627.

ac talis genius Aesculapius quoque videtur olim fuisse, qui tristis antea nocensque, ut omen averteretur, ἤπιος appellatus est.[7] huic igitur sicut aliis heroibus angues fuisse sacros testatur *Plut.* 733:

---

[1] cf. Rosch., p. 2478.

[2] 12. 58; cf. Apostol. 9. 79; Suid. s. Ἀναγυράσιος.

[3] cf. p. 144.

[4] Christ, p. 540.

[5] schol. *Ran.* 837: ἀγρίους εἰσάγοντα καὶ ὠμοὺς τοὺς ἥρωας.

[6] cf. Harpocr. δεκάζων, Suid. Λύκου εἶδες.

[7] vid. pp. 154, 161 adn. 3.

κοινῶς μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις ἥρωσι δράκοντες παρετίθεντο, ἐξαιρέτως δὲ τῷ Ἀσκληπιῷ. et omnibus heroibus ut infernis cena illa tertio Anthesteriorum die dedicabatur;[1] qui deinde placati et benigni redditi ἄνακες, id est σωτῆρες vel servatores, invocabantur.[2] quapropter etiam lectisterniis celebrabantur, quae Graece θεοξένια vel ξένια appellantur; cuius rei testis est schol. Pind. *Nem.* 2. 19: διὰ τιμῆς ἦγον οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Αἴαντα ὡς (= ὥστε) μὴ μόνον Αἰαντίδα φυλὴν ἀποδεῖξαι, ἀλλὰ καὶ κλίνην αὐτῷ μετὰ πανοπλίας κατακοσμεῖν, quod adtuli ad aliud scholium illustrandum (*Vesp.* 823): εἶχον δὲ καὶ οἱ ἥρωες πανοπλίαν. itaque carmina quae scolia dicuntur in certos heroas canebant Aiacem Telamonium et Admetum.[3] ante convivium mensis iam sublatis primum boni genii bibebant poculum, ut testantur Theopompus Apollodorusque apud schol. *Vesp.* 525 (cf. *Eq.* 85, *Pac.* 300); eundemque genium partim ioco partim ominis causa secundi dicit poeta Πράμνιον *Eq.* 107, ἕλχ' ἕλκε τὴν τοῦ δαίμονος τοῦ πραμνίου, ubi unus quidem scholiasta explicat τοῦ προσηνοῦς,[4] eadem ratione qua Aesculapius ἤπιος dicebatur.

Iam habes fere quae mihi de his rebus disserenda esse putarem. verum quod ad summam argumenti adtinet de scholiastae auctoribus, haec habeo quae breviter repetam. scholia perscrutati ad deos pertinentia auctoritatem habuisse vidimus maximam Didymum, qui non palam nominatur solum, sed eo quoque deprenditur, quod permulta invenimus scholia valde eorum similia quae in Homerum, Pindarum, Sophoclem, Euripidem ab illo scripta sunt,[5] permulta etiam cum Athenaeo proverbiorumque scriptoribus cognata. quin equidem vehementer dubito an fabulas notitiasque deorum apud scholiastam repertas ad grammaticum ultra eum quemquam tuto referre possimus, quamvis insolenter sane evenerit ut Euphronius grammaticus antiquissimus[6] de dis quaesisse videatur (pp. 87, 108,

---

[1] schol. *Lys.* 612; cf. *Ach.* 961. [2] schol. Eur. *Hipp.* 88; Plut. *Thes.* 33.

[3] schol. *Ach.* 980, *Vesp.* 1239; Suid. Οὐδέποτ' ἐγώ, Πάροιτος; Athen. 15, p. 695 C.

[4] haec interpretatio non est Didymi; cf. Athen. 1, p. 30 D.

[5] et Platonis scholia invenimus interdum ex eodem fonte nata (pp. 87, 126, 141, 147, 160). — ceterum cave ne nimia de dis quae scholiasta servavit Symmacho attribueris, qui persaepe Didymea pro suis venditavit. Schmidt, p. 296.

[6] eius discipulus fuit Aristophanes; vid. Schmidt, pp. 294, 295; Susemihl i. 281.

123). ceteri autem praeter Didymum grammatici plerumque tantum ad verba singula explananda laudati sunt; hique ab interpretationibus quibus fabulares historiae intersint nonnunquam velut abhorrent, dum modo alia ratione verba liceat poetae explicare (pp. 114, 116, 125).

sed Didymus, etiam si grammaticos aetate superiores non consuluerit de his rebus, aliis profecto nisus est subsidiis. atque nos, conlatis scholiis nostris cum Ps.-Apollodoro, scholiasta Apollonii, Diodoro, levia quaedam indicia nancti sumus quibus in eam inducimur opinionem, Didymum legisse eorum auctorem communem Dionysium (pp. 101, 111, 121, 127, 130, 141, 144, 145). atque hoc quoque observandum, similitudines has graviores pondere esse quam discrepantias (pp. 89, 111, 147). longo autem post Didymum tempore in scholia inlata ea sunt quae e Ps.-Apollodoro fideliter exscripta servantur (pp. 127, 145, 148), sicut quaedam e Cornuto sumpta (pp. 92, 127; cf. 103). praeterea Didymus usus est Apollodoro (pp. 90, 92, 100, 108, 109, 121, 126, 129, 130, 137, 154, 157; cf. *Ran.* 330); historicis (pp. 96, 100, 103, 112, 116, 118, 123, 135, 137); Aristotele (pp. 98, 99); rerum scriptoribus Atticarum (pp. 128, 139, 141, 143, 144) quos secutus est Istrus (pp. 112, 139, 142, 143, 151); Polemone (91); Anticlide (96); raro poetis epicis (pp. 137 sq., 146); denique tragicis saepissime (cf. p. 135).